

Guri Amundsen

Sakprosa på norsk tegnspråk

Eksplorerende analyse av tematisk koherens

Hovedoppgave i anvendt språkvitenskap

Trondheim, juni 2007

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det historisk-filosofiske fakultet
Institutt for språk og kommunikasjonsstudier

"Konsentrer deg om saken, så kommer *tegnene* av seg selv."

Ordtaket er en parafisering av "Rem tene; verba sequentur" som er tillagt Cato den eldre, romersk statsmann og historiker, som levde ca 200 år før Kristus.

Forord

Stor takk til:

Lars S. Evensen for mange tilnærminger til tekst og koherens under arbeidet, for fokusert og konstruktiv veiledning i innspurtsfasen, og en stor porsjon tålmodighet i en lang tenke- og skriveprosess.

Kjetil Rønning for en spennende sakprosaetekst på norsk tegnspråk, som jeg ennå ikke har blitt lei av.

Irene Greftegreff som gjorde meg oppmerksom på teksten, og for et samarbeid om bruk av teksten i undervisning av tolkestudenter og tegnspråklærere høsten 2002.

Utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter for kontorplass og teknisk hjelp.

Kolleger ved enhet for tegnspråk og tolking ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for lærer- og tolkeutdanning for ”vernesonen” rundt meg i innspurtsfasen.

Randi Tyse Eriksen for korrekturlesing av litteraturlisten.

Alle de gode hjelperne i prosessen som har bidratt med ulike kombinasjoner av moralsk støtte, faglige samtaler, gode innspill i kritiske øyeblikk, lesing av utkast underveis i prosessen, innsetting og uttaking av komma og fjerning av gjenstridige anglisismer:

Eli Raanes, Sonja Erlenkamp, Randi Høidahl, Kari-Anne Selvik, Astri Holm, Aud Karin Stangvik, Anne Charlotte Torvatn

Og til sist og aller mest:

Torill Ringsø, Gøsta Rougnø og Aase Lyngvær Hansen

Alle feil og tilkortkomninger i oppgaven står jeg ansvarlig for selv.

Trondheim, juni 2007

Guri Amundsen

Forord til opptrykk

Tusen takk til Rolf Piene Halvorsen for feil funnet i ettertid.

Trondheim, april 2009

Guri Amundsen

Innholdsfortegnelse

Oversikt over figurer	9
1 Innledning	11
1.1 Tentativ avklaring av noen grunnleggende begreper	11
1.1.1 Tekstbegrepet	11
1.1.2 Modalitet	12
1.2 Framveksten av norsk tegnspråk	12
1.3 Språkbrukerne	14
1.4 Bakgrunn: Tegnspråksamfunnet i utvikling	16
1.4.1 Status og synlighet	16
1.4.2 Tegnspråk i utdanningssystemet	17
1.4.3 Tolkere trenger kunnskap om koherensmekanismer i tegnspråk	17
1.4.4 Teknisk utvikling	18
1.4.5 Språk og språkbrukere møter nye kontekster	18
1.5 En oversikt over tidligere forskning	19
1.5.1 Diskursive trekk i et foredrag på amerikansk tegnspråk	20
1.5.2 Bruken av referansepunkter i rommet	21
1.5.3 En delstudie av lokalisasjon i svensk tegnspråk	23
1.5.4 Bruken av tegnrommet i en sakpreget norsk tegnspråktekst	23
1.5.5 Sakpreget tegnspråk – en sjanger i emning?	24
1.6 Foreliggende oppgaves oppbygging og struktur	25
2 Teoretisk bakgrunn	26
2.1 Sakprosaetekst	26
2.1.1 Tekst	26
2.1.2 Sakprosa	28
2.2 Tilnærminger til koherens i tekst	30
2.2.1 Lag på lag med koherens	30
2.2.2 Ulike tilnæringsmåter til koherens i tekst	32
2.2.3 Ikoniske trekk ved erfaringer som tekstordningsstrategi	33
2.2.4 Koherens og kohesjon	34
2.3 Analyseverktøy	35
2.3.1 Realisering av kohesjon og koherens i tekst	35
2.3.2 Diskursmarkører	38
2.3.3 Funksjonelle enheter og funksjonelle roller	39
2.4 Fokus på tematisk koherens	40
2.5 Noen strukturer i norsk tegnspråk	41
2.5.1 Bruken av rommet i tegnspråk	41
2.5.2 Bøyer	43
2.5.3 Grensemarkører	45
2.5.4 Non-manuell markering av ulike informasjonstyper	46
2.6 Oppsummering	48
3 Materiale og metode	49
3.1 Studien i et forskningsmetodisk perspektiv	49
3.2 Valg av tegnspråktekst	50
3.2.1 Offentlig tilgjengelighet	50

3.2.2 Tematisk velkjent eller kompetent stoff.....	51
3.2.3 Planlagt tekst	53
3.2.4 En tekst på norsk tegnspråk.....	54
3.3 Metodiske utfordringer.....	55
3.4 Transkripsjon av opptak av muntlige tekster	57
3.5 Digitale tegnbehandlingsprogrammer	59
3.6 Å beskrive et språk på et annet språk	60
3.7 Analytiske tilnæringsmåter	61
3.7.1 Framgangsmåte	61
3.7.2 Transkripsjonskonvensjoner.....	63
3.7.3 Referensielle kjeder.....	67
3.7.4 Diskursmarkører.....	68
3.7.5 Funksjonelle enheter og funksjonelle roller	69
4.0 Analyser – en bred tematisk tilnærming	73
4.1 F14 – en sakprosa tekst på norsk tegnspråk	73
4.1.1 F14 teksten fra et sakprosaperspektiv	73
4.1.2 F14 i norsk gjengivelse	74
4.2 Global, eller ovenfra og ned, tilnærming til F14 teksten	75
4.3 Næranalyser av 10 sekvenser	78
4.3.1 Sekvens I – Presentasjon av tema flytypen F14, og beskrivelse av flytypen.....	79
4.3.2 Sekvens II – Historikk.....	81
4.3.3 Sekvens III – Formål med flytypen.....	83
4.3.4 Sekvens IV – Vingenes egenskaper og flyets hastighet.....	88
4.3.5 Sekvens V – Besetning.....	91
4.3.6 Sekvens VI – Manøvreringsegenskaper	93
4.3.7 Sekvens VII – Hovedbase: hangarskip.....	96
4.3.8 Sekvens VIII – Å ta av fra kort rullebane	100
4.3.9 Sekvens IX – Landing er vanskelig.....	105
4.3.10 Sekvens X – Toppfart.....	110
5.0 Drøfting	112
5.1 Metodiske betraktninger og forbehold	112
5.2 Noen funn.....	113
5.3 Noen områder for videre forskning.....	115
5.4 Betydningen av forskning på sakprosa på norsk tegnspråk	116
Litteratur- og referanseliste	117
Vedlegg 1: Liebers kriterier for funksjonelle enheter	123
Vedlegg 2: Transkripsjonskonvensjoner.....	125
Vedlegg 3: Transkripsjon av F14 teksten	129
Vedlegg 4: Hierarkisk oppbygging av teksten i temaer og undertemaer.....	137

Oversikt over figurer

<i>Figur 1: Utsnitt av organisasjonskart</i>	66
<i>Figur 2: Utsnitt av organisasjonskart med funksjonelle roller</i>	68
<i>Figur 3: Hierarkisk framstilling av ti sekvenser</i>	73
<i>Figur 4: Sekvens I – Presentasjon av tema flytypen F14 og beskrivelse av flytypen</i>	75
<i>Figur 5: Sekvens II – Historikk</i>	77
<i>Figur 6: Sekvens III – Formål med flytypen</i>	79
<i>Figur 7: Sekvens IV – Vingenes egenskaper og flyets hastighet</i>	84
<i>Figur 8: Sekvens V – Besetning</i>	87
<i>Figur 9: Sekvens VI – Manøvreringsegenskaper</i>	89
<i>Figur 10: Sekvens VII – Hovedbase: hangarskip</i>	92
<i>Figur 11: Sekvens VIII – Å ta av fra kort rullebane</i>	96
<i>Figur 12: Sekvens IX – Landing er vanskelig</i>	101
<i>Figur 13: Sekvens X – Toppfart</i>	106
<i>Figur 14: Hierarkisk oppbygging av F14 teksten (vedlegg 4)</i>	137

1 Innledning

I all kommunikasjon og formidling av et budskap er det viktig at den språklige teksten som bærer budskapet, henger sammen på en forståelig måte. Tekster kan ta mange ulike former i ulike modaliteter. Uansett om en tekst framføres spontant med mottakerne til stede, eller om den er nøye planlagt og festet til et permanent medium, må den bygges opp slik at mottakerne av teksten med sine kunnskaper og forutsetninger kan skape mening i møte med teksten.

Tema for denne oppgaven er å se på tematisk koherens, hvilket vil si den tematiske sammenhengen, i sakprosa på norsk tegnspråk. Noen spørsmål underveis i prosessen har vært:

- Hvordan introduseres temaer?
- Hvordan utdypes temaer?
- Hvilke språklige og tekstlige grep brukes for å holde orden på referenter og vise tilbake til tidligere introduserte referenter?

Her i innledningskapitlet vil jeg først plassere norsk tegnspråk, språkbrukerne og sakpreget bruk av tegnspråk i det språklige landskapet sett fra mitt perspektiv som andrespråksbruker av norsk tegnspråk. Dernext gjør jeg rede for hvorfor jeg har valgt dette temaet, og hvorfor jeg mener at sakprosa på tegnspråk er viktig som forskningstema. Videre i innledningskapitlet viser jeg til tidligere forskning som omtaler eller tangerer sakpreget bruk av tegnspråk, eller koherens i tegnspråktekst. Til slutt er det en oversikt over resten av oppgaven. Kapitlet begynner med en avklaring av enkelte begreper som ligger i grenselandet mellom hverdagsspråk og fagspråk.

1.1 Tentativ avklaring av noen grunnleggende begreper

Selv om flere begrep vil bli grundigere behandlet i teorikapitlet er det allerede noen begreper som kan trenge en nærmere avklaring.

1.1.1 Tekstbegrepet

Tradisjonelt har begrepet tekst referert til språklige ytringer som var nedtegnet skriftlig i en eller annen form (selv om de kunne framføres muntlig). En tekst var en klart definert og avgrenset enhet i seg selv. Moderne språkbruk har langt på vei tatt opp i seg tekstlingvistikkens forståelse av begrepet tekst til også å kunne omfatte muntlige ytringer

(som ikke er nedtegnet på forhånd), og kombinasjoner av bilder, tegninger, film og skriftlige og muntlige ytringer.

Svennevig (2001) definerer begrepet tekst slik:

En tekst består av *språklige tegn* (gjerne i kombinasjon med tegn fra andre tegnsystemer) som er realisert gjennom et medium. Det vil si at den har et innhold og et uttrykk, og at uttrykket er realisert som skrift eller tale i en eller annen form. Vi skal altså snakke om både skriftlige og muntlige tekster (Svennevig 2001: 108).

Som vi skal se i teorikapitlet, deler tegnspråklige ytringer eller tekster mange av egenskapene vi ofte tillegger muntlige ytringer og tekster. Vi skal også se at tegnspråklige tekster kan ha egenskaper vi vanligvis forbinder med skriftlig tekst uten at de har en skriftlig form.

Halliday ser på en *tekst* som et realisert muntlig eller skriftlig eksempel på, eller tilfelle av et språklig *system* (Halliday 2004: 26). En tegnspråktekst er et realisert tilfelle av språkbruk innenfor språksystemet norsk tegnspråk.

1.1.2 Modalitet

Begrepet modalitet brukes ofte om ulike tegnsystemer som inngår i produksjonen av en ytring eller tekst. I denne oppgaven brukes modalitetsbegrepet på to måter.

Den første bruken av modalitet refererer til hvordan ulike språk produseres og persiperes. Talespråkene produseres vokalt og persiperes auditivt.¹ Tegnspråkene produseres gestuelt og persiperes eller oppfattes visuelt. Det finnes en taktil variant av norsk tegnspråk der døve individer som har mistet synet har tilpasset språklige signaler utviklet for synet til en taktil eller kinestetisk modalitet (Raanes 2006).

Den andre bruken av modalitet refererer til hvordan tekst eller budskap blir formidlet, i direkte kommunikasjon mellom deltakere som befinner seg på samme sted til samme tid, eller mediert – det vil si festet til et medium.

1.2 Framveksten av norsk tegnspråk

Norsk tegnspråk er et visuelt-gestuelt språk. Det produseres gjennom et samspill mellom håndformer og hånd- og armbevegelser i rommet og bevegelser i ansiktsmuskulaturen og hodet og overkroppen. Både i modalitet, og i grammatisk struktur og oppbygning, er norsk tegnspråk svært forskjellig fra norsk talespråk og skriftspråk (Vogt-Svendsen 1983; Schröder 2006; Vonen 2006). I en artikkel på nettstedet *forskning.no* hevder Erlenkamp at norsk

---

¹ Dersom munnen er synlig, kan talespråk i begrenset utstrekning også oppfattes visuelt. Dette benevnes vanligvis munnavlesning.

tegnspråk har flere strukturelle likhetstrekk med kinesisk og vietnamesisk enn med norsk (Paulsen 2005).

Samtidig som norsk tegnspråk har vokst fram som et selvstendig språk i Norge, har det også blitt påvirket av norsk språk og kultur. Det finnes mange eksempler på språklig påvirkning fra norsk til norsk tegnspråk, blant annet i munnstillinger (Vogt-Svendsen 2001), men også i bruken av håndalfabetene til å bokstavere eller gjengi ord (Schröder 1995; Malmquist og Mosand 1996).

Tegnspråkene rundt om i verden ble lenge sett på som mindreverdige kommunikasjonsformer og ble gjerne betegnet som ”gester”, ”mime”, ”fingerspråk” og ”døvespråk”. Forskning på tegnspråk i en rekke land har vist at de ulike tegnspråkene rundt om i verden er språk på lik linje med alle andre språk (Klima og Bellugi 1979; Bergman 1979; Kyle og Woll 1985; Engberg-Pedersen 1991). Dette har hatt stor betydning både for språkbrukerne selv og for storsamfunnets syn på døve. Der mange språkbrukere nærmest var flaue over å snakke tegnspråk i det offentlige rom og avfeide tegnspråk som en uformell kommunikasjon døve hadde seg i mellom, oppdaget noen språkbrukere – mens andre fikk bekreftet – at de snakket et fullverdig språk. Der storsamfunnet tidligere hadde betraktet døve utelukkende som funksjonshemmede, ble perspektivet etter hvert utvidet og nyansert. Døve kan også betraktes som en kulturell og språklig minoritet (Padden og Humphries 1988).

I historisk perspektiv er norsk tegnspråk først og fremst språket til døve tegnspråkbrukere eller *tegnere*² i Norge. I likhet med andre tegnspråk i verden, har norsk tegnspråk vokst fram der flere døve har vært samlet. I de fleste tilfeller er tegnspråkene først dokumentert³ i tilknytning til opprettelse av døveskoler der døve barn i skolepliktig alder har vært samlet (Lane m. fl. 1996; Ladd 2003). Det har vært stor variasjon i hvilken grad det har vært tegnspråklige voksenpersoner ved skolene, og i hvilken grad tegnspråk har vært brukt som formidlings- og undervisningsspråk i klasserommet. Uavhengig av om det ble brukt som undervisningsspråk, har elevene kommunisert på tegnspråk seg i mellom. Da de fleste døveskoler hadde internat tidligere, var det rik anledning til å snakke sammen, fortelle spennende historier og gjøre rede for ulike saksforhold på fritida. Det er viktig å være klar over at norsk tegnspråk vokste fram i miljøer der norsk tale- og skriftspråk også var i bruk og i varierende grad tilgjengelig for elevene.

---

² De norskspråklige konvensjonene for hvordan folk som snakker tegnspråk skal benevnes er noe uklare. Den norske benevningen ”tegnspråkbruker” kan tidvis oppleves som litt tungvint. I denne oppgaven veksler jeg mellom å bruke ”(tegn)språkbruker(e)” i enkelte kontekster, og ”tegn(e)” i andre kontekster.

³ Her i Norge ga Sigvald Skavlan, daværende forstander for døveskolen i Trondheim, en kortfattet beskrivelse av norsk tegnspråk i et festskrift utgitt til femtiårsjubileet for Thronhjems Døvstummeinstitut i 1875.

Det språklige og sosiale fellesskapet som oppsto ved døveskolene utviklet seg videre i døvemiljøene knyttet til for eksempel døveforeninger, døvekirker og arbeidsplasser der det var flere døve.

Det finnes også dokumentasjon på at ulike tegnspråk og varianter av tegnspråk har oppstått i familier, landsbyer og lokalsamfunn med høy grad av arvelig døvhet rundt omkring i verden (Groce 1985; Branson m.fl. 1996). I denne konteksten har gjerne både døve og hørende familiemedlemmer og landsbyboere snakket tegnspråk i varierende grad og med varierende ferdigheter, men igjen har tegnspråket eksistert ved siden av et talespråk (og i noen tilfeller også et skriftspråk).

Den første norske døveskolen ble opprettet i Trondheim i 1825, men det er grunn til å tro at tegnspråk var i bruk i Norge allerede i 1815 da Andreas Christian Møller vendte tilbake til Trondheim og tok til å undervise privatelever etter fem års skolegang ved Statens Døvstummeinstitut i København (Anderson 1960; Skjølberg 1989; Schröder 1993).

Vi ser at norsk tegnspråk har en forholdsvis kort og lite dokumentert historie. Det er et minoritetsspråk og det har utviklet seg side om side ved – og blitt påvirket av – det norske språket. Selv om noen døve barn har hatt døve foreldre eller andre døve familiemedlemmer og lært tegnspråk av dem, har de fleste døve barn, i et lengre historisk perspektiv, lært tegnspråk først når de kom sammen på døveskoler. Tegnspråkopplæring av hørende foreldre til døve barn har funnet sted i varierende grad og omfang siden 1970-tallet, men opplæringen ble ikke satt ordentlig i system før på 1990-tallet (Bergh 2004).

1.3 Språkbrukerne

Betegnelsene ”døv” og ”døvekulturell” kan trenge nærmere utdyping. Som Haualand påpeker i sin artikkel *Et samfunn uten sted* (Haualand 2006), er det vanskelig å definere ”døvekultur”. Kultur er blant annet felles erfaringer og opplevelser, og språklige samhandlinger om erfaringene. Når rammene for erfaringene endres, endres også kulturen.

I engelskspråklig litteratur skiller en ofte mellom ”deaf” i betydning ingen hørsel eller ingen nyttbar hørsel i forhold til å oppfatte talespråk, og ”Deaf” i betydning tilhørighet til det tegnspråklige, døvekulturelle fellesskapet (Padden og Humphries 1988). På norsk bruker vi ikke versaler på navn på språk eller etniske grupper. Dermed må vi definere hvilken betydning av ordet ”døv” som er ment dersom det ikke går fram av konteksten. I denne oppgaven betyr ”døv” tilhørighet til det tegnspråklige, døvekulturelle fellesskapet med mindre noe annet er presisert.

Innenfor en kulturell og språklig forståelse av begrepet døv, har det til alle tider vært stor hørselsmessig og språklig variasjon blant enkeltindividene i et døvemiljø. Det er mange faktorer som bidrar til å bygge opp lagene av identitet hos et individ, og individets følelse av tilhørighet til ulike grupper, og det gjelder også døve (Haualand 2002). Den åpenbare faktoren for omverdenen er mangel på hørsel, men bildet er langt mer komplekst enn grad av nyttbar hørsel. Innad i gruppen var lenge døveskolebakgrunn og/eller arvelig døvhet – og med det tilhørighet til en familie der det var flere som snakket tegnspråk – viktige faktorer. Blant yngre generasjoner av døve er bildet endret i det mange har hørende foreldre og søsken som er blitt habile tegnspråkbrukere. Enkelte yngre døve regner seg selv som døve i kulturell forstand selv om de har gått store deler av skolegangen sin i vanlig skole.

Døvemiljøet består imidlertid ikke bare av de som har nedsatt hørsel. Enkelte normalthørende barn har vokst opp tett inn på døvemiljøet gjennom å ha døve foreldre. Andre hørende har tilegnet seg språk- og kulturkompetanse gjennom utdanning, arbeid, partnere eller omgangsvenner i døvemiljøet. Dette har ført til at noen hørende med tegnspråk som arbeidsspråk tidvis har hatt større bevissthet og kunnskap om språket norsk tegnspråk enn mange døve, selv om de vanligvis ikke har hatt like gode språkferdigheter som døve som har vokst opp med tegnspråk og hatt det som primærspråk over lang tid. I så måte er det klare paralleller mellom andrespråksbrukere av norsk tegnspråk og andrespråksbrukere av andre språk, som for eksempel norsk eller engelsk.

Den norske døvekulturen gjenspeiler på mange måter to perspektiver på verden. Det ene perspektivet er den døve opplevelsen av verden som norske døve langt på vei deler med døve i andre land. I bunn og grunn bygger denne opplevelsen på en felles visuell oppfatning av informasjonsinnhentning der en er utestengt fra storparten av den auditive informasjonen som er tilgjengelig for de som hører. Dette perspektivet kan romme en felles forståelse av betydningen av visuell kommunikasjon (alt fra tegnspråk til teksting av filmer og TV programmer), opplevelsen av å være litt på siden av resten av den hørende familien, hva det vil si å ha gått på en døveskole, hvor kjekt det er å møte andre tegnspråklige døve på den ene siden, og hvor trangt et lite miljø kan være på den andre siden, og mange andre små og store ting i hverdagen.

Det andre perspektivet er basert på sanseerfaringer og opplevelser som norske døve deler med hørende (og seende!) nordmenn. Selv om døve ikke deler mange lydbaserte erfaringer, og heller ikke den norske talespråklige måten å snakke om og erfare verden på i samme utstrekning, så har de visuelle og taktile omgivelsene og erfaringene svært mye til felles. Dette kommer til uttrykk i mange tegn som bærer preg av å ha vokst fram i en norsk

kultur. Et eksempel på dette er det norske tegnet for ost der en kan kjenne igjen ikoniske trekk fra en ostehøvel som blir dratt over en ost. Døve i Norge lever et annet liv enn døve i andre land og dermed blir norsk tegnspråk et muntlig norsk språk i en visuell og gestuell modalitet som representerer døves livserfaringer og opplevelser i en *norsk* kultursfære.

1.4 Bakgrunn: Tegnspråksamfunnet i utvikling

Bakgrunnen for å skrive om koherens i sakprosa på tegnspråk har vært et økende behov for kunnskap hos lærere og tolker om hvordan gode tegnspråktekster er bygd opp. Dette behovet henger sammen med at det tegnspråklige språksamfunnet er i utvikling.

1.4.1 Status og synlighet

Norsk tegnspråk er et ”muntlig” språk som tidligere bare ble brukt i direkte kommunikasjon mellom tilstedeværende deltakere. Uansett om det er snakk om et talespråk eller et tegnspråk, kjennetegnes muntlig kommunikasjon ved at den er spontan (selv om vi kan tenke over eller planlegge hva vi vil si i visse situasjoner), den er flyktig (det er ingen håndgripelige artefakter tilbake etter at lydene eller bevegelsene forsvinner), og deltakerne befinner seg vanligvis på samme sted til samme tid⁴ (Svennevig 1993: 190). Muntlig kommunikasjon på tegnspråk kjennetegnes også ved blikk- eller øyekontakt mellom deltakerne.

Norsk tegnspråk og minoritetsgruppen døve hadde lenge lav status i det norske samfunnet, noe som blant annet gjenspeilet seg i hvor få døve som hadde høyere utdanning tidligere. Tegnspråk var ikke anerkjent som språk, det fantes ingen formell utdanning eller godkjenning av tolker for døve og både språklige minoriteter og funksjonshemmede var lite synlige både ”i offentligheten” (det vil si som offentlige representanter i kraft av kompetanse eller posisjon) og i den offentlige debatten i samfunnet.

I dag er samfunnssituasjonen for språket og språkbrukerne en annen. Mange faktorer har vært viktige i den utviklingen som har funnet sted de siste 30 årene. Tegnspråk har blitt langt mer synlig i samfunnet vårt. Det er fem minutter med nyheter på tegnspråk i NRK1 på alle hverdager, og et ukentlig program på tegnspråk som veksler mellom å presentere stoff for ulike aldersgrupper (Tid for tegn). Norsk tegnspråk har vært å se på TV siden slutten av 1970-tallet og en hel generasjon av unge mennesker har vokst opp med en bevissthet om at tegnspråk finnes. I dag finnes det også en egen satellittkanal for tegnspråktolking av enkelte fjernsynsprogram (NRK Tegnspråk).

---

⁴ Talespråklige telefonsamtaler, og både tale- og tegnspråklige webcam- og videotelefonsamtaler er eksempler på muntlig kommunikasjon der deltakerne ikke er tilstede i samme rom.

Tegnspråkets synlighet i samfunnet og et stadig økende behov for tolker har ført til høy søkning blant hørende ungdom til tegnspråkfaget på høyskoler og universitet.

1.4.2 Tegnspråk i utdanningssystemet

En konsekvens av storsamfunnets endring i synet på døve var utdanningssystemets anerkjennelse av norsk tegnspråk da det ble offisielt innført som undervisningsspråk og undervisningsfag i Læreplan for grunnskolen L97⁵ (Vonen 1997), og i læreplanene for videregående skole i 2000 (Bergh 2004). I tillegg til tegnspråkfaget ble fagene norsk for døve, engelsk for døve og drama og rytmikk innført. Nye læremidler ble utviklet for de fire fagene. For å lette kommunikasjonen i familien, og for at døve barn skulle kunne møte skolen med aldersadekvate språkferdigheter, har hørende foreldre siden 1996 fått tilbud om systematisk opplæring i tegnspråk gjennom ”foreldrepakken”⁶ (Bergh 2004).

Døve barn og unge får opplæring i og på tegnspråk, der de blant annet skal skape sine egne tegnspråktekster i ulike sjangere. Døve har hatt mulighet til å studere tegnspråk som lingvistisk fag ved Universitetet i Oslo siden 1993⁷, og tegnspråk har vært et lærerutdanningsfag for døve studenter ved Høgskolen i Sør-Trøndelag siden 1994. I lærerutdanningen har døve lærerstudenter skapt tegnspråktekster i tegnspråkfaget, og tidvis også i andre fag.⁸

1.4.3 Tolker trenger kunnskap om koherensmekanismer i tegnspråk

Framveksten av tolkeprofesjonen fra slutten av 1970-tallet og fram til i dag, gjør det mulig for døve å delta i langt flere arenaer i samfunnet enn tidligere. Tolker arbeider i utdanningsinstitusjoner, på arbeidsplasser, i medier og en lang rekke andre steder. De tolker et utall av faglige, sosiale og merkantile møter mellom mennesker. Dette innebærer at *språkbrukerne*, både tolkene og de døve språkbrukerne de tolker for, og *språket* norsk tegnspråk blir stilt overfor fagspråklige utfordringer. Det oppstår et behov for å utvikle fagspråklig tegnforråd og fagspråklige strukturer som skaper flyt og koherens i formidlingen av budskap.

---

⁵ Sammen med fagene norsk for døve, engelsk for døve og drama og rytmikk ble tegnspråkfaget innført som en prøveordning i 1994 som tillegg til Mønsterplan for grunnskolen, M87. Høsten 2005 ble nye læreplaner i disse fire fagene utarbeidet i forbindelse med Kunnskapsløftet 2006.

⁶ ”Foreldrepakken” gir foreldre til døve barn rett til 800 timer (førti ukemoduler) med opplæring i tegnspråk fra hørselshemningen blir oppdaget til barnet fyller 16 år (Bergh 2004).

⁷ Årstallet er bekreftet gjennom personlig kommunikasjon 14.06.06 med Odd-Inge Schröder.

⁸ Denne praksisen var satt i system i allmennlærerutdanning for døve ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for lærer- og tolkeutdanning, men den har forekommet sporadisk ved andre høyskoler og universiteter også.

Selv om den treårige tegnspråk- og tolkeutdanningen vi har på høyskole- og universitetsnivå i Norge er ”lang” sammenlignet med mange andre land, er den kort i et språklæringsperspektiv. Mye av den tolkingen som finner sted er sakpreget på den måten at døve søker eller blir tilbudt informasjon i tilknytning til utdanning, arbeid, helse og vanlig hverdagsliv. Uten at det er blitt gjort systematiske undersøkelser av tolkebrukernes erfaringer og opplevelser, gir flere tolkebrukere uttrykk for at de tidvis strever ganske mye med å få tak i *sammenheng* i informasjonsstrømmen de får formidlet av ulike tolker.⁹ Både tolker og tolkestudenter har behov for kunnskap om hvordan de kan skape mer koherens – mer flyt og sammenheng – i tekstene de produserer når de tolker.

1.4.4 Teknisk utvikling

I forkant av, og parallelt med den språkvitenskapelige, politiske og pedagogiske utviklingen, har den tekniske utviklingen gjort det mulig å feste tegnspråklige dialoger og monologer til ulike former for analoge og digitale filmmedier. Dette innebærer for det første at språket kan analyseres og vises fram, noe som er en forutsetning for å beskrive et språk. Men det innebærer også at det er mulig å planlegge, spille inn og redigere tegnspråktekster med digitale tegnbehandlingsprogrammer. Selv om filmbaserte medier ikke er like lettvinde og tilgjengelige som penn og papir ennå, blir disse permanente mediene tegnspråkets parallell til skriftspråk.

1.4.5 Språk og språkbrukere møter nye kontekster

Utviklingen skissert her innebærer at språkbrukerne og språket møter nye kontekster som høyere utdanning, TV og internett, og nye sjangere som oppgaver, nyheter og informasjonstekster. Uansett om det er elever, studenter eller læremiddelkonsulenter som skaper sine egne tekster på tegnspråk, eller tolker, lærere eller nyhetsformidlere som strever med å formidle andres tekster, så har alle tegnspråkbrukere behov for kunnskap om hvordan tegnspråktekster bygges opp.

Denne situasjonen er ikke særegen for norske forhold. I arbeidet med å utvikle en tospråklig og tokulturell tilnærming til utdanning av døve, peker forfatterne av artikkelen *GET-TO-THE-POINT: Academic Bilingualism and Discourse in American Sign Language and Written English*, på behovet for kunnskap om diskursive og tekstlingvistiske trekk i amerikansk tegnspråk (ASL) som en del av opplæringen i tegnspråk, som igjen kan bidra til å styrke den kontrastive opplæringen i engelsk (Christie m.fl. 1999). I min erfaring vil mange

---

⁹ Personlig kommunikasjon med et stort antall døve tolkebrukere gjennom flere år.

norske lærere kjenne seg igjen i de amerikanske lærernes kommentarer om den mangelfulle oppbyggingen av skriftlige arbeider hos døve studenter. Likeledes vil norske døve studenter (og døve tolkebrukere for øvrig) kjenne seg igjen når amerikanske døve studenter i høyere utdanning kommenterer at hørende forelesere, det vil si forelesere som ikke behersker tegnspråk flytende (enten de blir tolket eller snakker tegnspråk selv), går rundt grøten og aldri kommer til poenget. Når poenget endelig kommer mot slutten av forelesningen, klager de over at hadde foreleseren sagt dette tidligere, så ville det vært mye lettere å følge tankerekken og forstå eksemplene underveis (Christie m.fl. 1999: 164).

På min akademiske arbeidsplass¹⁰ der mange studenter lærer tegnspråk og noen utdannes til tegnspråklige lærere og andre til tolker, er det både interessant og viktig å se på hvordan språkbrukerne løser nye kommunikative oppgaver. Når jeg har valgt å fokusere på sakpreget tekst, er det ikke bare ut fra en generell samfunnsmessig utvikling, men også ut fra en erfaringsbasert erkjennelse av at døve elever og studenter strever med sakpreget tekst både på tegnspråk og på norsk, og tolker og tolkestudenter strever med å lage gode oversettelser fra norsk til norsk tegnspråk.

Det er viktig å presisere at det ikke bare er studenter og lærer- og tolkekolleger som har behov for kunnskap om hvordan gode tegnspråktekster er bygget opp, det er i høyeste grad kunnskap jeg har behov for selv, først og fremst som utdanner av lærere og tolker, men også som utøver av tolkeyrket.

1.5 En oversikt over tidligere forskning

Det finnes lite forskning om sakprosaetekster på tegnspråk. I 2002 da jeg skrev semesteroppgaven *Sjanger i emning*, hadde jeg funnet to artikler (Roy 1989 og Winston 1991) som omhandlet diskursanalyser av sakprosaetekster på amerikansk tegnspråk (ASL). Det er verdt å merke at begge disse forskerne har arbeidet innen fagfeltet tegnspråktolking. Begge påpeker at nettopp tolker og tolkestudenter har behov for kunnskap om tegnspråk på tekst- og diskursnivå. Nyere litteratursøk, senest i april 2007, har ikke frembrakt flere undersøkelser eller artikler.¹¹

---

¹⁰ Arbeidsplassen det refereres til her er Enhet for tegnspråk og tolking ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for lærer- og tolkeutdanning.

¹¹ Det kan også nevnes at en av de mest omfattende oversiktene over tegnspråkrelatert forskning, nettstedet *International Bibliography of Sign Language* utviklet av Guido Joachim, Siegmund Prillwitz og Thomas Hanke ved universitetet i Hamburg, <http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/Bibweb/Bibliography.html>, har for grovmasket søkefunksjon og inndeling i nøkkelord til å kunne finne diskursanalyser av tegnspråktekster. Artiklene til Roy og Winston finnes på nettstedet, men de kommer ikke fram ved bruken av søkeord som for eksempel "discourse", "cohesion", "text" selv om et eller flere ord kan forekomme i titlene på artiklene. Hentet 25.april 2007.

I denne oversikten har jeg også tatt med en studie av Bergman (1991) der hun ser på lokalisasjon i et utsnitt av en svensk tegnspråktekst. Selv om denne studien muligens er mer ”lingvistisk” i snever ”grammatisk” forstand enn de andre to studiene, har jeg valgt å ta den med fordi beskrivelsene, og de påfølgende analysene og funnene, er så godt forankret i tekstens kontekst. Hun tolker eksemplene i lys av helheten i teksten, og funnene hennes har konsekvenser for vår forståelse av koherens på tekst- og diskursnivå.

Til slutt tar jeg med to studentoppgaver (Amundsen 1998 og Amundsen 2002) som begge tar utgangspunkt i sakprosaer på norsk tegnspråk. Disse oppgavene er skrevet i løpet av den tida jeg har vært student på Institutt for språk og kommunikasjonsstudier (tidligere Institutt for anvendt språkvitenskap og Lingvistisk institutt) ved NTNU.

1.5.1 Diskursive trekk i et foredrag på amerikansk tegnspråk

I artikkelen *Features of Discourse in an American Sign Language Lecture* analyserer Roy (1989) et kort foredrag om parringsatferd hos en bestemt fiskeart. Hun viser hvordan foredraget er oppbygd, hun beskriver bruken av to leksikalske diskursmarkører og hun peker på hvordan konstruert dialog kan brukes som et stilistisk trekk i et foredrag på amerikansk tegnspråk.

Utgangspunktet for teksten var at en døv mannlig tegnspråkbruker ble bedt om å lage et foredrag for å demonstrere at det gikk an å snakke om naturvitenskapelige tema på tegnspråk (ASL). Etter opptak av foredraget ble gjort i studio, ble opptaket vist for flere ASL språkbrukere som ga uttrykk for at foredraget var interessant og at foredragsholderen hadde et klart og godt tegnspråk. Selv om teksten er kort til å være et foredrag (fem minutter), blir den karakterisert som informativ, velorganisert og spennende å følge med på (Roy 1989: 233).

Artikkelforfatteren beskriver hvordan foredraget er strukturert i tema og undertema på en systematisk og mottakervennlig måte som oppfyller nordamerikanske forventninger til sjangeren foredrag. Hun viser hvordan tegnspråkforedraget kan deles opp i sekvenser (Roy bruker benevnningen ”episodes” på engelsk som igjen kan bestå av flere ”segments”) som tilsvarer sjangerforventninger om en innledning (to sekvenser i foredraget), en hoveddel der temaet utvikles (fem sekvenser) og en oppsummerende avslutning (en sekvens).

I artikkelen blir bruken av to tegn som fungerer som diskursmarkører beskrevet og drøftet. (For lesere som kan ASL, glosses¹² disse tegnene eller diskursmarkørene henholdsvis NOW og NOW-THAT. Det finnes illustrasjoner av tegnene i artikkelen.) Begge

---

¹² Når en har behov for å benevne et eller flere tegn i skriftlig tekst, er det vanlig å *glosse* tegnene. Dette vil si å gi hvert tegn en skriftspråklig benevnning som ligger nær opp til tegnets betydning. For å skille tegnene med skriftspråklig benevnning fra den øvrige teksten skrives de med versaler (Sutton-Spence and Woll 1999: xi).

diskursmarkørene forekommer ved starten av enkelte ytringer og sekvenser, og de kan ledsages av non-manuelle topikaliseringsmarkører, først og fremst hevede bryn og hodet fram (Valli og Lucas 1995). Den ene diskursmarkøren (glosset NOW) signaliserer overgang til en ny episode (Roy 1989: 241), den andre diskursmarkøren NOW-THAT signaliserer overgang til en ny gruppe med episoder samtidig som den viser tilbake til tidligere gitt informasjon. Funksjonen til diskursmarkørene er å strukturere teksten slik at tilhørerne får beskjed om at ”nå kommer det et nytt (under-) tema” (Roy 1989: 244).

Artikkelforfatteren hevder at både den systematiske utviklingen av tematikken i foredraget, og forekomsten av lingvistiske trekk som viser overgangene mellom temaene, er karakteriske sjangertrekk i et nordamerikansk foredrag.

Det siste temaet i artikkelen til Roy er å vise hvordan foredragsholderen gjør bruk av det stilistiske trekket *konstruert dialog* (hvilket i dette tilfellet vil si at foredragsholderen dikter opp replikker eller samhandling mellom hann- og hunnfisker) for å gjøre foredraget mer spennende og levende. Forfatteren peker på at konstruert dialog er et stilistisk virkemiddel som brukes både i vanlige samtaler og i historiefortelling på ASL. Sammenlignet med andre narrative sjangrer er bruken av konstruert dialog forholdsvis dempet og begrenset i denne sakpregede teksten. I tillegg til å ha en underholdende funksjon, det vil si gjøre teksten mer spennende å se på, peker forfatteren på at disse korte konstruerte dialogene også kan ha en kommunikativ funksjon, som å gjøre stoffet i teksten lettere tilgjengelig for mottakerne (Roy 1989: 247-248).

1.5.2 Bruken av referansepunkter i rommet

I artikkelen *Spatial Referencing and Cohesion in an American Sign Language Text* ser Winston (1991) på bruken av referansepunkter i rommet for å skape kohesjon i en forelesning om tegnspråkpoesi. Hun analyserer hvordan rommet brukes i sammenligninger, ”performativer”¹³ og handlinger i et tidsforløp (det siste omtaler Winston som ”time mapping” på engelsk).

I dette tilfellet er materialet videoopptak av en forelesning til en gruppe tolkestudenter. Foreleseren er en døv mann som underviser i tegnspråk og tolking på universitetsnivå, og han er førstespråksbruker av ASL. I forelesningen snakker han om sin egen forskning på tegnspråkpoesi.

---

¹³ I språkhandlingsteori er en performativ en ytring som blir brukt til å utføre en handling. (Austin 1962 referert i Vagle m.fl. 1993). Winston definerer ikke performativ i artikkelen sin, men så vidt jeg kan bedømme har hennes bruk av begrepet lite med Austins definisjon av performativ å gjøre. Det kan snarere se ut til at hun mener performativ i betydning ”to perform”, det vil si å spille eller innta en rolle.

Winston viser hvordan foreleseren tar i bruk ulike områder i rommet for å sammenligne to (eller flere) konkrete ting eller abstrakte forestillinger. Tegnene for de aktuelle referentene blir plassert eller lokalisert i hver sine områder av tegnrommet (vanligvis litt til venstre og litt til høyre). Kommentarer om de ulike referentene blir så fortløpende knyttet til den delen av tegnrommet som referentene opprinnelig fikk tildelt eller ble plassert i. Når sammenligningen er ferdig, opphører vanligvis også referansepunktene i tilknytning til det aktuelle temaet eller undertemaet (Winston 1991: ukjent¹⁴).

Det kan se ut som Winston bruker begrepet ”performativ” i artikkelen sin for å snakke om det vi på norsk vanligvis kaller rollebytte eller rolleovertakelse (Engberg-Pedersen 1991; Erlenkamp 2007). Rolleovertakelse vil si at fortelleren inntar rollen til en av aktørene og viser egenskaper ved aktøren og handlinger som aktøren utfører eller blir utsatt for. ”Performatives show the action and persona of a speaker. One type of performative is constructed dialogue, which actually portrays the “voice” of a speaker” (Winston 1991: ukjent). I sitatet peker hun på at konstruert dialog er en type ”performativ” der fortelleren skifter stilling, eventuelt ansikts- og kroppsmine, og blikkretning i rommet for å indikere en veksling mellom roller i dialogen. Igjen, når denne bruken av referanse i rommet opphører, indikerer det at et undertema i en større tekst er avsluttet.

At rommet blir brukt for å vise tid i ulike tegnspråk rundt om i verden, har vært kjent lenge, og forskere og tegnspråklærere har operert med ulike forklaringsmodeller for hvordan tid blir uttrykk i tegnspråk (Selvik 2006). Det finnes flere måter en tegnspråkbruker kan ta i bruk rommet på for å referere til ulike hendelser på ulike tidspunkt, men vanligvis tar alle utgangspunkt i at det er hendene – de manuelle artikulatorene – som plasserer eller referansemerker hendelser i tegnrommet, gjerne ledsaget av blikk i samme retning. Blikkretning kan i neste omgang også vise tilbake til hendelsen det er snakk om.

Det som er interessant i artikkelen til Winston, er at hun beskriver hvordan foreleseren forflytter sin egen kropp fram og tilbake i rommet for å plassere hendelser i ulike historiske perioder. Han veksler mellom å forflytte seg bakover når han refererer til hendelser i fortid, og framover når han snakker om hendelser i eller nær nåtid. Som i de andre eksemplene ovenfor, gir artikkelforfatteren uttrykk for at når foreleseren er tilbake til utgangspunktet – det nøytrale rommet – og bruken av rommet til å ordne tidsreferenter opphører, så er det en indikasjon på at undertemaet avsluttes, og et nytt tema begynner (Winston 1991: ukjent).

---

¹⁴ Artikkelen til Winston har jeg bare hatt tilgang til gjennom en utskrift av en upaginert cd-rom samling av ”eldre årganger” av *Sign Language Studies*. Nummeret (20:73) med den trykte versjonen av artikkelen ved universitetsbiblioteket i Oslo er borte. En konsekvens av dette er at jeg ikke har sidetall å referere til i denne redegjørelsen for artikkelen.

1.5.3 En delstudie av lokalisasjon i svensk tegnspråk

I *Arbetspapper nr 2 om lokalisasjon* beskriver Bergman (1991) referansemerking av ulike områder eller retninger i tegnrommet i et utsnitt av en svensk tegnspråktekst. Materialet er et fem minutter langt utsnitt av et videoopptak av en ”berättelse” om en bilulykke; det vil si en hverdagsfortelling som redegjør for et hendelsesforløp. I så måte er denne teksten primært kronologisk ordnet, og ikke ordnet i informasjonskategorier slik tekstene i artiklene til Roy og Winston er.

Formålet med studien til Bergman er ikke primært en tekst- eller diskursanalyse. Med utgangspunkt i eksempler fra en tekst om en bilulykke, supplert av eksempler fra andre tekster, beskriver hun ulike måter referansemerking gjøres på i tegnkategoriene tallord, verb, pekinger og substantiv.¹⁵ I neste omgang viser hun hvordan allerede referansemerkede retninger eller områder benyttes i anaforisk referanse til personer.

Med forbehold om at studien til Bergman er av svensk tegnspråk, og at det kan være forskjeller i forekomstene av ulike fenomen i ulike sjangere, er flere av funnene hennes interessante i forhold til problemstillingen i denne oppgaven.

Hun viser hvordan en og samme referent kan ha referansemerker i ulike – for ikke å si motsatte – ender av tegnrommet ut fra ulike lokale tids- og stedskontekster i teksten, og ut fra ulike deltaker- eller aktørperspektiver i teksten.

Fortelleren kan ha flere referenter i ulike retninger eller områder av rommet på en gang. Bergman viser til et eksempel i teksten der det er fem referenter på samme tid. Hun viser også at referansemerking av en referent i en retning eller et område av tegnrommet kan ha lang varighet i teksten selv om det introduseres andre referenter i mellomtida.

1.5.4 Bruken av tegnrommet i en sakpreget norsk tegnspråktekst

Den første studentoppgaven min, *Bruken av tegnrommet i en sakpreget tegnspråktekst – en eksplorerende undersøkelse* (Amundsen 1998), var primært et forsøk på å beskrive noen av tegnrommets tekstordningsfunksjoner i en tekst om Ivar Aasen framført av Jon Martin Brauti, og produsert av Døves Video for NRK. Noen av de funksjonene som ble beskrevet var:

- Referansemerking av referenter i områder av rommet som kunne vare over flere setninger
- Sammenkobling av informasjon ved å merke flere referenter eller opplysninger om referenter for samme området i tegnrommet

---

¹⁵ For en utdyping av referansemerking, se teorikapitlet s. 42.

- At et tema ble fastholdt
- Referansemerking av ulike tidspunkt for blant annet å sammenligne forhold på ulike tidspunkt
- Å trekke paralleller mellom ulike forhold
- Å vise kontraster eller motsetninger mellom ulike forhold.

I oppgaven ble det også pekt på den hyppige bruken av retoriske spørsmål i denne tegnspråkteksten, og et innholdstomt tegn som opptrer flere ganger på slutten av ytringer, og som muligens kan være en manuell diskursmarkør, ble beskrevet.

1.5.5 Sakpreget tegnspråk – en sjanger i emning?

Den andre studentoppgaven *Sjanger i emning? En global sjangerorientert diskursanalyse av en sakpreget tegnspråktekst* (Amundsen 2002) var et forprosjekt til denne hovedfagsoppgaven. Som tittelen indikerer, var oppgaven en bred tilnærming til en tegnspråktekst i en sakpreget sjanger. I denne oppgaven viser jeg til sjangertrekk som at teksten er organisert i tematiske kategorier, at narrative virkemidler som rollebytte ikke blir brukt, og at det kan se ut som frekvensen av lånord (primært norske, men også noen engelske) er høyere enn i mange narrative tekster. Vi vet ikke om frekvensen av lånord er noe pekepinn om sjanger, det kan like gjerne være et spørsmål om tekstens tema. Når tegnspråktekster handler om temaer der terminologien er forholdsvis lite utviklet på tegnspråk, er det rimelig å anta at det er flere lånord i teksten.

I oppgaven er det videre en redegjørelse for tekstforfatterens tekstskapingsprosess, blant annet hvordan han har gått fra stikkord i disposisjonsfasen, til skriving av enkelte sekvenser med norske ord i tegnspråksyntaks, til videoopptak. Det er også en redegjørelse for hvordan førstespråksbrukere opplevde teksten da den ble vist for, og diskutert med, deltakere på et tegnspråkinstruktørseminar i oktober 2002 der fokus var sjangerforskjeller på norsk tegnspråk.

Andre ting som kort blir beskrevet i oppgaven er bruken av referansemerking av referenter i tegnrommet, referensiell peking og bruken av rommet i sammenligninger og motsetninger. To leksikalske tegn glosset henholdsvis VÆRE og SKYLD fungerer muligens som tekstbindere på ulike nivå i teksten.

1.6 Foreliggende oppgaves oppbygging og struktur

I innledningskapitlet har jeg gitt en kortfattet presentasjon av norsk tegnspråk, brukerne av norsk tegnspråk og endringer i samfunnet som har ført til at språk og brukere møter nye utfordringer. Kort oppsummert er bakgrunnen for problemstillingen min vanskeligheter studenter og elever har med å formulere koherente tekster innenfor sakpregede sjangere som har en kort utviklingshistorie, og på et språk som er lite beskrevet. Tidligere forskning på sakpreget tegnspråkbruk er presentert.

I kapittel 2 drøfter jeg begrepene ”muntlig” og ”skriftlig” tekst, og begrepet sakprosa, i forhold til sakprosaetekster på norsk tegnspråk. Teoretiske tilnærminger til koherens i tekst blir presentert som bakgrunn for valg av analyseverktøy. Til slutt i teorikapitlet blir noen trekk i tegnspråk som kan ha betydning for koherens i tegnspråktekster presentert.

I kapittel 3 presenterer jeg materialet mitt og redegjør for kriteriene som lå til grunn for valg av tegnspråktekst. Tekstforfatterens forutsetninger og arbeidet hans med å lage teksten blir kort beskrevet. Metodiske utfordringer knyttet til å analysere opptak av språk generelt og tegnspråk spesielt blir diskutert. Til slutt gjør jeg rede for hvordan jeg har gått fram i analysearbeidet som ligger til grunn for denne oppgaven.

I kapittel 4 plasserer jeg først materialet mitt i et sakpreget tekstlandskap før jeg presenterer analysene mine. Analysene begynner med en global tilnærming til materialet og fortsetter med næranalyser av tekstsekvenser.

I kapittel 5 drøfter jeg noen metodiske sider ved framgangsmåten jeg har brukt i analysene mine. Jeg presenterer et utvalg av funnene mine og peker på områder for videre forskning. Til slutt peker jeg på noen av implikasjonene forskning på sakprosa på norsk tegnspråk kan ha for utdanning av tolker og lærere.

2 Teoretisk bakgrunn

I avsnittet som omhandler bakgrunnen for problemstillingen min i innledningskapitlet, skisserte jeg en samfunnsutvikling der språket norsk tegnspråk og brukerne av språket møter stadig nye utfordringer som kort kan oppsummeres med stikkordene: nye kommunikasjonsituasjoner, nye fagområder, nye sjangere og nye medier.

Det er et stort press på språkbrukerne om å lage godt strukturerte informasjonstekster. Selv om språkbrukere intuitivt kan skille mellom ”gode” og ”dårlige” informasjonstekster på norsk tegnspråk, er det vanskeligere enn ellers å gjøre rede for hvorfor en tekst er god eller dårlig fordi både språket og bruken av språket er så lite beskrevet.

Målet med dette kapitlet er å presentere noen teoretiske tilnærminger til forståelse av sakprosabegrepet og til analyse av koherens i sakprosa, som kan være gangbar i forhold til et tegnspråklig materiale.

Kapitlet begynner med en redegjørelse for begrepene *tekst* og *sakprosa*, og fortsetter med en oversikt over ulike tilnærminger til koherens i tekst. Denne redegjørelsen danner et grunnlag for å presentere og definere begreper, enheter og tilnæringsmåter i selve analyseverktøyet. Materialet er på norsk tegnspråk, og terminologi for aktuelle språktrekk i analysen blir presentert og forklart. Til slutt blir de analytiske tilnærmingene oppsummert.

2.1 Sakprosa

Da hensikten med dette avsnittet er å plassere tekster på norsk tegnspråk i et tekstlandskap, er det nødvendig å si noe om hva en *tekst* er, og hvordan jeg forstår begrepet eller tekstkategorien *sakprosa*.

2.1.1 Tekst

I innledningskapitlet av denne oppgaven (s. 12) står følgende definisjon av begrepet ”tekst”:

En tekst består av *språklige tegn* (gjerne i kombinasjon med tegn fra andre tegnsystemer) som er realisert gjennom et medium. Det vil si at den har et innhold og et uttrykk, og at uttrykket er realisert som skrift eller tale i en eller annen form. Vi skal altså snakke om både skriftlige og muntlige tekster (Svennevig 2001: 108).

Svennevig skriver her at tekster kan være både skriftlige og muntlige. Han påpeker at skillet mellom ”muntlig” og ”skriftlig” kommunikasjon ikke nødvendigvis ligger i kanalspesifikke kriterier, i mange sammenhenger kan vi skrive på en svært uformell og ”muntlig” måte, samtidig som et budskap framført ansikt til ansikt på talespråk eller tegnspråk kan være svært

formelt og ”skriftlig” i utformingen (Svennevig 1993). Med andre ord, vil konteksten for og hensikten med den språklige samhandlingen påvirke den språklige utformingen et budskap får, på tvers av produksjons- og persepsjonskanaler.

Kontekst påvirker også utformingen av tegnspråklig kommunikasjon. I mange situasjoner deler tegnspråklig språkbruk svært mange av de egenskapene som ofte blir tillagt ”muntlig” kommunikasjon generelt. Først og fremst er det et språk som blir brukt til å formidle tanker, følelser og opplevelser i tusenvis av møter mellom mennesker hver dag. I slike hverdagssituasjoner der deltakerne deler et felles ”her og nå”, vil en tegnspråktekst gjerne være spontan og uformell som ”muntlige” tekster ofte er, og det språklige uttrykket er flyktig, det forsvinner like fort som det blir uttrykt (Svennevig 1993: 190).

I likhet med mange andre språk rundt om i verden, har heller ikke norsk tegnspråk en utbredt skriftlig form. Dermed har ikke brukerne av norsk tegnspråk hatt anledning til å utvikle sjangere og sjangertrekk som er typiske for situasjoner der en kommuniserer skriftlig. Men også i ansikt til ansikt kommunikasjon, vil det på tegnspråk som på andre språk være glidende overganger mellom trekk som kjennetegner ”muntlig” språkbruk og trekk som kjennetegner ”skriftlig” språkbruk, fordi ulike kommunikasjonssituasjoner fordrer ulik grad av blant annet formalitet og planlagt formidling av et budskap. På mange måter vil begrepsparet *spontan – planlagt* språkbruk være mer presist enn begrepsparet *muntlig – skriftlig/mediert* språkbruk i denne konteksten.

Med utviklingen av videoteknologi har det vært mulig å feste den spontane bruken av tegnspråk til et visuelt medium, omtrent som en tar lydbåndopptak av spontan talespråklig kommunikasjon. Men videoteknologi åpner også for en langt mer bevisst produksjon av tekst på tegnspråk, en tekstsapingsprosess som har mange likhetstrekk med produksjonen av skriftlige tekster. I engelsk språkbruk snakker man av og til om ”videoacy” som den tegnspråklige parallellen til ”literacy”. Bruk av video fører til en framvekst av tegnspråktekster som har trekk som vi tradisjonelt forbinder med ”skriftlig” språkbruk. Tekstene kan være nøye planlagt, de kan være monologiske og formelle, mottakerne kan være ukjente, og det kan være avstand i tid og rom mellom tekstforfatterens framføring av teksten og mottakernes avkodning av teksten, fordi teksten er mediert på en eller annen måte (Svennevig 1993: 190).

Det som skiller planlagte tegnspråklige tekster fra sammenlignbare skriftlige tekster er at tegnspråktekstene ikke er omkodet i et annet symbolsystem. En tegnspråktekst er festet til et medium omtrent som om en hadde tatt opptak av en forberedt talespråklig monolog. En annen forskjell er at tegnspråktekster ikke er forankret i ”institusjonelle kommunikative

praksiser” (Svennevig 1993: 194) i samme grad som lignende norskspråklige tekster, fordi norsk tegnspråk er et minoritetsspråk, der det ikke har vært så lang tradisjon for å lage medierte sakpregede tekster.

Svennevigs definisjon av tekst fortsetter imidlertid med tre punkter eller kriterier til:

En tekst realiserer en *språkhandling* (eller flere språkhandlinger) overfor en adressat. Som interaksjonelt etablert meningsenhet gjør den taleren eller forfatteren ansvarlig for visse kommunikative intensjoner og adressaten ansvarlig for en viss tolkning.

En tekst representerer et *proposisjonelt innhold* og en *referanse*: Den refererer til objekter og fenomener i virkeligheten, tilskriver dem egenskaper og knytter dem til ulike prosesser. På denne måten er teksten uttrykk for et virkelighetsbilde.

En tekst inngår i en kommunikativ aktivitet og baserer seg dermed på et sett med *sjangerkonvensjoner*. Det betyr ikke nødvendigvis at den oppfyller sjangerens krav, men at den forholder seg til dem, slik at eventuelle brudd med konvensjonene framtrer *som* brudd (Svennevig 2001: 108).

I det korte tidsperspektivet der teknologien har vært tilgjengelig, og med så få institusjonaliserte kontekster for produksjon av tekster på tegnspråk, er det ingen selvfølge at sjangerkonvensjoner finnes for ulike teksttyper på tegnspråk. Aud Solbjørg Skulstad beskriver fenomenet *sjangere som vokser fram* (på engelsk: *emerging genres*) i sin avhandling om framveksten av nye sjangere i arbeidslivet (Skulstad 1997). Hun viser at store selskaper har klare sjangerkonvensjoner når de skal skrive årsrapporter, noe de har gjort i en årrekke. I det øyeblikket de enten blir pålagt eller føler seg presset til å skrive miljørapporter, så blir miljørapportene innbyrdes svært ulike fordi det ikke er noen etablerte konvensjoner for hvordan de skal skrives. Resultatet blir individuelle løsninger etter hva slags kommunikative hensikter det enkelte selskapet har, der miljørapportene preges av blandinger og kombinasjoner av eksisterende sjangere.

I et tegnspråklig perspektiv vil de første planlagte, medierte tekstene ikke bare bidra til utviklingen av konvensjoner for ulike nye teksttyper ved å låne språktrekk fra etablerte sjangere, men tekstene vil i seg selv konstituere danningen av nye sjangere. Mediert sakprosa er én av flere sjangere under utvikling på norsk tegnspråk.

2.1.2 Sakprosa

En entydig definisjon eller avgrensning av *sakprosa* er vanskelig å finne. Egil Børre Johnsen som blant annet arbeidet med forskningsprosjektet *Norsk Sakprosa* (Prosjekt 1 fra 1994-

1998¹⁶) ved Universitetet i Oslo hevder og argumenterer for ”...at det ikke finnes to atskilte litteraturer man lett kan bestemme som sakprosa eller skjønnlitteratur” (Johnsen 1995: 57). Han konkluderer med at ”det ikke finnes noe *teoretisk fundert analyseapparat* som beskriver sakprosaen som en egen litteratur” (Johnsen 1995: 103, min utheving).

I det første skriftet fra *Prosjektmiljøet Norsk Sakprosa* (2000-2003) skriver Kjell Lars Berge om utfordringer i det vitenskapelige studiet av sakprosa (Berge 2001). Han viser blant annet sakprosabegrepets utvikling som en sosiokulturell konstruksjon i Norden. Selve ordet *sakprosa* ble introdusert i skandinaviske språk så seint som i 1938 av den finlandssvenske språkforskeren Rolf Pipping (Berge 2001: 13). Berge peker på at i vår kulturs forståelse og bruk av begrepet sakprosa ligger det mer enn bare en måte å klassifisere tekster. *Innholdet* (saken eller emnet eller gjenstanden) er viktigere enn *formen* (språket). Formen skal ikke komme i veien for, eller stjele oppmerksomhet fra, innholdet. Idealet er at språket skal vise fram saken på en klar måte, men uten å trekke til seg oppmerksomhet (Berge 2001: 13-14).

Berge avslutter artikkelen sin med sju tekstteoretiske teser for prosjektmiljøets arbeid som er å forske på norsk sakprosa og ”...å bidra til institusjonalisering av en ny type tekstforskning” (Berge 2001: 60). I første del av første tese skriver han:

Prosjektet aksepterer ingen form for tekstessensialisme der kulturelt konstituerte kategoriseringer av tekster blir forklart med henvisning til antatte universelle, stabile egenskaper. ”Sakprosa” er derfor en sosiokulturelt konstituert tekstkategori som oppstår på et spesielt tidspunkt i den tekstkulturelle utviklingen. (Berge 2001: 61).

Om det ikke finnes vitenskapelige kriterier for ”to atskilte litteraturer”, finnes det i hvert fall ulike tilnærminger til strukturering av tekster på den ene siden, og til lesing og tolking av tekster på den annen side. Lese- og skriveforskeren Judith Langer hevder at form følger funksjon i både skriving og lesing av tekster (Langer 1992). Funksjonen til en tekst er igjen avhengig av hensikten(e) vi har med å skrive eller lese teksten, og hensikten(e) er betinget av de kulturelle og situasjonelle kontekstene som henholdsvis skriveren og leseren befinner seg i (Langer 1992: ukjent sidetall¹⁷). I sakprosa er hovedfokuset på deling av informasjon, mens skjønnlitterære tekster ofte har fokus på opplevelse og innlevelse.

I en studie av elevers meningsdanning i lesing av tekster fra ulike sjangere, der lydopptak ble gjort av elevene som hadde blitt bedt om å tenke høyt mens de leste, viser Langer at elevene bruker andre strategier når de leser skjønnlitterære og poetiske tekster enn når de leser sakprosaetekster (Langer 1990). I lesing av skjønnlitterære verk åpner elevene for

¹⁶ Kilden til årstallene er: http://no.wikipedia.org/wiki/Sakprosa#_note-13 Hentet 5.april 2007.

¹⁷ Det mangler sidetall her fordi det refereres til et manuskript av artikkelen før den ble trykket.

et sett eller ”en horisont” av tolkningsmuligheter som kan utvides og endres underveis, og der elevene trekker inn sine egne livserfaringer i tolkingen av tekstene. I lesing av informative fag- eller sakprosa-tekster, fastholder elevene tekstens tema eller hovedpoeng som et referansepunkt de knytter ny informasjon til under videre lesing (Langer 1990: 251). I skjønnlitterær lesing strekker og tøyer elevene sin forståelse ved aktivt å ta i bruk ulike tolkninger av tekstens flertydighet. I lesing av fagtekster utdyper elevene sin forståelse gjennom å avgrense og avklare betydningen av teksten.

Selv om sakprosa er en ”sosiokulturelt konstituert tekstkategori”, og mange tekster ikke lar seg plassere pent i sjangere og kategorier, vil hensikten vi har med å skape en tekst i en gitt kulturell og situasjonell kontekst legge føringer for hvordan vi strukturer teksten. Likeledes vil hensikten vi har med å lese teksten i en (som oftest annen) gitt kulturell og situasjonell kontekst legge føringer for vår tilnærming til og opplevelse av sammenhengen eller koherensen i teksten.

Med utgangspunkt i arbeidet til Langer og vår kulturelle forståelse av sakprosa, vil et kriterium for en sakprosa-tekst være et fokus på saken eller innholdet i det som er tema for teksten. Medierte sakprosa-tekster på tegnspråk har kort tradisjon, og de er lite beskrevet. Dermed vet vi lite om sjangerkonvensjonene for sakprosa på tegnspråk. I en mediert tegnspråklig sakprosa-tekst, en tekst som trolig konstituerer en sjanger under framvekst, vil tematisk koherens – at man legger ut om et tema i en ordnet sekvens der informasjon som hører sammen plasseres i bolker – være et minstekrav av hva som må være tilstede i teksten for at den skal bli oppfattet som sakprosa.

2.2 Tilnærminger til koherens i tekst

Hovedfokuset i dette avsnittet er å se på hva som utgjør sammenheng eller koherens i tekst. Jeg begynner med å redegjøre for ulike lag av koherens i diskursanalyser av kommunikasjon generelt, for så å presentere ulike teoretiske tilnærminger til koherens i tekst. Det tredje punktet i avsnittet omhandler ikonisitet som en tekstordningsstrategi i tekst. Avsnittet slutter med en avklaring av begrepene koherens og kohesjon.

2.2.1 Lag på lag med koherens

I en artikkel som blant annet peker på metodiske utfordringer knyttet til diskursanalyser av etnografiske intervju, opererer Michael Agar og Jerry Hobbs med tre typer eller tre lag med koherens i tekster eller ytringer de analyserer, *global*, *lokal* og *tematisk* koherens (Agar og Hobbs 1982).

Global koherens refererer til de globale målene språkbrukeren har for sin kommunikasjon ute i verden. En analyse av global koherens ser på den enkelte ytrings plass i forhold til en overordnet plan eller målsetting for kommunikasjonen (Agar og Hobbs 1982: 5-6). Det er på nivået ”helhetlig plan for kommunikasjonen” at den som kommuniserer (snakker, tegner, skriver), mer eller mindre bevisst følger eller overvåker kommunikasjonen og modifierer kommunikasjonsplanen når signaler fra mottakerne antyder at kommunikasjonen er på avveie.

Der global koherens handler om overordnede mål og planer for kommunikasjonen, fokuserer *lokal koherens* på den tekstinterne sammenhengen mellom de enkelte ytringene, hvordan språkbrukeren beveger seg fra en ytring til den neste (Agar og Hobbs 1982: 6). I analyse av lokal koherens benyttes koherensforhold (”coherence relations” primært utviklet av Hobbs), som angir forholdet mellom og lenker ytringer, men også større sekvenser med tekst. Eksempler på slike koherensforhold er å fortelle neste handling i et hendelsesforløp, å utdype, å forklare, å sammenligne og å vise årsak og virkning.

Tematisk koherens er først og fremst knyttet til det referensielle innholdet i tekstene eller dataene til Agar og Hobbs, men også til gjennomgående formmessige virkemidler som har diskursive funksjoner, høyfrekvente koherensstrukturer og generelle narrative strategier (Agar og Hobbs 1982: 7).

Agar og Hobbs bruker den tematiske koherensen, og tematiske tråder som går igjen i informantenes tekster og ytringer, til å si noe om virkelighets- og verdensforståelsen hos informantene, og i neste omgang om de kulturene informantene representerer i et antropologisk perspektiv.

Hovedfokuset for Agar og Hobbs er å utvikle etnografiske og diskursanalytiske metoder for å avdekke informanters forståelser av verden gjennom nærgående analyser av deres muntlige tekster. Selv om utgangspunktet for tekstmaterialet til Agar og Hobbs er intervjuer som er muntlige ”her og nå” situasjoner, belyser koherensinnstillingen deres kompleksiteten i menneskelig kommunikasjon generelt, heller enn å være en tilnærming som bare skulle gjelde noen bestemte eller utvalgte typer tekster eller situasjoner. Modellen viser hvor tett sammenvevd lagene med koherens er. Den viser hvordan ytring etter ytring henger sammen på det lokale tekstnivået, samtidig som ytringene gjenspeiler informantens verdensforståelse gjennom temaer og tematiske tråder som vokser fram i teksten. Dertil bidrar enkeltytringene til å oppfylle den overordnede planen for kommunikasjonen.

2.2.2 Ulike tilnæringsmåter til koherens i tekst

I en innledningsartikkel til en publikasjon fra et symposium om koherens og tekstskaping (på engelsk: *Coherence and Composition*), gir Nils Erik Enkvist en oversikt over fire tilnæringer til tekst- og diskursanalyse med ulik fokus, men som overlapper og utfyller hverandre (Enkvist 1985: 14). Han påpeker at modellene ikke skal oppfattes som ”atskilte stykker pai” i den underforståtte paien ”koherens i kommunikasjon”, men heller som russiske dukker eller kinesiske esker (Enkvist 1985: 17), det vil si som lag på lag med koherens som ligger utenpå hverandre, men som er flettet inn i hverandre (jamfør de tett sammenvevde lagene med koherens i modellen til Agar og Hobbs under forrige punkt).

Den første tilnærmingen kaller Enkvist en *setningsbasert tekstmodell* der tekstlingvister tok utgangspunkt i teksten med den tekstinndelingen (setninger, avsnitt osv.) som allerede var der, og forsøkte å forklare hvordan setningene ble lenket sammen. Denne tilnærmingen var først og fremst opptatt av *kohesjonen* i teksten, det vil si bruken av eksplisitte¹⁸ språklige tekstbindingsmarkører som konjunksjoner og pekere (Enkvist 1985: 14).

Den neste tilnærmingen, som Enkvist kaller en *predikasjonsbasert tekstmodell*, ser på en gitt tekst som én måte å ordne de underliggende elementene som teksten består av. Disse underliggende elementene kan ha ulike benevnninger som tekstatomer, proposisjoner eller predikasjoner. Teksten oppstår eller blir realisert når ”...a set of input predications and their semantic (causal, temporal, etc.) relations are textualised according to a certain definite text strategy.”(Enkvist 1985: 14). Et sett med mer eller mindre veldefinerte informasjonenheter settes sammen til en tekst ut fra en eller annen definert tekstskapingsstrategi. Dersom en beholder informasjonenhetene, men skifter ut strategien, vil en annen tekst oppstå (Enkvist 1985: 14).

Enkvist peker på at det er mange ubesvarte og uavklarte spørsmål knyttet til denne modellen. Blant innvendingene hans er at svært mange av arbeidsoperasjonene innenfor modellen som å definere enheter og strategier for hvordan enhetene skal settes sammen til tekst, er avhengig av den enkeltes intuisjon (Enkvist 1985: 15).

Den tredje tilnærmingen bygger på kognitiv psykologi og hvordan vi som mennesker prosesserer informasjon. Enkvist kaller denne tilnærmingen en *kognisjonsbasert eller kognitiv tekstmodell* (Enkvist 1985: 15). Ett av poengene med denne modellen er å avdekke

---

¹⁸ Der Enkvist opererer med det engelske begrepsparet ”overt/covert” i sin beskrivelse av åpenlyse eller tydelige lingvistiske kohesjonsmarkører i en setningsbasert modell (Enkvist 1985: 14), og skjult koherens gjennom begrepsnettverk i en kognitiv tekstmodell (op.cit.16), har jeg valgt begrepsparet ”eksplisitt/implisitt” på norsk.

underliggende nettverk av begreper med semantisk beslektet innhold som kan bidra til å skape implisitt koherens i en tekst (Enkvist 1985: 16). Enkvist peker også på et problem i denne tekstmodellen knyttet til ulike mottakeres tolking eller forståelse av en tekst:

One basic difficulty in cognitive text modelling is that coherence is not an inherent quality of a text. Coherence is rather a function of the text and of the equipment the hearer or reader brings to its interpretation (Enkvist 1985: 16).

Koherens eller sammenheng i tekst er et spørsmål om samspill mellom teksten og mottakerens referanserammer eller forkunnskaper.

Den siste tilnærmingen til tekst ser på hvordan mellommenneskelige relasjoner og hensikter kommer til uttrykk i en tekst. Enkvist kaller denne tilnærmingen for en *interaksjonell tekstmodell*. Poenget med denne tilnærmingen er å ta høyde for hvordan menneskelig atferd i samspill med andre mennesker setter spor i tekster. Dette innbefatter blant annet skrivestrategier for høflighet, ansikt og posisjonering, men også forståelse av sjangerkonvensjoner og hvordan eventuelle brudd vil bli oppfattet (Enkvist 1985: 16-17).

2.2.3 Ikoniske trekk ved erfaringer som tekstordningsstrategi

I en annen artikkel peker Enkvist på at visse aspekter ved lineær ordning av tekst gjenspeiler våre erfaringer fra de situasjonene som tekstene refererer til (Enkvist 1981). Enkvist kaller dette fenomenet ”experiential iconocism” på engelsk. Poenget hans er at noen ganger kan tekstordningsstrategier spores tilbake til hvordan vi som mennesker erfarer at verden er ordnet. Det kan være temporal, romlig, kausal eller sosialt betinget ordning, der språkelementene i teksten er ordnet mest mulig lik tilsvarende referenter i den erfarte verden.

Enkvist viser til en rekke eksempler, fra sosiale og fysiske forhold i verden til plassering av adverbiale stedsledd i setninger på engelsk. Han viser hvordan lokativ topikalisering – å starte setninger med stedsadverbialer – finner sted både i guidebøker og kokebøker på engelsk (Enkvist 1981: 100-101). Hensikten med en slik tekstordningsstrategi i slike teksttyper er å herme eller mime en handlings- eller opplevelsesrekkefølge i den virkelige verden: ”...the purpose of the strategy is to make the text mimetic of experience.” (Enkvist 1981: 101). Leseren skal geleides fra opplevelse til opplevelse gjennom et historisk bygg (”På sørveggen er et maleri av...”), eller instrueres trinnvis i kokekunst på kjøkkenet (”I et smurt ildfast fat legges...”).

Ikonisitet – persipert og tolket likhet mellom et språklig uttrykk og uttrykkets persiperte referent eller betydning – er et gjennomgående strukturelt trekk i tegnspråkene, og

for så vidt langt vanligere i talespråkene også enn vi har vært klar over (Taub 2001: 60ff). Det er en iboende egenskap ved selve modaliteten som tegnspråkene realiseres i, at form og bevegelse i verden lettere kan vises med gestuelt produserte tegn enn med vokalt produserte lyder og ord.

Selv om ikonisitet er et grunnleggende prinsipp i oppbyggingen av tegnspråkene rundt om i verden, er det grunn til å tro at mange av de samme prinsippene for ordning av informasjon som bidrar til koherens i språklig kommunikasjon generelt også gjelder tegnspråkene. Slike allmenne informasjonsordningsprinsipper kan være hvordan en introduserer og holder rede på referenter, kryssreferanse mellom semantisk beslektede referenter, informasjonsdynamikken mellom tema og rema (gammel og ny informasjon), temporal eller tidsreferanse og synsvinkel (Enkvist 1979: 109). Men det finnes eksempler på tegnspråksekvenser der våre persepsjoner av språklige representasjoner av temporale, spatiale og formmessige forhold til sammen, ligger svært tett opp mot en visuell representasjon av våre persiperte erfaringer i verden, og dermed blir oppfattet som svært ikoniske.

2.2.4 Koherens og kohesjon

Vi ser at koherens ikke et entydig begrep. I hverdagsspråk brukes begrepet både som en *egenskap* ved eller i en tekst, og som et uttrykk for vår *opplevelse* av at en tekst er oppbygd på en måte som gjør at den kommuniserer eller gir mening. I en artikkel om kohesjon og koherensmønstre i andrespråkstekster, peker Ann-Charlotte Lindeberg på denne dobbeltheten ved koherens:

The problem with coherence is that it is more often a matter of degree than a clearcut matter of presence or absence. Coherence is a function both of features in the text and of the reader's interpretive ability, which depends on various factors like knowledge of the subject, inferencing ability, purpose and motivation (Lindeberg 1985: 72).

Koherens som en funksjon av trekk i teksten kalles gjerne *kohesjon* og kommer til uttrykk gjennom eksplisitte språklige markeringer av sammenhenger mellom tekstenheter som for eksempel setninger eller avsnitt i skriftspråk (Halliday 2004: 532). Slike eksplisitte språklige markeringer av sammenhenger i tekst kalles *kohesjonsmekanismer* på norsk (Vagle m.fl. 1993: 141). Robert de Beaugrande definerer *kohesjon* som koplingene mellom lingvistiske former som ord eller ordendinger, og *koherens* som koplinger mellom ordenes og begrepenes betydning (de Beaugrande 1997: 53). På norsk har begrepet koherens en noe videre betydning enn den de Beaugrande opererer med. Koherens betegner den implisitte

underliggende semantiske sammenhengen i en tekst (Vagle m.fl. 1993: 143), men i likhet med Lindeberg sin bruk av begrepet, betegner koherens også pragmatiske fenomen som språkbrukerens evne til å trekke slutninger eller inferere mening, til å tolke teksten i forhold til konteksten (Svennevig 2001: 200; Vagle m.fl. 1993: 143).

I dette avsnittet har vi sett at koherens i tekst kan uttrykkes gjennom eksplisitte språklige markeringer som kohesjonsmekanismer, gjennom implisitte semantiske sammenhenger mellom referentene i teksten og gjennom ikoniske tekstordningsstrategier.

2.3 Analyseverktøy

Koherens i tekst er et komplekst samspill mellom mange faktorer og fenomener i menneskelig kommunikasjon som spenner fra menneskeartens generelle evne til å samhandle med hverandre og sine omgivelser og til å prosessere og sortere informasjon, til det enkelte menneskets kommunikative forutsetninger i en gitt kontekst og situasjon. I denne oppgaven er behandlingen av koherens avgrenset til noen fenomener som er sporbare i tekst.

Vi har sett at koherens ligger lagvis i tekster med forbindelseslinjer mellom lagene, og at det finnes ulike tilnærminger til analyse av koherens i tekst. Med bakgrunn i denne lagvise forståelsen av koherens, skal jeg i dette avsnittet forsøke å komme fram til analyseverktøy for to formål. Det første formålet er å se på hvordan koherens og kohesjon tematisk blir realisert i tekst. Det andre formålet er å finne fram til egnede analyseenheter for et tegnspråklig materiale.

2.3.1 Realisering av kohesjon og koherens i tekst

Hvordan tekstlingvister kategoriserer koherens- og kohesjonsmekanismer i tekst er avhengig av hvordan de definerer og avgrenser grunnbegrepene de opererer med. I prosessering av tekst snakker Halliday (2004) om tekstinterne leksikogrammatiske systemer som til sammen utgjør et kohesjonssystem. Men i tillegg til – og utenfor – leksikogrammatikken, peker han på at det finnes semantiske og kontekstuelle ressurser som bidrar til å skape og tolke tekster. Han deler kohesjonsstrategier for det engelske språket i fire kategorier der kategoriene referanse, ellipser og konjunksjoner er grammatiske, og kategorien leksikalsk kohesjon er leksikalsk (Halliday 2004: 532ff¹⁹):

- Referanse skaper kohesjon enten ved å lenke tekstelementer til referenter i verden (eksoforisk referanse), eller ved å lenke elementer i teksten til andre elementer i

---

¹⁹ Selv om kilden min her har vært Halliday (2004), er den opprinnelige kilden til kohesjonssystemet, som Halliday påpeker i teksten, Halliday, M.A.K. og R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London: Longman

teksten. Dersom referansen peker bakover i teksten kalles det anaforisk referanse, peker referansen framover kalles det kataforisk referanse. Etter hvert vil gjentatte anaforiske referanser danne *referensielle kjeder* (Halliday 2004: 535).

- Leksikalsk kohesjon skapes først og fremst gjennom leksikalske ordvalg i forhold til det som er temaet for teksten. Leksikalske bindinger er ofte mellom leksikalske enheter, enkeltord eller større enheter, de er uavhengig av den grammatiske strukturen og det kan være lange tekststykker mellom dem. Flere bindinger mellom leksikalske enheter utgjør *leksikalske kjeder* (Halliday 2004: 580).
- Ellipser innebærer å skape kohesjon ved å lenke betydningselementer i en tekst ved å referere til noe som er sagt tidligere (vanligvis like før) på en forkortet måte fordi mottakeren vil kunne anta at ellipsen refererer til foregående ytring.
- Konjunksjoner er ord eller diskursmarkører som indikerer binding mellom ytringer eller setninger (engelsk: clauses), men også mellom større tekstenheter. Spesielt i dialogisk tekst eller språkbruk kan konjunksjoner også brukes til å indikere kontinuitet.

Gunnel Källgren (1979)²⁰ og senere Vagle, Sandvik og Svennevig (1993) deler kohesjonsmekanismer i tre hovedkategorier: referentkopling, setningskopling og blandet kopling (Källgren 1979: 69ff; Vagle m.fl. 1993: 144ff).

Referentkopling binder sammen tekstreferenter eller konstituenten i ulike setninger, og omfatter både grammatisk tekstreferanse og leksikalsk kohesjon. Hos Källgren (1979) og Vagle m.fl. (1993), er kategoriene tekstreferanse og leksikalsk kohesjon hos Halliday slått sammen til en kategori. Källgren påpeker at denne bindingstypen er nesten rent semantisk (Källgren 1979: 69), mens Vagle m.fl. deler kategorien referentkopling i to underkategorier, henholdsvis grammatisk tekstreferanse og leksikalsk kohesjon. I alle tilfelle består referensielle kjeder av både grammatiske tekstreferanser, og leksikalske eller semantiske bindinger.

I sin hovedoppgave om tekstbinding i gode og dårlige skolestiler, tok Anja Zwicky i bruk Källgrens referentkoplinger på et norskspråklig materiale (Zwicky 1984). I likhet med Källgren, skiller heller ikke hun mellom grammatisk og leksikalsk referentkopling. De grammatiske referentkoplingene Vagle m.fl. (1993: 147ff) opererer med, er proformer (pronomener, proadverb og proadjektiver), bestemte artikler, demonstrativer (påpekende

---

²⁰ Källgren gjør uttrykkelig oppmerksom på at hun bygger på arbeidet til Enkvist flere steder i teksten sin. Så vidt jeg kan bedømme bygger Vagle m.fl. i stor utstrekning på Källgren sitt arbeid.

pronomener), possessiver (eiendomspronomen og genitivs markering), komparativer (gradbøyning av adjektiver) og relative adverb.

Källgren deler referentbinding i to hovedgrupper, symmetriske og asymmetriske bindinger (Källgren 1979: 71). De asymmetriske bindingene gjenspeiler asymmetriske forhold eller relasjoner mellom referentene og finnes dermed i inverterte par (eksemplene er hentet fra Källgren og oversatt til norsk):

- generalisering ↔ spesifisering: roser ↔ en rose
- hyperonymi ↔ hyponymi: blomster ↔ roser
- antecedent ↔ pronomen: jenta ↔ hun
- ekspansjon ↔ ellipse: den blå boken ↔ den blå

I symmetriske bindinger er det samme forhold eller relasjon mellom referentene. Källgren har følgende symmetriske referentbindinger (Källgren 1979: 71), og igjen er eksemplene hentet fra Källgren og oversatt til norsk:

- identitet (repetisjon hos Vagle m.fl.): rosen – rosen
- modifisert identitet: foreslå – forslag
- synonymi: jente – pike
- kontrast (antonymi hos Vagle m.fl.): jente – gutt
- komparativ: stor – større
- ko-spesifisering: røde roser – hvite roser
- ko-hyponymi: roser – tulipaner
- inferens: sol – varme

Källgren beskriver to bindingstyper til, henholdsvis homonymi og eksoforisk binding. Homonymi kaller hun for en kvasibinding fordi den er basert på formlighet og ikke er semantisk begrunnet (Källgren 1979: 78). Hun tar den med fordi den finnes i poesi, vitser, rim og regler og ”tulletekster”. Eksoforisk binding er også en avvikende bindingstype da den ikke binder referenter innom teksten, men binder konstituentene i teksten og fenomenen utenom teksten.

Zwicky tar utgangspunkt i referentkoplingene til Källgren, men hun innfører en kopling til som hun kaller sammenfatning (Zwicky 1984: 88). Sammenfatninger ligner på blandet kopling, men der en blandet kopling er en rent grammatisk kopling, har en sammenfatning en semantisk komponent. I følgende eksempelsetning fra Zwicky er ”den grunn” et eksempel på en sammenfatningsbinding:

Det er utruleg kor lite ein ser med feil lysbruk, og eg er overbevist om at mange fotgjengarar er blitt drept av den grunn. (Zwicky 1984: 90, understrekningen er i originalteksten.)

Det kan diskuteres om sammenfatninger hører hjemme under referentkopling eller under blandet kopling, men Zwicky har et poeng i at enkelte konstruksjoner har mer semantisk innhold enn prosetningsordene ”det” og ”dette” (Zwicky 1984: 89).

Setningskopling binder setninger til hverandre eller til større tekstenheter, eller større tekstenheter til hverandre (Källgren 1979: 87ff; Vagle m.fl. 1993: 159ff). Denne kategorien tilsvarer konjunksjonskategorien til Halliday. Vagle m.fl. opererer med 6 bindingstyper: additiv, adversativ, alternativ, kausal, temporal og ikonisk. Det kan se ut som Källgren hadde en noe mer finmasket inndeling da hun i tillegg til disse seks bindingstypene opererte med 8 bindingstyper til (gjengitt på svensk): ”koncessiv, konditional, ordning, reformulering, summativ, anföring, grafisk og metatextuell”.

Blandingskopling er en grammatisk kopling mellom tekstreferenter eller konstituenten og setninger. I tillegg til ellipsekategorien til Halliday, omfatter blandingskoplinger leddsetninger som er en bestemmelse til en konstituent i en helsetning og setningspronominalisering (Källgren 1979: 92; Vagle m.fl. 1993: 146).

Tekstgrunnlaget for koherens- og kohesjonsmekanismene beskrevet her er skriftlige tekster. I hvilken grad og i hvilken form eksplisitte grammatiske kohesjonsmekanismer brukes i sakprosaetekster på tegnspråk gjenstår å se. I en sakprosaetekst der fokus er på det tematiske innholdet eller saken, vil tematisk koherens i det minste komme til uttrykk gjennom gjentatte referanser til temaene underveis i teksten i form av semantiske bindinger som danner referensielle kjeder.

2.3.2 Diskursmarkører

Ord eller uttrykk som markerer koherensforhold i diskursen kalles diskurs- eller tekstmarkører (Svennevig 2001: 229ff; Svennevig m.fl. 1995: 39ff). Slike markører kan være småord, spesielt i muntlig språkbruk, og det kan være mer formelle eksplisitte uttrykk i skriftlig språkbruk. I tillegg til slike leksikalske diskursmarkører som kan ha et semantisk innhold eller ikke, finnes det andre trekk i det språklige uttrykket som også har diskursive funksjoner. Eksempler på slike trekk er inndelingen av skriftlig tekst i avsnitt og kapitler, og bruk av intonasjon og trykk i talespråk.

Diskursmarkører markerer blant annet emnemessige grenser og skifter i teksten eller samtalen, innledning av nye temaer og sidespor i teksten. I en tegnspråklig tekst ser man at

den som tegner *blunker*, *nikker* og *senker hendene*. Dette er grensemarkører som er beskrevet i tegnspråklig litteratur (Engberg-Pedersen 1991). Selv om ”informasjonsenheter” innenfor de ulike grensemarkørene ikke er like godt beskrevet, vil disse og eventuelt andre grensemarkører, og andre manuelle og non-manuelle språktrekk som har diskursive funksjoner bidra til å identifisere ”informasjonsenheter” i teksten.

2.3.3 Funksjonelle enheter og funksjonelle roller

En annen tilnærming til analyseenheter er *funksjonelle enheter* (Lieber 1980). I en doktorgradsavhandling der hun beskriver bruken av kohesjonsmekanismer i skriftlige arbeider til studenter som skriver engelsk som andrespråk, utviklet Paula Lieber en ny analyseenhet:

...the functional unit of discourse, or F-unit, comprising the set of clauses and clause equivalents serving an identifiable rhetorical function in written discourse. Objective linguistic criteria used to characterize the F-units differentiate them from similar structures providing restrictive modification or filling an essential syntactic slot in a matrix clause, which do not qualify as F-units (Lieber 1980: abstract: 1).

En funksjonell enhet vil altså si setninger eller leddsetninger som har, eller som oppfyller, en identifiserbar retorisk funksjon i en skriftlig tekst. De lingvistiske kriteriene Lieber setter opp for å beskrive funksjonelle enheter skal i prinsippet skille dem fra lignende strukturer som ikke er funksjonelle enheter, enten fordi disse strukturene inneholder restriktive implikativ- eller relativsetninger (Faarlund, Lie og Vannebo 1997: 1050), eller fordi de fungerer som en syntaktisk plassholder i en hovedsetning eller oversetning (Faarlund, Lie og Vannebo 1997: 41).

Noe av begrunnelsen for at Lieber – og senere Lindeberg og Øksnes – valgte å bruke funksjonelle enheter i sine analyser var at de alle arbeidet med skriftlige tekster som ikke alltid var like velformet, Lieber og Lindeberg med andrespråkstekster i høyere utdanning (Lieber 1980; Lindeberg 1985), Øksnes med førstespråkstekster til avgangselever fra grunnskolen (Øksnes 1999).

Så lite beskrevet som syntaksen i norsk tegnspråk er, er det vanskelig å vurdere om de lingvistiske kriteriene Lieber setter opp for sin inndeling av skriftlige engelske andrespråkstekster kan brukes på materiale fra et språk som er typologisk såpass ulik engelsk, svensk og norsk. Etter hvert som norsk tegnspråk blir beskrevet, kan det være interessant å sammenligne kriteriene for inndeling av funksjonelle enheter på ulike språk. For lingvistisk skolerte og nysgjerrige lesere har jeg lagt ved en oversikt over eksemplene som utdyper Lieber sine lingvistiske kriterier (Lieber 1980: 93-96; se vedlegg 1).

I analyseprosessen identifiserer Lieber hvilke funksjonelle roller hver av de funksjonelle enhetene i teksten har: ”A functional role is simply the name given to the function, or purpose, embodied in or served by a given F-unit.” (Lieber 1980: 167). Hensikten med funksjonelle roller hos Lieber var å sammenholde studentenes bruk av kohesjonsmekanismer for å knytte funksjonelle enheter sammen, med rollene de funksjonelle enhetene har i teksten for å se om kohesjonsmekanismene passet til rollene. Gjennom analysen kunne hun avdekke og peke på ulike typer kohesjonsfeil i tekstene.

Lieber opererte med 15 funksjonelle roller i sin analyse av studenters andrespråkstekster (Lieber 1980: 310-312). Hvilke og hvor mange funksjonelle roller en opererer med i et gitt materiale vil være avhengig av faktorer som teksttype, det referensielle innholdet, stilistiske trekk, kommunikativ hensikt, hva en ønsker å oppnå med analysen og ikke minst tolkingen eller oppfatningen til den som tilordner rollene. Eksempler på noen funksjonelle roller er utsagn eller påstander, sammenligninger, kontraster, utdypinger, eksempler, spesifiseringer, årsak og virkning, betingelser og konklusjoner.

Det kan se ut som bindingstypene som binder sammen setninger og større tekstenheter hos Källgren og Vagle m.fl. i forrige avsnitt, har en del til felles med de funksjonelle rollene som Lieber (1980) og Lindeberg (1985) tilordner funksjonelle tekstenheter i de elev- og studenttekstene de har studert. Der setningskoplingen benevner selve bindingstypen mellom setninger, større tekstenheter eller funksjonelle enheter, benevner funksjonelle roller hva slags utviklingsforhold en funksjonell enhet har i forhold til andre funksjonelle enheter i teksten (Lindeberg 1986: 177).

Hensikten med å bruke funksjonelle enheter og funksjonelle roller sammen med diskursmarkører på et tegnspråklig materiale er å identifisere funksjonen til tekstenheter innenfor temaer og undertemaer i materialet. En oversikt over hvilke funksjonelle roller som brukes i analysen av materialet finnes i metodekapitlet (s. 71-72).

2.4 Fokus på tematisk koherens

Produksjon av planlagte, medierte tekster på tegnspråk forutsetter videoteknologi, og det Svennevig kaller ”institusjonelle kommunikative praksiser” (Svennevig 1993). Målt i antall år teknologien har eksistert, og i det beskjedne antallet med tekster som er produsert under oppbyggingen av kommunikative praksiser, er sjangerutviklingen av planlagt og mediert sakprosa på norsk tegnspråk foreløpig ganske kort. I dette perspektivet der den bevisste medierte produksjonen av sakprosa på norsk tegnspråk er en sjanger under utvikling på et språk som er lite beskrevet, vil et fokus på tematisk koherens være et naturlig utgangspunkt

for å se på sammenheng i tekst. For at en tekst skal være et tilfelle av sakprosa, må en anta at den i det minste har tematisk koherens. Da språket er så lite beskrevet som det er, er samspillet mellom lokal, tematisk og global koherens uklart.

Det primære fokuset i analysen av materialet vil være den tematiske utviklingen slik det realiseres i referensielle kjeder. Dette primære fokuset på tematisk koherens vil så rammes inn eller avgrenses av et sekundært fokus oppad på diskursmarkører som gjenspeiler emnegrenser på et globalt tekstnivå, og nedad på en inndeling av temaer og undertemaer i funksjonelle enheter ut fra hvilke funksjonelle roller enhetene har på det lokale tekstnivået.

Det neste spørsmålet er hvilke språktrekk som vi kjenner til i norsk tegnspråk som kan tenkes å ha betydning for hvordan koherens realiseres i sakpreget tekst.

2.5 Noen strukturer i norsk tegnspråk

Hensikten med dette avsnittet er å gjøre rede for trekk i norsk tegnspråk som kan ha betydning for koherens i sakpreget tegnspråkbruk. Fordi norsk tegnspråk er lite forsket på og beskrevet, trekker jeg inn forskning som er gjort på andre tegnspråk der det er grunn til å anta at forskningen beskriver konstruksjoner eller språktrekk som også finnes i norsk tegnspråk.

2.5.1 Bruken av rommet i tegnspråk

Det finnes flere teoretiske tilnærminger til og forståelser av bruken av rommet i tegnspråkforskning (Engberg-Pedersen 1993; Taub 2001; Liddell 2003; Erlenkamp 2007²¹). Selv om disse teoretiske tilnærmingene gir verdifull innsikt i underliggende kognitive prinsipper for organisering av informasjon i tekster på tegnspråk, blir det for omfattende å redegjøre inngående for de underliggende teoriene i denne oppgaven. Jeg har forsøkt å begrense de teoretiske forklaringene til det som er nødvendig for å forstå begrepsbruken.

All produksjon av tegnspråk foregår nødvendigvis i rommet ved og på kroppen til tegneren. Vanligvis er tegnrommet avgrenset til en ”halvsylinder” foran kroppen med høyde fra litt under beltestedet til litt over hodet, og med radius på en halv armlengdes avstand (Engberg-Pedersen 1991: 21). Størrelsen på tegnrommet vil riktignok være avhengig av konteksten for språkbruken.

Litt avhengig av hvilken situasjon og kontekst de befinner seg i, vil tegnspråkbrukere i formelle situasjoner i hvert fall bruke begge hendene i tegn der det er grad av valgfrihet. Selv om hendene er symmetriske i produksjonen av en del tohåndstegn, vil en av hendene

---

²¹ På nettstedet LURT har Erlenkamp blant annet skrevet om *Mentale rom og språk* på norsk. Hentet 10. mai 2007 <http://tegentolk.alt.hist.no/pmwiki/pmwiki.php/SymbolKonvensjon/KapL1>

dominere i tegnføringen. Denne hånden blir kalt den sterke eller dominante hånden, mens den andre hånden blir kalt den svake hånden. Høyre hånd er vanligvis dominant hos høyrehendte tegnere, men i enkelte sekvenser kan en høyredominant tegner bytte slik at venstre er dominant før høyre hånd overtar igjen. Hos venstre- og tohendte tegnere er bildet noe mer sammensatt ved at det kan se ut som den dominante hånden veksler oftere.

Leksikalsk informasjon finnes først og fremst på hendene, som ofte blir kalt den manuelle komponenten i tegn, og i ansiktet, da hovedsakelig på munnen, som blir kalt den orale komponenten i tegn. Bevegelser i ansiktsmuskulaturen som i kinnene og rundt øynene kan være semantiske komponenter i tegn (Vogt-Svendsen 2001). Syntaktisk informasjon formidles gjennom rekkefølgen av tegn og lokalisasjon av referenter i tegnrommet, men også gjennom non-manuelle komponenter som bevegelser i ansiktsmuskler knyttet til bryn og øyne, og bevegelser i hodet og overkroppen (Engberg-Pedersen 1991; Sutton-Spence og Woll 1998).

Samtidig som tegn produseres i rommet, er rommet en ressurs for ordning av informasjon. Referansemerking er et eksempel på dette (Engberg-Pedersen 1991: 60ff). Referansemerking betyr at referenter tilordnes områder eller retninger i rommet som da kan brukes for å vise tilbake til referentene, eller til å koble ny informasjon til referenter som allerede er introdusert og har fått et område eller en retning. De referansemerkede områdene eller retningene i rommet vil ofte gjelde til nye temaer eller referenter introduseres.

Semantiske, topografiske eller ikoniske forhold i vår opplevelse av verden kan legge føringer for hvordan vi tilordner områder eller retninger i rommet til referenter. Eksempler på fenomen der referansemerking gjenspeiler det innbyrdes forholdet mellom referenter kan være størrelsen på referenter (for eksempel voksne og barn), posisjon eller status (for eksempel ledelse og ansatte), geografisk plassering (for eksempel huset på andre siden av gata).

Referansemerking kan skje på flere måter. Noen tegn kan utføres direkte på stedet eller området i tegnrommet, mens andre tegn er stedbundne eller bare kan utføres i en nøytral grunnform. Slike tegn kan referansemerkes gjennom peking og blikkretning, eller gjennom en substitutor i et ikonisk verb.²² Etter at en referent er introdusert gjennom et leksikalsk tegn, hender det at handlingen videre representeres ved ikoniske tegn av typen substitutorer der håndformen i tegnet representerer referenten og gjerne også gjenspeiler fysiske

---

²² Substitutorer, manipulatorer og deskriptorer er forholdsvis nye norske betegnelser på tegn som tidligere ble kalt classifiers, proformer, polymorfemiske eller polysyntetiske tegn og klassifikatortegn. For en mer inngående beskrivelse av ikoniske verb, se for eksempel kapitlet "Ikoniske prinsipper bak tegn: overlappingstyper" på nettstedet LURT (Erlenkamp 2007): <http://lurt.alt.hist.no/pmwiki/pmwiki.php/Lurt/StartSide>

formegenskaper ved referenten, og bevegelsen i tegnet representerer handlingen (Erlenkamp 2007). Nok en måte referansemerking skjer på, er ved at tegneren inntar eller overtar rollen til en referent.

Med utgangspunkt i en kognitiv lingvistisk tilnærming til språkforskning beskriver Scott Liddell²³ (2003) flere måter å bruke rommet på, deriblant *surrogate blends* (der kroppen til tegneren inngår i meningsdanningen gjennom rolleovertagelse), *depicting blends* (topografisk bruk av rommet der ikoniske verb inngår) og *token blends* som jeg skal gå nærmere inn på her etter en kort forklaring av begrepet ”blend” slik det brukes i kognitiv lingvistikk.

En ”blend” eller en ”real space blend” er den resulterende mentale forestillingen som oppstår som et resultat av en overlapping mellom to andre mentale forestillinger som består av henholdsvis ”event space” – den mentale forestillingen vi har om *innholdet* i hva det snakkes om, og ”real space” – den mentale forestillingen vi har av den *konkrete sansbare språklige realiseringen* av hva det snakkes om, i dette tilfelle bildet vi har av tegnene (Erlenkamp 2007).

I en ”token blend” er en ”token” et element eller en entitet i tegnrommet (Liddell 2003: 190). I terminologien til Engberg-Pedersen ville en token representere en referent som er blitt lokalisert i tegnrommet. Det som kjennetegner token blends, til forskjell fra surrogate blends, er at tegneren selv ikke inngår i den mentale forestillingen, og tokenene er avgrenset til området i tegnrommet rett foran tegneren. I en surrogate blend er tegneren i det minste delvis projisert i den mentale forestillingen, og det er så godt som ingen begrensning på hvor surrogatene kan lokaliseres. Til forskjell fra depicting blends der rommet blant annet utnyttes til å uttrykke topografiske forhold, er plasseringen av en token i en token blend helt uten topografisk betydning. Tokener for referenter plasseres i rommet, og tegn rettes mot dem for å referere til det konseptuelle innholdet de representerer (Liddell 2003: 221).

2.5.2 Bøyer

Et diskursivt språktrekk som er beskrevet for amerikansk, norsk og svensk tegnspråk i senere år er *bøyer* eller *buoys* på engelsk (Liddell 2003; Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007; Vogt-Svendsen og Bergman 2007). Bøyer er tegn som produseres og holdes stasjonært av den svake hånden samtidig som den sterke eller dominante hånden fortsetter å produsere tegn (Liddell 2003: 223). Bøyer fungerer som konseptuelle landemerker som bidrar til å fastholde

---

²³ Mens Engberg-Pedersen har en funksjonell tilnærming til lingvistikk, bruker Liddell ”mental space” teori for å forklare underliggende mentale prosesser i bruk av språk (Erlenkamp, personlig kommunikasjon).

tema i en tekst eller språklig samhandling. Bøyer kan være svært kortvarige, men de kan også holdes i lengre sekvenser.

Flere typer bøyer er beskrevet for norsk, svensk og amerikansk tegnspråk: listebøyer (list buoys), temabøyer (THEME buoys), fragmentbøyer (fragment buoys) og pekebøyer (POINTER buoys) (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007). I tillegg er punktbøyer beskrevet for norsk og svensk tegnspråk (Vogt-Svendsen og Bergman 2007). Punktbøyer representerer punkter i tid eller rom og brukes til å visualisere temporale og romlige forhold mellom entiteter som det snakkes om.

Her vil jeg først og fremst fokusere på temabøyer, fragmentbøyer og pekebøyer. En temabøye indikerer at ”et viktig tema blir snakket om” (Liddell 2003: 242). Temabøyer bidrar til å fokusere oppmerksomhet på hva som er tema. Det kan se ut som temabøyene i amerikansk, norsk og svensk tegnspråk er svært like i form og funksjon (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 205). I eksemplene er formen på en temabøye den svake hånden i pekehånd eller 1-hånd konfigurasjon med pekefingeren hevet over det vannrette planet samtidig som den andre (dominante) hånden produserer tegn som utdyper tema for samtalen eller teksten (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 205).

En fragmentbøye vil si at den siste delen av et tegn, enten hele sluttstillingen eller deler av sluttstillingen, fastholdes, og representerer tegnets betydning i fortsettelsen (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 208). Selv om bøyer vanligvis finnes på den svake hånden, er det flere eksempler i materialet til forfatterne der fragmentbøyer finnes på den sterke eller dominante hånden (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 209, 210).

Pekebøyen utføres av den svake hånden mens den dominante hånden utfører andre tegn (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 212). Formen på pekebøyen er pekehånd eller 1-hånd. Forskjellen mellom pekebøyen og de andre tre bøyetyperne, temabøyen, fragmentbøyer og listebøyer²⁴, er at pekebøyer peker på viktige elementer i samtalen eller teksten, og at andre tegn som pronomener og verb som godt kan peke på eller rettes mot de andre bøyetyperne, ikke peker på eller blir rettet mot pekebøyen (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 212).

Den (kognitiv) lingvistiske forklaringen på dette er at pekebøyen peker på elementer i ”real space” (vår mentale forestilling om en konkret situasjon vi fysisk befinner oss i) eller i en ”real space blend” (den mentale forestillingen som oppstår som et resultat av en overlapping mellom to mentale forestillinger som består av ”event space” – den mentale

---

²⁴ For en beskrivelse av listebøyer, se Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 189ff.

forestillingen om hva vi snakker om, og ”real space” – den mentale forestillingen vi har av den konkrete sansbare språklige realiseringen av hva vi snakker om). Pekebøyen er ikke selv en såkalt ”blended entity” (pekebøyen blir ikke tilført ny mening i slike overlappinger) (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 212).²⁵

Mens tema-, liste-, og fragmentbøyer kan representere entiteter i en samtale eller tekst, og tegn utført av den sterke eller dominante hånden kan peke på eller rettes mot disse bøyene, peker pekebøyen på en tenkt eller konseptualisert referent eller entitet i samtalen eller teksten, men representerer dem ikke (Vogt-Svendsen og Bergman 2007: 217).

2.5.3 Grensemarkører

I en beskrivelse av grensemarkører for dansk tegnspråk skiller Elisabeth Engberg-Pedersen mellom manuelle og non-manuelle grensemarkører (Engberg-Pedersen 1991: 53ff). Hun påpeker at flere av trekkene som bidrar til å markere grenser, kan ha andre funksjoner som sine primærfunksjoner. Følgende redegjørelse bygger på Engberg-Pedersen med mindre noe annet er sagt. Så lenge jeg refererer til hennes arbeid og observasjoner, bruker jeg også hennes terminologi, deriblant termen *setning*.

En manuell grensemarkør for større tekstenheter som avsnitt i en monolog, er å senke eller samle hendene. En annen manuell grensemarkør er å fastholde det siste tegnet et øyeblikk. Hastigheten på tegnføringen kan variere – fortere i midten av en setning, langsommere på slutten av en setning – og dermed bidra til å markere grenser. Engberg-Pedersen peker også på at rekkefølgen på tegnene kan indikere grenser mellom setninger eller større setningsledd. En konstruksjon som ofte forekommer på slutten av en setning er pekinger som gjenopptar et ledd fra setningen, Engberg-Pedersen kaller disse for gjenopptaende pronomen (Engberg-Pedersen 1991: 55).

Non-manuelle grensemarkører er ulike hode- og kroppsbevegelser, blunk med øyne, skift i blikkretning og skift i mimikk. Hode- og kroppsbevegelser markerer grenser mellom setninger og større ledd innenfor setninger med de kraftigste bevegelsene ved setningsgrensene, for eksempel *en dypere bøyning av hodet* (min utheving). Dette punktet kommer jeg tilbake til i analysekapitlet.

Bevegelsen nikk med hodet finnes i flere former og betyr ulike ting. Bekreftende setninger ledsages ofte av flere små nikk. (Se for øvrig neste punkt for en redegjørelse for non-manuell markering av ulike setningstyper). Det kan være et lite nikk mellom et tematisert

---

²⁵ For en gjennomgang av teorien bak *mental spaces* eller mentale forestillinger, og *blends* eller overlappinger, se Liddell 2003 eller Erlenkamp 2007.

ledd og resten av setningen. Gjenopptaende pronomen ledsages av en hodebevegelse som ligner på et nikk, men er mer utdratt i tid og rom, et såkalt langtrukket nikk.

Opphør av rytmiske bevegelser i overkroppen, enten fra side til side eller fram og tilbake og som kan ledsage en oppramsing, indikerer en grense.

I likhet med alle andre språkbrukere, må tegnspråkbrukere blunke med øyne med jevne mellomrom for å opprettholde fuktighetsnivået på øyne. Hos tegnspråkbrukere tilpasses blinking til det språklige forløpet. Blinking finner sted ved grensene mellom setninger og setningsledd, det finnes ofte etter tematiserte ledd og før innholdsmessig tunge ledd på slutten av en setning, og det forekommer i forbindelse med gjenopptaende pronomen.

Flere av trekkene nevnt her som hastighet og intensitet i tegnføring og bevegelser i hode og kropp, inngår i det Engberg-Pedersen kaller visuell intonasjon.

2.5.4 Non-manuell markering av ulike informasjonstyper

En setnings- eller informasjonskonstruksjon som er beskrevet for flere tegnspråk under litt ulike betegnelser er topikalisering i ASL (Valli og Lucas 1995), topic-comment i britisk tegnspråk, BSL (Sutton-Spence og Woll 1998) eller tematisering på dansk tegnspråk (Engberg-Pedersen 1991). Definisjonene eller beskrivelsene av slike tematiserte ledd spriker noe.

Hos Valli og Lucas er topikalisering når setningsobjektet flyttes fram til begynnelsen av setningen (Valli og Lucas 1995: 142). Non-manuell markering av topikalisering er hevede bryn, hodet bakover (engelsk: head tilt) og muligens en kort pause.

Engberg-Pedersen skriver at et tema er et ledd som ikke utgjør en selvstendig setning og som står utenfor, vanligvis foran, den egentlige setningen (Engberg-Pedersen 1991: 55). Men hun skriver også at eksempler fra dansk tegnspråk viser at hele setninger kan være tema (Engberg-Pedersen 1991: 164). Tema markeres ved at tegneren trekker haken inn/rykker hodet bakover, hever brynene og sperrer øyne opp.

Sutton-Spence og Woll forklarer at i BSL etableres vanligvis topic (tema) først, for så å kommenteres etterpå (Sutton-Spence og Woll 1998: 59ff). Topic er subjektet i setningen, det er fokuset, gitt eller gammel informasjon, diskurstemaet, samtaleemnet. Comment er predikatet, det er den nye informasjon eller hva som blir sagt om topic. Topic markeres ved at det kommer først og etterfølges av en kort pause, topic er ledsaget av litt oppsperrede øyne, og tidvis et nikk. Noen ganger tegnes en topic med en hånd som fastholder det siste tegnet, mens den andre hånden tegner en comment (kommentaren eller den nye informasjonen).

En annen struktur som blir brukt til å presentere temaer er retoriske spørsmål. I sin doktorgradsavhandling der hun beskriver interrogative strukturer i norsk tegnspråk, skriver Vogt-Svendsen at hensikten med både topic (eventuelt topik på svensk og norsk) og retoriske spørsmål, er å framheve et tema (Vogt-Svendsen 1990: 109). Sutton-Spence og Woll skriver at topic eller tema etableres tidvis ved å formulere en setning som et retorisk spørsmål (Sutton-Spence og Woll 1998: 61).

Den non-manuelle markeringen av retoriske spørsmål er interessant. Valli og Lucas påpeker at mange retoriske spørsmål er x- eller hv-spørsmål som vanligvis har markeringen sammentrukne bryn og ”head tilt²⁶” på ASL (Valli og Lucas 1995: 140). Markeringen av retoriske spørsmål i ASL er hevede bryn og et lite hoderist eller ”head tilt”. De få eksemplene på retoriske spørsmål i materialet til Vogt-Svendsen er også markert med hevede bryn (Vogt-Svendsen 1990: 157).

Det kan virke som om forståelsen eller beskrivelsen av retoriske spørsmål er noe ulik på talespråk og på tegnspråk, eller så trengs det muligens en opprydding i begrepsbruk. I sin beskrivelse av funksjonelle roller, omtaler Lieber retoriske spørsmål som spørsmål det ikke gis svar på (Lieber 1980: 312). På tegnspråk kan det virke som om det tidvis blir brukt spørsmålskonstruksjoner som ser retoriske ut til å presentere temaer, men som likevel blir besvart.

Nektelser eller negasjoner er også beskrevet i flere tegnspråk. Det kan se ut som nektelser kan markeres manuelt og/eller non-manuelt. I ASL markeres negasjoner non-manuelt ved hoderist og muligens negativ ansiktsmimikk eller mysende øyne (engelsk ”frowning or squinting”) (Valli og Lucas 1995: 140). I BSL er det tre hovedelementer i negasjoner: ansiktsuttrykk (som riktignok ikke kan stå alene), hodebevegelser (det skilles mellom korte hodebevegelser som ledsager enkelttegn og lengre hoderist som ledsager tegn, fraser eller setninger) og leksikalske tegn (nektende tegn eller tegn med inkorporerte nektelser) (Sutton-Spence og Woll 1998: 73ff). På dansk tegnspråk kan nektelser markeres med hoderist, men de kan også uttrykkes manuelt (Engberg-Pedersen 1991: 161).

Informasjonstyper som oppramsing kan ledsages av rytmiske bevegelser i overkroppen, enten fra side til side eller fram og tilbake (Engberg-Pedersen 1991: 162).

---

²⁶ ”Head tilt” er noe mangelfullt beskrevet eller definert hos Valli og Lucas (1995). Så vidt jeg kan bedømme tilsvarer ”head tilt” noe sånt som ”hode på skakke” på norsk.

2.6 Oppsummering

Selv om norske tegnspråkbrukere i all sannsynlighet har redegjort for ulike saker og saksforhold like lenge som de har samhandlet med hverandre på tegnspråk, er den bevisste medierte produksjonen av sakprosa på tegnspråk av forholdsvis ny dato fordi den forutsetter en teknologi som gjør det mulig å feste tegnspråktekster til et medium. Dette innebærer at konvensjoner for hvordan sakprosaetekster skal struktureres er i utvikling parallelt med at tekstene produseres.

Gitt hypotesen om at et minstekrav til en sakprosaetekst er tematisk koherens, vil gjentatte referanser til tematisk innhold være en leksikalsk kohesjonsmekanisme som driver teksten og temaene i teksten framover sammen med implisitte underliggende semantiske sammenhenger mellom referanser. En innfallsvinkel til tematisk koherens vil være å avdekke referensielle kjeder der både grammatisk og leksikalsk referentkopling inngår.

Likeså kan vi forvente en strukturering av innholdet i tematisk ordnede bolker som defineres gjennom sitt referensielle eller tematiske innhold, men som kanskje også rammes inn av ulike typer diskursmarkører. Innenfor tematisk ordnede bolker kan en inndeling av teksten i informasjons- eller funksjonsenheter definert ut fra enhetens funksjonelle rolle gi analyseenheter for et tegnspråklig materiale.

3 Materiale og metode

Innledningsvis i dette kapitlet begynner jeg med å plassere denne studien i et forskningsmetodisk perspektiv der jeg begrunner hvorfor jeg har valgt å begrense materialet slik jeg har gjort. Materialet presenteres og jeg gjør rede for hvorfor jeg har valgt nettopp den teksten. Videre skriver jeg om metodiske utfordringer knyttet til analyse av medierte tekster generelt, og om spesielle utfordringer knyttet til analyse av tegnspråklige tekster. Til slutt gjør jeg rede for hvordan jeg har gått fram i mitt eget arbeid.

3.1 Studien i et forskningsmetodisk perspektiv

Bakgrunnen for denne studien er språklige utfordringer knyttet til å skape koherente sakprosaetekster på norsk tegnspråk blant studenter i høyere utdanning, og blant elever i grunn- og videregående skole. Utgangspunktet er altså språkundervisning i to perspektiver; et didaktisk førstespråkperspektiv for lærerstudenter, og tolkens eller oversetterens andrespråkperspektiv for tolkestudenter.

Både *språket* norsk tegnspråk og *bruken* av dette språket er lite beskrevet og forsket på. Som lærer og tolk med praktiske og konkrete utfordringer fra feltene utdanning og tolking, kommer jeg som student til faget anvendt språkvitenskap for å finne analyseverktøy jeg kan bruke til å beskrive koherensen i en tegnspråktekst. Dette arbeidet har ikke som mål å bidra til å utvikle disiplinen anvendt språkvitenskap, men heller å anvende metoder, analyseverktøy, forståelser og tilnærminger fra det tverrfaglige fagfeltet anvendt språkvitenskap, på mediert sakpreget tegnspråktekst, en sjanger som er i utvikling og framvekst.

I denne studien har jeg valgt en eksplorerende tilnæringsmåte til sakprosaetekst på norsk tegnspråk der målet er å undersøke hvordan tematisk koherens kommer til uttrykk. Innenfor en tekstproduksjonsramme der sakprosa på tegnspråk er en sjanger i utvikling, og en forskningsramme der norsk tegnspråk er lite beskrevet, har jeg valgt å begrense studien til en eksemplarisk analyse av én tekst. Funnene jeg gjør, vil eventuelt kunne danne grunnlag for hypoteser som senere kan prøves ut på et større materiale.

Selv om utgangspunktet for arbeidet er et reelt problem som studenter og elever, lærere og tolker har når de skal formulere tekster og når de veileder andre som skal formulere tekster, er ikke hensikten med analysearbeidet å sette opp normative kriterier for sakprosa på tegnspråk. En kan ikke sette opp normer for koherens i tegnspråktekster på grunnlag av én analyse av én tekst. Formålet med denne eksplorerende analysen er forsiktig deskriptivt, å beskrive noen av mekanismene i språket som bidrar til tematisk koherens i én noenlunde

velformet tekst. Ved å peke på disse språktrekkene blir de løftet fram og synliggjort slik at en kan sammenligne språkbruken i tekstene til andre tegnere, og gradvis kartlegge et videre spekter av koherensmekanismer i norsk tegnspråk mer generelt.

3.2 Valg av tegnspråktekst

I valget av en sakpreget tegnspråktekst har flere forhold vært avgjørende:

- Tegnspråkteksten skulle være offentlig tilgjengelig
- Temaet for teksten skulle omhandle et tema tekstforfatteren hadde god kjennskap til
- Teksten skulle helst være planlagt eller forberedt
- Språket i teksten skulle være lett gjenkjennelig for førstespråksbrukere som et genuint eksempel på norsk tegnspråk

Tegnspråkteksten som er valgt er en sakpreget tegnspråktekst om flytypen F14, laget og framført av Kjetil Rønning. Teksten inngår i læremidlene for tegnspråkfaget i videregående skole produsert av utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter.²⁷ Teksten er fem minutter og fire sekunder lang.

3.2.1 Offentlig tilgjengelighet

Tegnspråkteksten jeg har valgt å arbeide med og belyse i denne oppgaven, er en sakprosaetekst som inngår i læremidlene for tegnspråkfaget i videregående skole. En tegnspråktekst kan ikke løsrives fra personen som framfører den, teksten kan ikke anonymiseres. Mange av de språklige og kommunikative trekkene jeg er opptatt av å se på, er jeg ikke i stand til å transkribere eller gjengi skriftlig på en tilfredsstillende måte. Dertil forutsetter analyse av tekst at man kan se og sammenligne deler av en tekst i forhold til helheten i teksten. For at dette arbeidet skal kunne være etterrettelig, har det vært maktpåliggende å velge en tekst som alle kan se, og der jeg ikke har vært nødt til å ta hensyn til personvern av informanter.

Samtidig ønsker jeg at flere skal delta i diskusjonen om hva for eksempel denne tegnspråkteksten kommuniserer, på hvilken måte og hvorfor. Jeg ser på teksten med andrespråksbrukerens øyne og erfaringer. Med en offentlig tilgjengelig tekst vil alle tegnspråkbrukere, fra språkforskere og lærere for døve elever til tolkestudenter ha mulighet til

---

²⁷ Under arbeidet med denne oppgaven har jeg blitt gjort oppmerksom på at læremidlene der F14 teksten inngår, har blitt omarbeidet. Blant annet har jeg forstått at videofilen med tegnspråkteksten er lenket på nytt i undervisningsmaterialet. Jeg har ikke brukt undervisningsmaterialet i mitt arbeid.

å ”se meg i kortene”, og delta i faglige diskusjoner om hvordan denne og andre tegnspråktekster er bygget opp.

3.2.2 Tematisk velkjent eller kompetent stoff

Når døve studenter lager tegnspråktekster i en studiesituasjon på en høyskole eller når døve nyhetsopplesere lager nyheter på tegnspråk i nyhetsredaksjonen i NRK, kan veien fra kildespråket for innholdet i tekstene, vanligvis skriftlig norsk, til de ferdige tegnspråktekstene, være svært kort. Studenter og nyhetsopplesere får ikke alltid tid til å internalisere stoffet, og gjøre det til sitt eget. Dette kan resultere i at språkbruken blir svært påvirket av norsk.

Som mange andre minoriteter lever døve en tospråklig tilværelse der mye av informasjonen i samfunnet bare er tilgjengelig på majoritetsspråket. En konsekvens av dette er at det er mange leksikalske lånord fra norsk i sakpregede sjangere i norsk tegnspråk. Lånordene er der, og må tilegnes akkurat som hørende nordmenn må tilegne seg fremmedord innenfor ulike fagområder. Over tid ser vi at mange lånord assimileres og blir mer tegnspråklige i formen. Denne situasjonen er en klar parallell til lånord fra for eksempel engelsk som tas opp i det norske språket.

Tekstskapings- og tekstformuleringsproblemer oppstår når det ekstraherte innholdet presses inn i en mal eller inn i sjangerkonvensjoner som er fremmed for minoritetens språkbrukere. Nyhetssendingene på tegnspråk var lenge et eksempel på dette. Et utvalg av dagens nyheter ble oversatt til og framført på tegnspråk, og fikk en svært blandet mottagelse, fordi formen ikke kommuniserte godt nok. Det som i utgangspunktet kunne være korte, litt overskriftspregede nyheter på norsk ble i verste fall opplevd som usammenhengende telegramstilnyheter på tegnspråk.

Tegnspråktekster som skapes i kontekster som høyere utdanning og nyhetsredaksjonen i NRK, settes i krysspress på omtrent alle språklige og kommunikative nivåer, fra leksikalske lånord, til norske syntaktiske konstruksjoner som blir gjengitt ”tegnrett” uten å oversettes til tegnspråk, til nummereringssystemer for skriftlige oppgaver i akademiske sjangere. På den ene siden forventes det at tekstene skal være tegnspråklige, på den annen side skal de også innfri våre ubevisste forventninger til hvordan en nyhetssending eller en oppgave skal utformes. Det tar tid å tilegne seg fagstoff, og å utvikle fagspråk og konvensjoner for hvordan en presenterer fagstoffet på en god måte. I en oppgave der utviklingen av læremidler på tegnspråk for grunnskolen ble beskrevet, pekte jeg på at tegnspråkkonsulentene manglet språkmodeller og modelltekster for mange av teksttypene de arbeidet med (Amundsen 1999).

Døve tegnspråkbrukere må ofte utvikle sjangere og fagspråk på tegnspråk parallelt med at de tilegner seg fagstoffet.

Trolig har det alltid vært eksempler på *muntlig* framførte mer og mindre planlagte tegnspråktekster i døvemiljøet. Mange voksne døve forteller om en levende fortellertradisjon på døveskolene da de var elever, og om hvordan enkelte barn utpekte seg som gode fortellere. Selv om spenningsfortellinger inspirert av film og tegneserier får mye av fokuset hos spesielt gutter, og romantiske eventyrfortellinger får mye av fokuset hos jenter, fortelles det også om elever som kunne gjøre rede for emner de hadde gode kunnskaper om. Som lærer i grunnskolen så jeg for eksempel detaljerte beskrivelser av blant annet bilmotorer og krabbefiske. I den voksne verden har blant annet foredrag i døveforeningene vært eksempler på sakpreget tekst.

Utveksling av informasjon, redegjørelser for ulike saksforhold og argumentasjon for ulike meninger og standpunkt har tradisjonelt vært viktige kommunikative praksiser når døve kommer sammen. Døve med god kjennskap til forskjellige emner som de formidlet videre til andre, var gode kilder til kunnskap og informasjon, og de kunne også være gode språklige og retoriske forbilder.

F14 teksten skiller seg ut fra andre muntlige eksempler på sakpreget tegnspråktekst ved at den ble planlagt og laget for *mediert* formidling, og ved at det ikke var mottakere til stede under innspilling av teksten.

Sakprosa teksten som er utgangspunktet for denne oppgaven, handler om et tema som tekstforfatteren kjenner svært godt. Tekstforfatteren har lest en del om emnet, men han har også tilegnet seg kunnskap om emnet gjennom film og bilder, noe teksten bærer tydelig preg av. På det tidspunktet han laget F14 teksten, hadde han ikke opplevd modelltekster for hvordan slike medierte sakprosa tekster på tegnspråk kunne bygges opp eller struktureres.

I en prosess der en analyserer en tekst for å finne ut noe om språkbruken i teksten, er det et poeng at teksten er gjenkjennelig for språkbrukerne som et genuint eksempel på deres språkbruk. Dette har vært nok et argument for at temaet for teksten skulle være velkjent for informanten eller tekstforfatteren. Sannsynligheten for å få en tekst som er et eksempel på koherent språkbruk øker når innholdet er internalisert. Dermed er det ikke sagt at språkbrukerne vil kjenne seg igjen i, eller være enige i analysene eller funnene, men teksten er i hvert fall et eksempel på tegnspråklig språkbruk.

3.2.3 Planlagt tekst

De første film- og videoopptakene av norsk tegnspråk, var egentlig mer dokumentasjon av sammenkomster enn av språk. Det kunne være opptak av aktivitetstyper som landsmøter, døvestevner, idrettsarrangement og lignende (Hansen 1994). Denne typen opptak var forløperen til de mer journalistiske innslagene vi finner i programmet *Tid for tegn* i NRK.

I sin hovedoppgave i filmvitenskap beskriver Aase Lyngvær Hansen blant annet et forsøk på å tilrettelegge opplysningsfilm for voksne døde på 1960-tallet. Filmutvalget i Norges Døves Landsforbund valgte ut ni opplysningsfilmer som ble klippet opp og redigert på nytt der det ble lagt inn kommentarer på ”tegnspråknorsk”, hvilket vil si at kommentatoren snakket norsk med et tegn til hvert ord (Hansen 1994: 38-39). I datidas målestokk var dette et stort framskritt, for tegnspråk eller ”å snakke med tegn” var noe som døde bare gjorde seg i mellom. Det interessante er at døde kjente et behov for informasjon og tok i bruk filmteknologi for å ta opptak av planlagte sakpregede tekster. Resonnementet som lå til grunn for språkkoden ”tegnspråknorsk” den gangen, var at bruken av tegn som støtte til munnavlesning kunne bidra til at døde fikk bedre ferdigheter i norsk (Peterson 2006: 73).

Etter hvert som det ble mer fokus på selve språket og på behovet for opptak av tegnspråk til forskning og til undervisningsformål, ble det gjort opptak av narrativer, gjerne av typen ”gode historier”.²⁸ Dette var ofte historier som personene hadde fortalt en rekke ganger tidligere. Enkelte ganger kunne det være personer til stede under opptaket som fungerte som publikum.

Mange av de tidlige sakpregede tegnspråktekstene bar preg av at det var kort vei mellom kildespråket for det referensielle innholdet (vanligvis norsk) og målspråket (norsk tegnspråk). Men tekstene kunne ofte være svært påvirket av det norske språket selv når det ikke var snakk om oversatt tekst. Det var flere årsaker til dette. I noen tilfeller hadde ikke tegnspråkmodellene eller tekstskaperne som laget tekstene sett noen diskutere det aktuelle temaet på tegnspråk. I svært mange tilfeller hadde de ikke opplevd sjangeren på tegnspråk tidligere. I slike situasjoner kunne enkelte tegnspråkbrukere stå overfor doble utfordringer – å utvikle både språk om temaet og sjangerkonvensjoner samtidig. Eksempler på slike tekster finnes blant tidlige produksjoner laget av Døves Video (som *Videomagasin*²⁹ på midten av 1980-tallet), de første nyhetssendingene på tegnspråk produsert av NRK,

---

²⁸ Et eksempel på opptak av tegnspråktekster til undervisningsformål var de opptakene Anne Vikene Fornebo gjorde tidlig på 1980-tallet som blant annet ble brukt på tolkeutdanningskurs.

²⁹ En historikk over produksjonene til Døves Video finnes på nettet: <http://www.dovesmedia.no/dm/historikk.shtml> Hentet 19.02.2007

læremiddelproduksjonen ved Møller kompetansesenter og tegnspråktekster laget av døve lærerstudenter.

Når det gjøres opptak av læremidler og litteratur i dag, er tekstene forberedt og tidvis innøvd. Det har vært en møysommelig prosess å utvikle oversettelseskompetanse og sjangerbevissthet hos språkmodellene og språkkonsulentene (Amundsen 1999).

Elever i skolen og studenter i høyere utdanning gjør vanligvis opptak av sine tekster i en tegnspråklab der de er alene med kamera i en bås, altså uten mottakere eller ”publikum” til stede. Både elever og studenter strever med å lage gode, koherente tegnspråktekster. De trenger konkret og informert respons på sine tekster. Med bakgrunn i tekstskapingsaktiviteter som læreplanene og læremidlene i skolen legger opp til, ønsket jeg å se nærmere på en forberedt sakpreget tegnspråktekst.

Tilfeldighet spiller ofte en rolle i menneskelig virksomhet, også i arbeidet med denne oppgaven. Det gikk rykter om ”en god sakpreget tekst på utviklingsavdelingen på Møller”.³⁰ Teksten kom som bestilt.

3.2.4 En tekst på norsk tegnspråk

Jeg har tidligere pekt på forhold som kunne føre til at tegnspråktekster kunne bli svært påvirket av det norske språket på flere nivåer i språket enn det rent leksikalske. Et argument for at temaet for teksten skulle være velkjent for informanten eller tekstforfatteren var at det ville øke sjansen for at språkbruken i teksten ville være gjenkjennelig for språkbrukerne som et genuint eksempel på norsk tegnspråk.

Tekstforfatteren Kjetil Rønning har lang erfaring i å arbeide med tegnspråktekster, først ved Døves Video på Ål i Hallingdal, og i senere år ved Møller kompetansesenter. Han har erfaring både fra oversettelse av narrative tekster som barn- og ungdomsfortellinger,³¹ og fra å lage originale tekster.³² Rønning blir ansett for å være en meget kompetent førstespråksbruker av norsk tegnspråk. Han har vokst opp i et forholdsvis rikt tegnspråkmiljø der flere familiemedlemmer er døve og har tegnspråk som førstespråk, og han har gått på døveskole.

---

³⁰ Utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter laget læremidler for tegnspråkfaget i videregående skole i tidsperioden 2001-2004. Se den generelle nettadressen for læremidler: <http://www.erher.no/> og for tegnspråkfaget i videregående skole; http://hercules.tk2.no/moller/vgs/1_tegnspraak/materiell/materiell.html

³¹ Et fint eksempel på en oversatt tekst er: *Pippi leker med noen konstabler* (Rønning 2000).

³² Fine eksempler på originale tekster er tegnspråknovellene *Aikon* (Rønning 2002) og *Den røde knappen* (Rønning 2002).

Det er ingen selvfølge at en tekst blir koherent eller god eller velformet fordi tekstforfatteren er kjent som en kompetent språkbruker. God språkkompetanse hos en tekstforfatter indikerer kun at forutsetningene er til stede for å kunne lage gode flytende tekster.

Tegnspråkteksten F14 ble laget og framført av Rønning mens han var ansatt på Utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter. Bakgrunnen for teksten om F14-fly, var at tekstforfatteren fikk i oppdrag å lage en faktatekst om et emne han kjente godt til. Han hadde en oppfatning om at teksten skulle være ca fem minutter lang, og han trodde at teksten skulle brukes til analysearbeid. Senere fikk han vite at teksten skulle inkorporeres i læremidlene for tegnspråkfaget i videregående skole.

Rønning valgte å lage en tekst om et tema han hadde vært interessert i siden barndommen. Kunnskapene hadde han fra før. Kildene til kunnskapene opp gjennom årene har vært blader, bøker, TV kanaler som *Discovery Channel* og filmer som *Top Gun*. Han styrte hele tekstskepingsprosessen selv, fra å disponere stoffet og spille inn sekvensene til den endelige sammenredigeringen av tegnspråkteksten. Han hadde ikke publikum eller mottakere til stede under opptakene.

Som en del av et pilotprosjekt til dette arbeidet, ble F14 teksten vist på et seminar der over 20 døve tegnspråkinstruktører deltok (Amundsen 2002). Det var allmenn enighet blant tegnspråkinstruktørene om at tegnspråkteksten var en ”faktatekst”. Mange ga uttrykk for at de syntes teksten var informativ, godt strukturert og lett å oppfatte. Enkelte hadde rimelig gode kunnskaper om temaet på forhånd, lente seg godt tilbake, nikket anerkjennende og fulgte med. Enkelte andre myste litt og ga uttrykk for at språket var stort sett greit nok, men det var ikke alt de forsto, for de kunne ikke så mye om fly.

I en gruppe der deltakerne har sprikende forutsetninger i forhold til temaet for teksten, tyder reaksjonene på at utfordringene i teksten ligger i det referensielle innholdet og ikke i språkformen.

Det er viktig å presisere at dette er en redigert tekst, til forskjell fra opptakene av de to sakpregede tekstene (Roy 1989 og Winston 1991) omtalt under tidligere forskning i innledningskapitlet. Tekstforfatterens arbeid med å skape teksten er ellers utførligere beskrevet i en tidligere studentoppgave (Amundsen 2002).

3.3 Metodiske utfordringer

Å analysere og tolke tekst innebærer å kunne tyde symbolene som brukes til å representere teksten, å ha bakgrunnskunnskaper for å forstå det referensielle innholdet, og å ha kunnskap

om konteksten der teksten ble til. En teknisk forutsetning for å analysere en tekst er at den finnes i en form der den er festet til et medium. Fram til det tjuende århundret var det bare mulig å analysere nedskrevne tekster. Muntlig framførte tekster var flyktige, da de ikke kunne festes til noe medium.

Med utviklingen av moderne teknologi ble det mulig å ta lydopptak av talespråklige tekster, og filmopptak av både tegnspråklige og talespråklige tekster. Selv om denne teknologien er av uvurderlig verdi med tanke på at vi kan feste og lagre muntlig produsert tekst, innebærer den også noen utfordringer. Én utfordring er knyttet til at både stemmer og ansikter er gjenkjennelige. Det er et forskningsetisk aspekt ved denne gjenkjenneligheten som det er viktig å være bevisst på. Selv om tekster innhentet ved lyd- eller videoopptak kan aidentifiseres gjennom skriftlig representasjon, vil de aldri kunne anonymiseres fullt ut i henhold til *Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes* krav om at også råmaterialet må kunne anonymiseres.³³ Dersom jeg hadde valgt å bruke tegnspråktekster laget av studenter eller andre informanter, måtte jeg selvsagt ha innhentet tillatelse, men vel så viktig hadde vært å informere informantene grundig om bruksområdet. Informantene måtte kjenne seg vel med tanken på at andre skulle se og diskutere tekstene.

Et annet aspekt ved gjenkjennelighet er monitoringeffekten som oppstår når folk vet at de blir tatt opptak av. Spontane, muntlig framførte tekster oppstår i her-og-nå kontekster der det er underforstått at tekstene forsvinner igjen med en gang de er ytret. Mange informanter vil uttrykke seg annerledes hvis de vet at det de sier blir festet til et medium som skal offentliggjøres. Skal en språkforsker kunne forske på ulike sider ved språkbruk i spontan kommunikasjon, må informantene i det minste sikres at tekstene aidentifiseres. Dette kan gjøres ved å presentere tekstene skriftlig, det vil si gjengi dem i skriftlig form så nær opp til den muntlig framførte formen som mulig.

En annen utfordring er at vi nærmer oss tekster på ulike måter når vi ”bare” skal forstå dem og når vi skal analysere dem. Når vi hører eller ser en tekst i en samhandlingskontekst er vi opptatt av å forstå det referensielle innholdet og den andre partens hensikt med kommunikasjonen. Langt på vei bruker vi de samme mentale prosessene når vi ser, leser eller hører en mediert tekst. Informasjonen kommer strømmende og vi avkoder fortløpende. Noen ganger er vi ute etter spesifikke informasjonen. Da leter vi i den visuelle eller auditive strømmen av informasjon til vi finner det vi leter etter.

---

³³ http://www.nsd.uib.no/personvern/melding/pvo_definisjoner.cfm Lastet ned 16.03.2007.

Når vi skal analysere en mediert tekst, har vi en annen eller *metaspråklig* tilnærming til teksten. For det første har vi gjerne et formål eller en hensikt med å analysere teksten. Dernest er ikke teksten lenger bare en kilde til informasjon om et saksforhold eller en samtalepartner, den har blitt en avgrenset entitet i seg selv. Teksten må fastholdes og representeres på en måte som gjør analyse mulig. Selv om en tekst er festet til et lydbånd eller et videobånd er det fremdeles vanskelig å analysere en strøm av språk. Noe av forklaringen kan ligge i språkets hastighet som er tilpasset vår mentale forståelsesfunksjon, og ikke vår ”fastholde og analysere” funksjon, men det kan også virke som om analyse langt på vei er en visuell mental prosess. Dataene – materialet – må synliggjøres slik at vi kan zoome ut og se helheten, og zoome inn og se detaljene. Igjen er løsningen ofte den at både talespråklige og tegnspråklige tekster blir transkribert. Det er også et poeng at dataene skal presenteres på en måte som er tilgjengelig for andre. I all hovedsak er den primære formidlingen av forskning skriftlig. Dette innebærer at også dataene og analysene som ligger til grunn for innsikten skal være skriftlig eller grafisk/billedlig tilgjengelig for leseren.

I sin artikkel om problemer og utfordringer knyttet til å forske på tegnspråk, skriver Erlenkamp om problemer knyttet til å dokumentere, analysere og presentere dataene fra visuelle språk som norsk tegnspråk fordi norsk tegnspråk mangler et standardisert skriftsystem. Hun skriver i første rekke om mangelen på et allment utbredt skriftsystem. Hun peker på at talespråkslingvister har både skriftlige og muntlige kilder til sin disposisjon (i hvert fall der talespråkene har skriftspråk, min kommentar). I alle tilfelle har de veletablerte dokumentasjons-, presentasjons- og analyseverktøy (Erlenkamp 2003).

3.4 Transkripsjon av opptak av muntlige tekster

Muntlige tekster kan skriftliggjøres på ulike måter alt etter hvilket formål en har med skriftliggjøringen. Talespråklige tekster kan gjengis nært opp til skriftspråkets konvensjoner, eller de kan transkribes så nært opp til talespråket som mulig. Dette kan gjøres ved å skrive på dialekt eller eventuelt ved å ta i bruk det internasjonale fonetiske alfabetet. Det finnes også konvensjoner for hvordan en nedtegner noen former for pauser, intensitet, trykk, intonasjon, overlapping i en samtale og så videre (se for eksempel Svennevig 2001).

Tegnspråklige tekster kan også transkribes på ulike måter (se Erlenkamp 2003 for en oversikt over ulike notasjonssystemer). Den enkleste og groveste måten er å glosse den manuelle delen av teksten ved å skrive norske ord som omtrentlig dekker betydningen av hvert enkelt tegn. Denne transkripsjonsmetoden sier ingenting om hvordan tegnene ser ut. Noen ganger er det også vanskelig å gjette seg til hvilke tegn som gjemmer seg bak de norske

benevningene fordi det er få konvensjoner for hvilke norske benevninger som skal brukes på hvilke tegn. Den tar heller ikke med non-manuell leksikalsk og syntaktisk informasjon som finnes i bevegelser i munn, ansikt, hode og overkropp. Selv om det finnes noen felles systemer og standarder, har hver forsker sitt eget system tilpasset individuelle behov (Erlenkamp 2003: 122).

Den enkle glosetranskripsjonen – glossingen av hvert enkelt tegn – kan plasseres inn i en partiturtranskripsjon der hver artikulatur³⁴ har sin linje. I tillegg kan en ha linjer for oversettelse og visuell prosodi. Partiturtranskripsjoner får fram simultaniteten i tegnspråk på en fin måte, men de kan fort bli overlesset med informasjon og vanskelig å lese.

Selv i detaljerte partiturtranskripsjoner kan det fort mangle vesentlig informasjon om bevegelsen i tegnføringen som sier noe om frasering; dynamikk og intensitet i bevegelser som holder, understreker eller forsterker grunnbetydningen av en ytring. Likeså kan det være vanskelig å få fram samspillet mellom manuelle og non-manuelle artikulaturer. Å transkribere kan lett innby til å notere stillbildene og overse bevegelsen.

Det er mulig at konvensjoner for transkripsjon av talespråklige tekster er så innarbeidet og utbredt at det er uproblematisk for talespråkforskere på den ene siden å transkribere og analysere muntlige tekster, og på den andre siden å ubesværet lese transkripsjoner i andre forskeres arbeid.³⁵ Det er likevel ikke til å komme forbi at selv om det finnes et godt utviklet system for transkripsjon, må den som transkriberer gjøre valg basert på egne tolkninger og oppfatninger underveis. En transkripsjon vil aldri være en fullstendig ekvivalent gjengivelse av en tekst i et annet medium. Den negative siden ved denne utvelgelsesprosessen er at viktig informasjon kan bli borte i transkripsjon. Den positive siden ved denne utvelgelsesprosessen er at fenomener i en tekst kan løftes fram fra språkstrømmen og synliggjøres. Dette fordrer imidlertid at den som transkriberer vet hva som er fokusområdet for analysen, og kan velge ut hva som må være med i transkripsjonen.

I mitt arbeid med å analysere tegnspråktekster har jeg opplevd det som svært utfordrende å skulle analysere tekster eller ytringer som riktignok er festet til et medium, men fortløpende som perler på en snor der en bare ser et øyeblikksbilde av gangen og ikke kan fastholde eller se et utsnitt av en tekst. Jeg har fundert over hvorvidt en del av problemet kan være at min mentale analyseprosess ønsker å veksle mellom å se teksten som helhet og å

---

³⁴ Artikulatorer i tegnspråk er delt i manuelle artikulaturer (hendene), og non-manuelle artikulaturer (bevegelser i bryn, øyne/blikkretning, munn, hode og overkropp).

³⁵ Fra et tegnspråklig perspektiv virker det likevel noe rart å skulle analysere bare lydsiden av talespråklig kommunikasjon. Det er mye meningsbærende kommunikasjon som formidles (tidvis bare) gestuelt også i talespråklig kommunikasjon.

fokusere på detaljer i teksten. Når så teksten forsøkes transkribert, er teksten i verste fall blitt ugjenkjennelig – nærmest uleselig. I beste fall er transkripsjonen en flat og mangelfull gjengivelse av en tekst jeg kjenner godt, der hjernen min fyller inn noen av hullene i transkripsjonen.

Transkripsjonsprosessen er viktig for å bli godt kjent med teksten, men en transkripsjon alene er ikke et godt analyseverktøy, og den er et mangelfullt presentasjonsverktøy.

3.5 Digitale tegnbehandlingsprogrammer

Etter mange år med spoling av analoge videobånd er digitaliserte tegnspråktekster stort sett en befrielse. Hvis en ser bort fra litt teknisk plunder,³⁶ er forbeholdet først og fremst knyttet til bildekvaliteten med tanke på å se non-manuelle detaljer i ansiktet til tegnspråkbrukeren. I enkelte tegnbehandlingsprogram er størrelsen på bildet forholdsvis lite sammenlignet med et analogt videobilde. Digital avspilling krever god teknisk kvalitet på opptakene.

I arbeidet med denne tegnspråkteksten har jeg brukt to digitale tegnbehandlingsprogrammer. Tidligere i prosessen brukte jeg *TegnSmed/TegnSpiller*.³⁷ I senere tid har jeg gått over til andregenerasjonsverktøyet *TegnBehandler*.³⁸ Hensikten med disse programmene er å kunne lenke kortere eller lengre videosnutter med tegnspråktekst til skriftlig tekst. Dette innebærer at en kan lenke videosnutter av ulik lengde, alt fra en håndform eller en bevegelse i et enkelt tegn til en hel tegnspråktekst, til en skriftspråklig forklaring, analyse, oversettelse eller transkripsjon.

I arbeid med å analysere tegnspråk er det en rekke fordeler med disse programmene. Den mest åpenbare fordel er at en ser og analyserer originalteksten hele tiden. Det er enkelt å se på samme snutten mange ganger i analyseprosessen uten å måtte spole. I motsetning til en transkripsjon er det fullstendige språklige uttrykket til stede hele tiden.

Selv om en kommer mye tettere inn på tegnspråkteksten med digitale tegnbehandlingsprogrammer, mangler fremdeles den mentalt etterlengtede visuelle oversikten over hele teksten som er lettere å få til i skriftspråk. Teksten er stadig en strøm av språk som en aldri får ”frosset” og lagt ut i sin helhet.

---

³⁶ Det er knyttet noen utfordringer til tekniske krav til datautstyr, kompatibel programvare og versjoner av programvare, ”barnesykdommer” i programvare og litt tid og tålmodighet i opplæringsfasen.

³⁷ TegnSmed/TegnSpiller ble utviklet på nittitallet i et samarbeid mellom Utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter, og Samskiptamiðstöð heyrnarlausra og heyrnarskertra; Communication Centre for the Deaf and Hard of Hearing på Island. Personlig kommunikasjon med Olle Eriksen 14. mars 2007.

³⁸ TegnBehandler er en videreutvikling av TegnSmed/TegnSpiller laget av Olle Eriksen ved Utviklingsavdelingen ved Møller kompetansesenter i samarbeid med firmaet Intrapoint. Privat samtale med Olle Eriksen 14. mars 2007.

Forutsatt at teksten er offentlig tilgjengelig eller frigitt for offentliggjøring, kan en plukke ut og vise fram isolerte språklige fenomen, men også vise hvordan disse fenomenene er situert og opptrer i tekstens helhet. En slik presentasjon forutsetter at også leseren har det nødvendige digitale verktøyet.

3.6 Å beskrive et språk på et annet språk

Å analysere språk innebærer ”å språke” om språk. I mange tilfeller vil metaspråket – språket vi bruker til å snakke om analysearbeidet og funnene våre – være det samme språket som teksten vi analyserer. Dette er imidlertid ikke tilfelle når materialet er hentet fra språk som ikke har utviklede skriftspråk, som for eksempel norsk tegnspråk. Det går fint an å snakke om ulike språklige fenomen i norsk tegnspråk på norsk tegnspråk, men hittil har ikke tegnspråkstudenter og tegnspråkforskere kunnet levere større oppgaver eller publisere funnene sine på tegnspråk.³⁹ Altså må studenter og forskere (i Norge) skrive om norsk tegnspråk på norsk eller engelsk.

Det ligger noen utfordringer – og kanskje også noen feller – i å skulle ta i bruk et annet språk for å beskrive og analysere et språk. Selv når en analyserer og beskriver på samme språk, innebærer all analyse tolking som påvirker valg av ord og vendinger i beskrivelsen. Vi møter tekster med ulike forutsetninger, og vi gjør ulike tolkinger som gjenspeiles i det språket vi bruker for å beskrive det vi ser. Dette tolkningsfenomenet blir forsterket når vi går mellom to språk fordi det blir mer språk å velge mellom, men også fordi det andre språket kan operere med andre kategorier og kulturelle oppfatninger enn det språket som er gjenstand for analysearbeidet. Dette ligner på de utfordringene som tolker og oversettere står overfor. Ulike oversettere nærmer seg tekster med ulike forutsetninger og produserer innimellom så ulike oversettelser at en skulle tro de hadde tatt utgangspunkt i forskjellige originaltekster. Valgene de gjør, kan gi svært ulike assosiasjoner.

Selv om språkene norsk tegnspråk og norsk springer ut fra den samme nasjonale kulturen, ligger de i språktypologisk forstand lengre fra hverandre enn for eksempel norsk og engelsk. Blant annet finnes det språktrekk i norsk tegnspråk som ikke finnes i norsk og omvendt (Erlenkamp, sitert i Paulsen 2005).

Språkvalgs- eller oversetterdilemmaet er gjennomgående på alle nivå i analyse og skriftlig representasjon av tegnspråktekster. Når jeg transkriberer eller glosser en

---

³⁹ Å levere oppgaver eller å publisere på tegnspråk hadde heller ikke vært hensiktsmessig tatt i betraktning størrelsen på, og forutsetningene til, målgruppen, en håndfull flerspråklige forskere og studenter. Derimot er det hensiktsmessig med undervisningsmaterieell på tegnspråk.

tegnspråktekst, eller setter norske overskrifter på avsnittslignende tekstdeler, må jeg velge norske ord og vendinger. De språklige valgene jeg gjør på norsk kan styre både hvordan jeg og andre nærmer oss og oppfatter originalteksten. På et annet plan vil også mine oppfatninger av sjangerkonvensjoner på de andre språkene mine (norsk og engelsk) kunne påvirke hvordan jeg ”leser” og analyserer en tegnspråktekst. Det ligger en utfordring i å bevisstgjøre seg selv på sine egne kulturelle briller med tilhørende oppfatninger av sjangerkonvensjoner som påvirker de språklige valgene en gjør underveis i analyse og skriveprosessen.

3.7 Analytiske tilnæringsmåter

Den primære analysekategorien i tilnærmingen til F14 teksten er referensielle kjeder som blant annet danner tematiske enheter i teksten. Disse tematiske enhetene har jeg hovedsakelig funnet fram til gjennom en analyse av semantiske sammenhenger i det referensielle innholdet i teksten. Som innramming til en tematisk tilnærming ovenfra, har jeg sett på noen diskursmarkører i teksten som indikerer emnegrensener. Som innramming nedenfra er tematiske enheter tentativt blitt delt i funksjonelle enheter på grunnlag av hvilke funksjonelle roller enhetene har hatt i teksten.

I noen grad bygger analysearbeidet i denne oppgaven på tidligere arbeid. I en tidligere studentoppgave (Amundsen 2002), ble tegnspråkteksten F14 delt opp i sekvenser som ble lenket til oversettelser og analysekommentarer i det digitale tegnbehandlingsprogrammet *TegnSmed*, og teksten ble glosset eller tegntranskribert. Underveis i arbeidet den gangen ble F14 teksten diskutert med både tekstforfatteren og andre tegnspråkbrukere. I arbeidet med foreliggende hovedfagsoppgave, er både oversettelsen og transkripsjonen av F14 teksten bearbeidet på nytt.

I dette avsnittet innleder jeg med en kort generell beskrivelse av framgangsmåten jeg har benyttet i dette arbeidet, før jeg presenterer konvensjonene jeg har brukt for å transkribere teksten. Videre redegjør jeg for hvordan jeg har arbeidet med referensielle kjeder, diskursmarkører, og funksjonelle enheter og roller for å belyse tematisk koherens i teksten.

3.7.1 Framgangsmåte

I arbeidet med denne hovedoppgaven har jeg brukt tegnbehandlingsprogrammet TegnBehandler. Poenget med et tegnbehandlingsprogram har vært å kunne lenke opp tekstsekvenser av ulik lengde, for eksempel en større temasekvens eller en informasjonsenhet, eller en funksjonell enhet i teksten, for å kunne se på aktuelle sekvenser og enheter på originalspråket underveis i analyseprosessen. På den måten har originalteksten hele tiden vært

lett tilgjengelig i analyseprosessen, uansett om jeg har arbeidet med transkribering av teksten, oversettelse eller inndeling av teksten i temaer eller i funksjonelle enheter.

Å ha originalteksten tilgjengelig, og å kunne referere til den underveis i analysearbeidet, har vært en helt nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning i prosessen. For å kunne danne et mentalt bilde av helheten i teksten, har det også vært helt nødvendig å transkribere teksten.

Med tegnspråkteksten på skjermen, og transkripsjonen på papir, har jeg vekslet mellom en global ovenfra og ned tilnærming til den tematiske oppbyggingen av teksten, og en lokal lineær eller sekvensiell tilnærming til den tematiske utviklingen i teksten. Gjennom den første tilnærmingen, har jeg delt teksten i *sekvenser* bestående av hovedtemaer ved en analyse av temaene i teksten sett ovenfra, og ved å se på diskursmarkører som kunne indikere emnegrenser. Flere av hovedtemaene har blitt delt opp i undertemaer.

Med den andre tilnærmingen har jeg gått lineært gjennom teksten og delt *tematiske enheter* (hovedtemaer og undertemaer) først i *informasjonsenheter* med utgangspunkt i det referensielle innholdet, og dernest i tentative *funksjonelle enheter* som har blitt tilordnet funksjonelle roller. I begge tilnærmingene har en stadig veksling mellom å se på original tegnspråktekst i TegnBehandler, og å se på transkripsjonen av teksten, vært helt avgjørende.

I arbeidet med å skulle beskrive tematisk koherens i en tegnspråktekst, har jeg flere ganger pekt på utfordringen som ligger i å skulle beskrive et komplekst fenomen i et språk der flere trekk i språket ennå ikke er beskrevet. Der hvor språktrekk er beskrevet, som i tilfellet bøyer (se 2.5.2 i teorikapitlet), som ser ut til å kunne markere tematikk over lengre strekk med språk, vet vi ikke ennå om de er en- eller flerfunksjonelle, og om de har funksjoner på ulike nivå i teksten. Hensikten med å trekke inn bøyer (og andre markører på makronivå i teksten), er for å belyse organiseringen av det tematiske innholdet. Om en betrakter koherens i språk som sammenvevde lag (Agar og Hobbs 1982) eller som kinesiske esker (Enkvist 1985), så illustrerer for eksempel bøyer, betydningen av tilnærminger til tekster på flere nivå, selv om fokuset er på et nivå.

I den globale tilnærmingen kom, for eksempel, temastrukturen eller temainndelingen i teksten fram etter hvert som jeg fargekodet grensemarkører og diskursmarkører på papirutskrifter av transkripsjoner. I den lokale lineære tilnærmingen til teksten, oppdaget jeg etter hvert at linjedelingen som jeg (først ubevisst) hadde tilstrebet i transkripsjonen, gjenspeilet ulike informasjonsenheter. Disse informasjonsenhetene dannet utgangspunkt for tilordning av funksjonelle roller til funksjonelle enheter.

Ved å veksle mellom tilnæringsmåter og tilnæringsverktøy, har et tematisk hierarki i teksten vokst fram, eller blitt avdekket. For å synliggjøre den tematiske oppbyggingen av teksten, har jeg plassert alle temaer og undertemaer i teksten i et organisasjonskart. Hver rute i kartet tilsvarer et tema. I mange av rutene er det bare en funksjonell enhet, på det meste er det tre.

3.7.2 Transkripsjonskonvensjoner

Ulike språk bruker ulike betegnelser for hvordan tegnspråklige ytringer noteres skriftlig. I skandinaviske språk bruker vi begrepet *transkripsjon* nærmest som fellesbetegnelse for alle former for notasjon av tegn (Engberg-Pedersen 1991). På engelsk refererer man ofte til *glossing* av tegn (Sutton-Spence og Woll 1999) på det nivået F14 teksten er transkribert eller glosset.

Konvensjonene brukt i transkribering av tegnspråkteksten F14 tar utgangspunkt i Engberg-Pedersen (1991) og Sutton-Spence og Woll (1999). Enkelte symboler er føyd til etter behov.

Alle transkripsjonene er gjort med skriftfonten Courier New i skriftstørrelse 10. Courier New har faste avstander slik at det er lettere å koordinere transkripsjonen der det er bruk for flere linjer. Avhengig av hva slags språklige trekk som er til stede i teksten og som har konsekvenser for oppfatningen av koherensen i teksten, er teksten transkribert med en, to eller tre linjer (se nedenfor for eksempler). Linjer stablet opp på hverandre indikerer simultanitet eller samtidighet.

Linjedelingen i transkripsjonen (uavhengig av om transkripsjonen er en enkeltlinje eller en stabel av linjer) tilsvarer ”informasjonsenheter”. Langt på vei, tilsvarer disse informasjonsenhetene funksjonelle enheter. Det er alltid minst en grensemarkør på slutten av hver linje. Bare manuelle grensemarkører er transkribert.

Manuelle tegn

Tegnene er glosset med norske benevninger som omtrentlig tilsvarer noe av betydningen til hvert enkelt tegn. De norske benevningene er skrevet med versaler:

COCKPIT

I en del tilfeller, er det noenlunde samsvar mellom den norske benevningen på tegnet, og munnstillingen på tegnet, i det munnstillingen ligner på uttalen av det norske ordet:

JO HASTIGHET AVGJØR

Leksikalske tegn er stort sett glosset med norske ord i grunnform. I enkelte sammensatte klassifikatorverb er enkelte norske ord bøyd primært for å unngå tvetydighet, noen ganger for å få fram betydningen eller bedre lesbarheten:

FLY-FLYR

Sammensatte tegn har ”^” mellom tegnene:

FLY^TYPE

Der det er nødvendig med flere ord for å gjengi noenlunde betydning av et tegn, er det satt bindestrek mellom de norske benevningene:

FLY-GÅ-INN-FOR-LANDING

Bokstavering er glosset med versaler med bindestrek mellom bokstavene:

T-O-M-C-A-T

Når et tegn gjentas, indikeres det med ”x”, og antall ganger:

HOLDE-HØY-FART-x4

Alle former for peking er glosset:

PEK

For å indikere at tegn er referansemerket for områder eller retninger i rommet, er det føyd til en liten bokstav etter den norske benevningen på tegnet som forteller hvor i rommet referansemerkingen er. I denne teksten er inndelingen av rommet avgrenset til: venstre (-v), midt foran (-m) og høyre (-h). All tegnføring ellers foregår i det umarkerte tegnrommet like foran tegneren.

PEK-m BETY FORSVAR-h FOR FLÅTE-v SAMLING-v

To små bokstaver med bindestrek mellom bokstavene etter den norske benevningen på tegnet, indikerer bevegelse i tegnet fra det ene området i rommet til det andre. I dette eksemplet er det bevegelse i tegnet fra en referent tidligere referansemerket til høyre og en annen referent tidligere referansemerket i midten:

DE-TOh-m

Der det er et poeng å skille mellom tegn(deler) som utføres av høyre hånd og tegn(deler) som utføres av venstre hånd, indikeres dette med bokstavene h og v foran benevningen på tegnet. Benevningene for hendene stables opp på hverandre, hvilket indikerer samtidighet eller simultanitet:

h: FLY
v: BANE

Der det er et poeng å lokalisere eller referansemerke hendenes plassering i rommet *i forhold til hverandre* gjøres det med bokstavene f (foran), b (bak), ø (øverst) og n (nederst) *foran* benevningen på tegnet og *etter* bokstavene h og v som indikerer høyre og venstre hånd:

hb: FØLGE-v   hbn: FLY-v
vf: FØLGE-v   vfø: FLY-v

Der tegneren fastholder et tegn på en hånd mens den andre hånden gjør andre tegn indikeres det med stiplede linjer:

hbn: FLY-v ANGRİPE-h ANNEN-h FLY-h
vfø: FLY-v -----

I en sekvens er bevegelsesintensitet markert med uthevet skrift:

-----VÆRE PILOT hb: SITTEPLASS
vf: SITTE-FORAN-----vf: SITTE-FORAN

Redigerte klipp i teksten, og manuelle grensemarkører der tegneren tar ned hendene eller hviler hendene, indikeres ved:

hn klipp	(hender ned og klipp)
hn	(hender ned)
kort hn	(hender ned i kort tid)
hender avslappet	(hender hviler uten å senkes i fanget)

Orale komponenter

I denne oppgaven er orale komponenter nesten ikke transkribert. De få gangene det er gjort er enten når den orale komponenten *ikke* ledsages av et manuelt tegn, eller at den orale komponenten tilfører tegnet en semantisk nyanse som har betydning for å se tegnets plass i en leksikalsk kjede. I akkurat denne teksten er de få tilfellene som finnes, eksempler på

munnstillinger som ligner på, og har sin etymologiske opprinnelse i, norske ord. Disse orale komponentene er gjengitt med de norske ordene de ligner på, og er notert med små bokstaver:

joo VÆRE AVSKJÆRINGS-h F-I-G-H-T-E-R (joo er ikke ledsaget av et manuelt tegn)

Når den orale komponenten tilføyer semantiske nyanser til et tegn, er den notert med små bokstaver under tegnet:

hb:FØLGE-v hbn:FLY-v
vf:FØLGE-v vfø:FLY-v
eskort

Non-manuelle markører for setnings- eller ytringstyper

Det finnes ingen fullstendig oversikt over hvilke non-manuelle markører som kan eller må ledsage ulike ytrings- eller setningstyper på norsk tegnspråk. Oversikten nedenfor tar utgangspunkt i hva som er beskrevet for andre tegnspråk, og bearbeidet for hva som er observert i denne teksten.

Der setninger/ytringer/fraser ledsages av non-manuelle markører som indikerer negasjon, tematisering eller topikalisering, (retoriske) spørsmål, forklaring, eksemplifisering og ”det kommer mer informasjon”, blir det notert på en linje over de tegnene det gjelder.

Negasjon vil si at manuelle tegn ledsages eller etterfølges av et nektende hoderist som betyr at det som sies med manuelle tegn skal oppfattes motsatt, eller at det ikke er tilfelle.

neg
KLARE SELV TA-AV

Tematisering eller *topikalisering* vil si at manuelle tegn ledsages av en eller flere non-manuelle markører som indikerer at et tema introduseres. Slike non-manuelle markører kan være hevede bryn, et nikk eller hode ned/hake ned eller inn, oppsperrede øyne.

t
PEK-m HANGARSKIP PEK-m

Spørrekonstruksjoner som kanskje er retoriske eller ikke (se s. 47 i teorikapitlet), men som i hvert fall brukes for å introdusere nye tema i denne teksten, vil si at manuelle tegn ledsages av en eller flere non-manuelle markører som hevede eller sammentrukne bryn, hode/hake opp, svak hoderist og mysende øyne.

spm
PEK-v FORMÅL HVA

Forklaring vil si at manuelle tegn ledsages først og fremst av hevede bryn og flere dype nikk, eller nikk med haken langt nede.

forkl
PEK-m BETY FORSVAR-h FOR FLÅTE-v SAMLING-v

Eksemplifisering i denne teksten markeres med hevede bryn og hodet litt på skakke til en side. Selve eksemplene ledsages ofte også av små bevegelser fra side til side i hodet og eller i overkroppen som markeres med bindestreker etter ”eks” over de aktuelle manuelle tegnene.

eks
HVA-MER-MARKØR

”*Det kommer mer informasjon*” markeres med et dypt eller fastholdt nikk.

t mi
PEK-v FLY^TYPE PEK-v VÆRE F^14

T-O-M-C-A-T hn

3.7.3 Referensielle kjeder

De fleste av bindingstypene som Källgren beskriver, finnes også i dette materialet. Noen av bindingstypene realiseres på formmessig ganske parallelle måter også, som for eksempel identitet eller repetisjon av tegn (F14 – F14) eller kontrast (kort og lang rullebane). I tillegg er det karakteristisk for tegnspråk, at retninger eller områder i rommet blir referansemerket for ulike referenter. Blant funksjonene til referansemerking er å peke tilbake på tidligere introduserte referenter, en funksjon som pronomener har på tale- og skriftspråk.

I skriftspråklige tekster og i transkriberte framstillinger av talespråklige tekster, hender det at referensielle kjeder blir framstilt ved å understreke de aktuelle frasene i teksten (for eksempel Lieber 1980), grafisk i tabeller (for eksempel Zwicky 1984), eller ved å trekke linjer mellom de aktuelle (Källgren). Selv om det visstnok lar seg gjøre å redigere inn ringer rundt eller piler mot tegn i en videosnutt, er det verre å tegne strekene mellom tegnene i en videofilm, og jeg ville uansett ikke få et oversiktsbilde av teksten.

Jeg har brukt grammatiske og leksikalske referentkoplinger til å identifisere referensielle kjeder som inngår i større og mindre tematiske enheter i teksten, godt hjulpet av diskursmarkører som indikerer emnegrens (se neste punkt). Med et stadig blick på grensemarkører, er hele teksten delt i informasjonsenheter dels på grunnlag av tematiske kriterier (det referensielle innholdet i enheten), og dels ut fra den funksjonelle rolle de har i teksten. Disse informasjonsenhetene har jeg gitt en benevnelse eller et stikkord på norsk som

forteller noe om innholdet. Det norske stikkordet har jeg brukt for å identifisere informasjonsenheter i organisasjonskartet.

3.7.4 Diskursmarkører

På et tidspunkt da jeg hadde god oversikt over innholdet i F14 teksten og hadde delt den inn i større temasekvenser, sto jeg fast i forhold til videre oppdeling av teksten. Den tegnspråklige teksten fløt av gårde på skjermen, og på papiret foran meg var det linje på linje med transkribert tekst. På papiret hadde jeg transkribert presentasjonskonstruksjoner som topikaliserende ledd og spørsmål, tegn som jeg mente kunne fungere som leksikalske kohesjonsmekanismer og manuelle grensemarkører. På skjermen så jeg i tillegg mange nikk og enda flere blunk.

Strukturen i flere av de lange sekvensene i teksten, ble lettere å se da jeg fargekodet enkelte trekk i transkripsjonen. I eksemplet nedenfor er hender ned i slutten av en sekvens farget gult for å vise at det alltid er hender ned, blinking, som oftest hvilende positur i overkroppen, og noen ganger også redigerte klipp i slutten av en sekvens. Kortere hender ned underveis i sekvensen er farget grønt og leksikalske/manuelle diskursmarkører er merket med blå farge.

Sekvens VII

```
PEK-v FLY-VENSTRE FLY-HØYRE FLY-VENSTRE GOD SOM Ft16 PEK-h neg kort hn  
  
SKYLD Ft16 PEK-h LITEN LETT HURTIG PEK-h  
  
FLY-LETT-VENSTRE FLY-LETT-HØYRE FLY-FORT-OG-LETT-RUNDT-OMKRING kort hn  
  
Ft14 PEK-v STOR TUNG  
  
FLY-TUNGT-VENSTRE FLY-TUNGT-FRAM-OG-TILBAKE  
  
FLY-TUNGT-HØYRE FLY-TUNGT-VENSTRE kort hn  
  
MEN LUFT KAMP PEK-v OFTE VINNE PEK-v  
  
SKYLD TOPPmiTRENE PILOT  
  
PLUSS AVANSERT VÅPEN SYSTEM hn klipp
```

3.7.5 Funksjonelle enheter og funksjonelle roller

Etter hvert som temastrukturen i F14 vokste fram, gjorde jeg et tentativt forsøk på å dele temaer og undertemaer i teksten i funksjonelle enheter (forkortet FE i transkripsjonen). Langt på vei gjenspeiler linjedelingen i transkripsjonen funksjonelle enheter. Her må jeg ta noen analytiske og metodiske forbehold. Det første forbeholdet er at jeg ikke vet om syntaksen i norsk tegnspråk er forenlig med de lingvistiske kriteriene som Lieber brukte i sin analyse av engelske andrespråkstekster (Lieber 1980, se vedlegg 1 for en ordrett gjengivelse av kriteriene). Implisitt i dette forbeholdet ligger at norsk tegnspråk er lite beskrevet, men også at det ligger en begrensning i mine kunnskaper om syntaks.

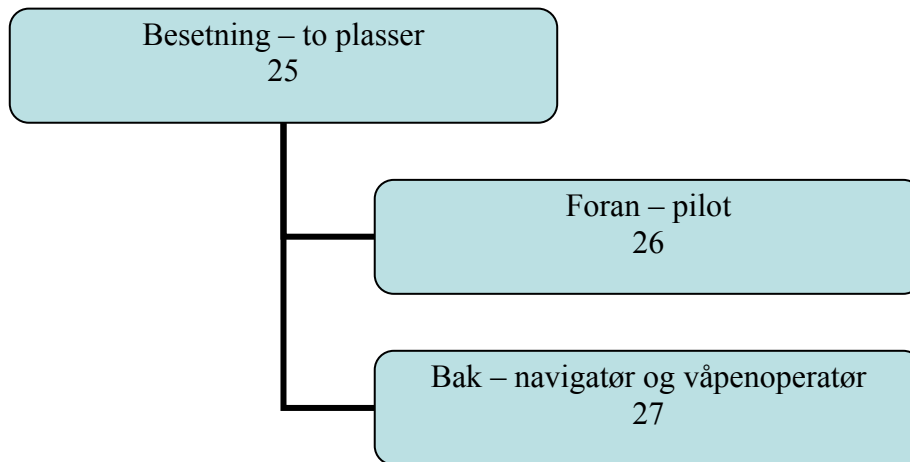
Unntakene til linjedeling som tilsvarer funksjonelle enheter, er narrative eller rent deskriptive tekstbiter som jeg har betraktet som én funksjonell enhet i denne analysen. Dette gjelder følgende funksjonelle enheter: FE 2, FE 30, FE 32, FE 52 og FE 63. FE 2, FE 52 og FE 63 er alle så lange og går over så mange linjer, at hver linje (som muligens tilsvarer en frase) har fått små bokstaver i tillegg til tall, for eksempel FE 52a, FE 52b, FE 52c og så videre. Dertil er det enkelte funksjonelle enheter som ikke får plass på en linje (for eksempel FE 6), og dermed må deles på to linjer.

De funksjonelle enhetene er nummerert fortløpende med vanlige tall. I to tilfeller der en funksjonell enhet deles av en annen innskutt enhet, har jeg føyd til liten bokstav b på andre del av den første enheten (for eksempel FE 59, FE 60, FE 59b). I transkripsjonen av teksten finnes nummereringen av funksjonelle enheter i en kolonne til venstre (se eksemplet nedenfor).

Sekvens VI

FE	Transkripsjon
25	$\frac{t}{F^{14}}$ PEK-v ER-DER TO $\frac{mi}{hb:SITTEPLASS}$ vf:SITTEPLASS
26	$\frac{t}{-----}$ VÆRE PILOT hb:SITTEPLASS vf:SITTE-FORAN-----vf:SITTE-FORAN
27	$\frac{t}{hb:SITTE-BAK}$ VÆRE NAVIGASJON OG VÅPEN OPERATØR hb:SITTE-BAK hn klipp vf:SITTE-FORAN--- vf:SITTE-FORAN

Den samme nummereringen finnes i rutene i den hierarkiske oversikten over teksten (det vil si i organisasjonskartet).

Figur 1: Utsnitt av organisasjonskart

Hvilke og hvor mange roller jeg skulle bruke i analysen av F14 teksten, har vært et avveinings spørsmål i forhold til at en inndeling av teksten i funksjonelle enheter med tilordnede funksjonelle roller er en sekundær, understøttende kategori til en tematisk inndeling av teksten. Hensikten med å identifisere hvilke funksjonelle roller de funksjonelle enhetene i F14 har, er å beskrive hvilke språklige trekk – hvilke kohesjonsmekanismer – som binder sammen funksjonelle enheter med ulike roller i denne teksten.

Det må understrekes at tilordningen av funksjonelle roller også er tentativ. Selv om det finnes definisjoner eller beskrivelser av rollene, innebærer tilordningen av roller en tolkning av rollebeskrivelsene, og av de funksjonelle enhetenes retoriske funksjon i teksten. Enkelte funksjonelle enheter kan ha flere roller på ulike nivå og i ulike retninger i teksten. I vurderingen med å tilordne ulike roller til funksjonelle enheter i teksten, har jeg ikke alltid tilordnet rollene strengt ut fra enhetene før og etter gjeldende enhet, noen ganger er rollen til en funksjonell enhet litt ut i en sekvens, tilordnet ut fra den første enheten i sekvensen.

Følgende definisjoner av de funksjonelle rollene jeg har valgt å bruke, tar utgangspunkt i definisjonene hos Lieber (Lieber 1980: 310-312). De engelske betegnelsene til Lieber er gjengitt i kursiv skrift og står i parentes etter de norske benevnningene. Oversettelsene bygger i noen grad på Øksnes (Øksnes 1999: 30-31), men enkelte av definisjonene har jeg parafasert, eller forklart nærmere på norsk.

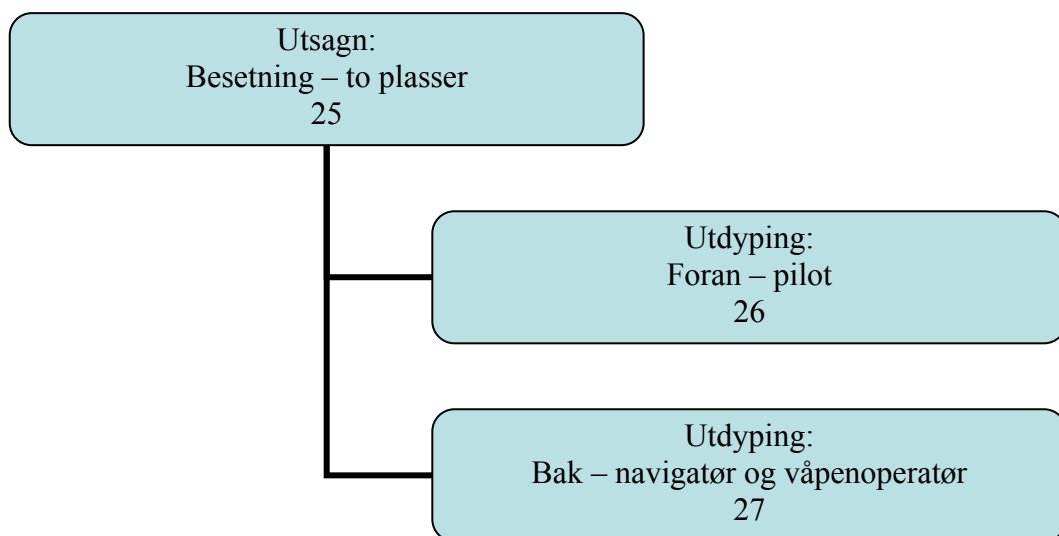
- Utsagn** (*assert*): Presenterer temaet for påfølgende sekvens; introduserer nye temaer eller undertemaer som ikke tidligere er blitt presentert.
- Utdyping** (*analyze*): Gir flere opplysninger om, eller tilleggsopplysninger til, et (tidligere) utsagn (utdyping i betydning ”to elaborate”); gir nærmere opplysninger eller detaljer om et tema; analyserer, gjør rede for eller presenterer delkomponenter i et tema eller et saksforhold (utdyping i betydning ”to specify”); angir hvordan noe blir oppnådd.
- Eksemplifisering** (*exemplify*): Konkretiserer et tidligere utsagn eller en generalisering, eller et innhold eller en handling i et tidligere utsagn, gjennom et eksempel, en illustrasjon eller et konkret tilfelle av omtalte fenomen.
- Spørsmål** (*question*): Stille eller presentere et spørsmål som blir besvart i påfølgende enhet eller sekvens; stille et retorisk spørsmål uten påfølgende svar.
- Forklaring** (*define*): Forklare betydningen eller meningen av foregående eller påfølgende begrepsbruk.
- Underbyggende utsagn** (*support*): Understøtter, beviser eller bekrefter sannhetsverdien eller validiteten i et utsagn; presenterer fakta fra eksterne kilder; appellerer til en autoritet eller til konsensus.
- Fortelling** (*narrate*): Gjengir et hendelsesforløp i en fortelling eller trinnene i en prosess; benevner en hendelse eller en kronologisk sekvens med hendelser for å si at de(n) har funnet sted, eller finner til vanlig sted.
- Begrensning** (*qualify*): Begrenser sannheten, betydningen eller gyldigheten av et utsagn; angir betingelsene for gyldigheten av et utsagn.
- Sammenligning** (*compare*): Peker på likheter eller samsvar mellom hendelser, ideer, utsagn eller objekter.
- Kontrasterende utsagn** (*contrast*): Peker på forskjeller mellom hendelser, ideer, utsagn eller objekter; gir et alternativ; motsi et utsagn; godta eller innrømme at det finnes fakta eller meninger som motsier eller motbeviser et utsagn.
- Årsak** (*cause*): Identifiserer årsaken til, begrunnelsen for eller hensikten med en hendelse eller utsagn i en annen funksjonell enhet; gir grunnlaget eller bakgrunnen for et utsagn eller en idé; svarer på ”hvorfor” spørsmål.
- Virkning** (*result*): Indikerer en effekt, et utfall, et resultat eller en konsekvens; enten virkelig eller hypotetisk.
- Konklusjon** (*conclude*): Drar en logisk slutning; viser at fakta og meninger i tidligere uttalelser fører til ny kunnskap eller nye vurderinger eller avgjørelser; oppsummerer

eller samler opplysninger eller ideer fra foregående funksjonseenheter; kommer med en generalisering om saksforhold som tidligere er presentert i detalj.

Evaluering (*evaluate*): Bedømmer noe; uttrykker en mening eller en verdivurdering eller en preferanse; indikerer betydningen av et objekt, en idé eller en hendelse.

Parafrasering (*restate*): Gjentar et tidligere utsagn eller en del av et utsagn; bruker andre ord/ tegn eller uttrykk for å identifisere en gjenstand eller en idé.

I næranalysene av hver av sekvensene, er de funksjonelle rollene til de funksjonelle enhetene i rutene tatt med (se eksemplet nedenfor).

Figur 2: Utsnitt av organisasjonskart med funksjonelle roller

4.0 Analyser – en bred tematisk tilnærming

I dette kapitlet presenterer jeg analysene av materialet mitt, en tegnspråktekst om flytypen F14. Hensikten med det første avsnittet i dette kapitlet, er å plassere materialet, F14 teksten, i et sakpreget tekstlandskap, og å gjøre leseren kjent med teksten. I dette avsnittet finnes også en norsk oversettelse av teksten.

I en global tilnærming til teksten, i andre avsnitt av kapitlet, viser jeg hvordan jeg har gått fram når jeg har delt teksten først i større tematiske sekvenser som igjen er blitt delt i undertemaer.

I det tredje og største avsnittet i kapitlet, presenterer jeg en næranalyse av hver sekvens der det primære fokuset er å se på koherensen innenfor hver sekvens, men med et sideblikk på sammenhengen mellom den enkelte sekvensen og helheten i teksten.

4.1 F14 – en sakprosaetekst på norsk tegnspråk

Materialet jeg har sett på i denne oppgaven, er en 5 minutter og 4 sekunder lang tegnspråktekst. Teksten foreligger som en videofil og har ingen tegnspråklig tittel⁴⁰. Først vil jeg se på materialet fra et tekst- og sakprosaperspektiv. Dernest presenterer jeg teksten i norskspråklig gjengivelse.

4.1.1 F14 teksten fra et sakprosaperspektiv

Når F14 teksten blir betegnet som sakprosa, er det ut fra en allmenn sosiokulturell forståelse av begrepet (Berge 2001). Teksten har mange av de samme egenskapene som vi i vår nordiske kulturkrets vanligvis tillegger sakpreget språkbruk. Teksten har et proposisjonelt innhold som refererer til, og informerer om, objekter og handlinger i den virkelige verden. Informasjonen er strukturert i kategorier. I en parafrasering av Halliday (2004: 26), kan vi si at teksten er et realisert tilfelle av en sakpreget teksttype på norsk tegnspråk.

Selv om en inndeling i skriftspråklignende *setninger* og *avsnitt* ikke er aktuell i analysen av F14 fordi den ikke er en skriftlig tekst, er teksten organisert i tematiske sekvenser som har funksjonelle likheter med avsnitt i skriftspråk.

Primært er altså F14 teksten en informativ tekst der forfatteren har til hensikt å informere om flytypen F14. Mottakere som ser teksten, først og fremst førstespråksbrukere av

---

⁴⁰ Det hender at tegnere setter tegnspråklige titler eller overskrifter på tekstene sine. Blant annet har jeg sett amerikanske tegnpoeter som Debbie Rennie og Clayton Valli begynne framføringen av et dikt med en tegnoverskrift i anførselstegn. I den grad skandinaviske tegnere gjør det samme, kan det være at det er en konvensjon importert fra andre tegnspråk som for eksempel amerikansk tegnspråk (ASL).

norsk tegnspråk, påpeker at forfatteren nok også har hatt til hensikt å reklamere for flytypen og for pilotene som flyr dem. Blant annet peker de på enkelte mulige sjangerbrudd i teksten som gjør den mer spennende å se på. Tekstforfatteren har også sagt at han ønsket at teksten skulle være litt tøff og appellere til mottakerne (Amundsen 2002).

4.1.2 F14 i norsk gjengivelse

Å gjengi en tekst på et annet språk innebærer å gjøre mange valg basert på tolkninger av teksten, som igjen er avhengig av hvilke kunnskaper en har om det referensielle innholdet i teksten. Et eksempel på dette i gjengivelsen av F14 teksten nedenfor er i beskrivelsen av flyet der tegneren gjengir form og funksjon til flere av flydelene uten å gi eksplisitte flyfaglige benevnninger på flydelene. Forskjeller i grammatisk struktur gjør at en blir tvunget til å gjøre grammatiske valg. Noen ganger er den norske gjengivelsen svært nær originalteksten, andre ganger er det formuleringer i den norske teksten som tekstforfatteren ikke har sagt eksplisitt.

Tema for denne teksten er flytypen F14 Tomcat.

Den har en spiss nese og en cockpit med to sitteplasser. Under flykroppen ligger luftinntakene, jetmotorene og til slutt eksosrørene parallelt med hverandre, en på hver side. Vingene kan reguleres ut og inn, høyderor kan reguleres opp og ned, og bak er det vertikale parallelle halefinner⁴¹.

F14 hadde sin første flytur i 1970, og flyet kom i produksjon i 1972.

Formålet med denne flytypen er at den skal være en avskjæringsfighter for US Navy og US Marines. Dette innebærer at flyet skal forsvare flåten, det kan eskortere fly og det kan angripe andre fly. F14 har ikke som oppgave å bombe bakkemål. Andre flytyper som for eksempel Tornado og F18 og så videre brukes til slike formål. F14 er et rent jagerfly.

Hvorfor går vingene ut og inn? Jo, her er det hastigheten som avgjør. Ved lav hastighet er vingene automatisk lenger ute for å få bedre oppdrift. Som for eksempel når man skal lande og ta av på korte rullebaner, eller tanke bensin fra et annet fly i lufta.

Ved høy hastighet, trekkes vingene inn for å minske luftmotstanden. Resultatet blir veldig høy fart.

I et F14 fly er det to sitteplasser. Den som sitter foran er piloten. Den som sitter bak er navigasjons- og våpenoperatøren.

Med hensyn til manøvreringsegenskaper er ikke F14 like god som F16. F16 er lite, lett og raskt, og dermed lett å manøvrere. F14 er stort og tungt, og dermed også tyngre å manøvrere.

I luftkamp vinner F14 likevel ofte, på grunn av topptrente piloter og avanserte våpensystemer.

---

⁴¹ I en telefonsamtale til Ørland flystasjon høsten 2002, kom det fram at engelske benevnelser brukes en del i norske flymiljø. Høyderor kalles også "horizontal stabilizers" eller "stabs", halefinner kalles også "vertical stabilizers".

F14 har sin hovedbase på hangarskip. Ombord på et hangarskip er det mellom 60 og 90 fly. Flyene er delt inn i skvadroner. En eller to av skvadronene består av F14 fly, mens resten av skvadronene består av andre flytyper.

Det er stor forskjell på et hangarskip og en vanlig flyplass. Vanlige flyplasser befinner seg på fastlandet og har lange rullebaner. Et hangarskip er som en liten flytende by, hvor ca. 6000 mennesker arbeider. Rullebanen på et hangarskip ligger ikke parallelt med skipets fartsretning, men er plassert på skrå, og den er kort.

F14 klarer ikke å ta av på egen hånd på den korte rullebanen. Hvordan greier den da å komme i lufta? Jo, hangarskipet har en dampdrevet katapult som fungerer etter samme prinsipp som når man skyter et strikkfly.

Framme på skipet er det to spor, ett på hver side. Et fly kjører inn på høyre katapultspor der nesehjulet festes i katapultsporet. Platen i dekket bak flyet vippes opp. Vingene glir helt ut, høyderorene og de vertikale finnene sjekkes. Jetmotorene settes på for fullt, turtallet øker, flyet vingler framover i sporet, høyderorene vippes opp og flyet tar av. Høyderorene stilles tilbake og landingshjulene trekkes opp. Flyet akselererer fra 0 til 250 km/t på 2 sekunder.

Å lande et F14 fly er virkelig vanskelig og krever at pilotene er meget dyktige. Fordi skipet – og rullebanen – hele tiden er i bevegelse, skal det svært god beregning til for å treffe rullebanen, og få bremsset flyet.

F14 er utstyrt med en "hook" eller krok, som er plassert under og bak på flyet. På hangarskipet er det fire vaiere som ligger tvers over starten på landingsbanen.

Når flyet går inn for landing, kommer det rundt bakfra og inn fra siden. Landingshjulene og "hooken" senkes, høyderorene reguleres, og like før landing gis det gass for å øke turtallet. I det flyet når rullebanen, hektes "hooken" fast til en av vaierne og flyet bremses raskt. Fra flyet lander, med en fart på 220 km/t, til det stopper, tar det to sekunder.

F14 har en toppfart på 2,3 MACH, som tilsvarer ca 2500 km/t.

4.2 Global, eller ovenfra og ned, tilnærming til F14 teksten

Tekstforfatteren har selv redigert videoopptaket av teksten og dermed også bestemt rekkefølgen på sekvensene som teksten består av. Det som først og fremst deler teksten i kortere og lengre sekvenser, er når tekstforfatteren eller tegneren nikker, blunker, tar hendene ned eller når det er redigerte klipp i opptaket. Redigerte klipp faller alltid sammen med andre grensemarkører, deriblant "hender ned".

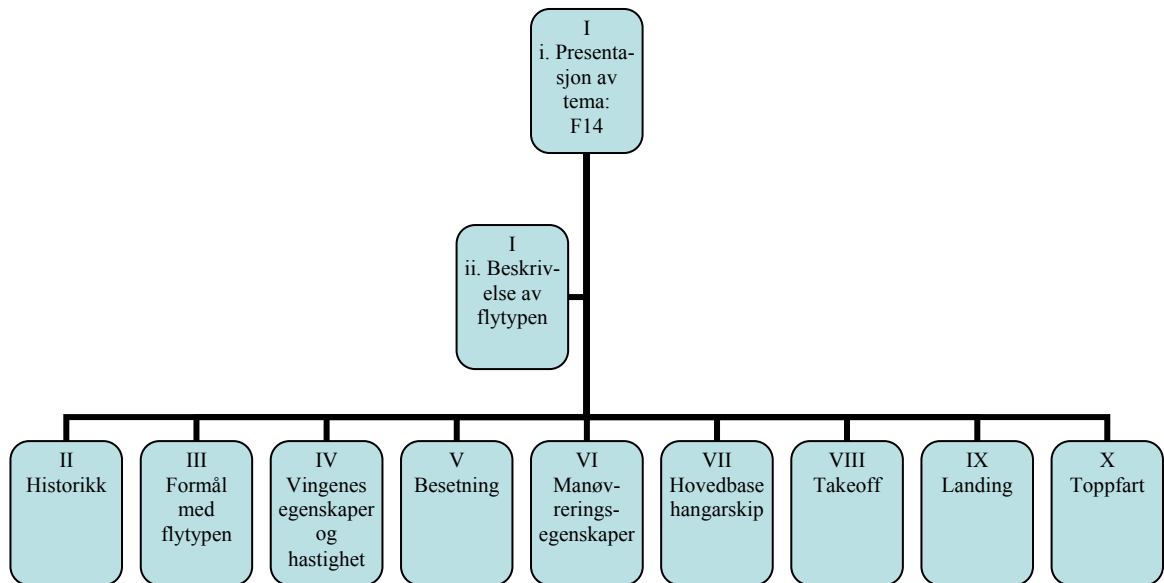
Jeg har delt teksten i ti hovedsekvenser som jeg har valgt å benevne med romertall for å skille dem fra de nummererte funksjonshetene som teksten er delt opp i. Det er ulik lengde på sekvensene, men alle inneholder informasjon og har til hensikt å informere om ulike sider ved flytypen F14.

Det er to kriterier som ligger til grunn for inndelingen i ti sekvenser. Det ene kriteriet er det tematiske innholdet i sekvensene. Sekvens I inneholder en presentasjon av temaet for teksten, som er flytypen F14, og en beskrivelse av hva som kjennetegner flytypen. De andre sekvensene inneholder undertema som utdyper hovedtemaet.

Det andre kriteriet for inndelingen i ti hovedsekvenser er den tydelige, eller sterke grensemarkøren ”hender ned” i alle sekvensene, ledsaget av hvilepositur i overkroppen i flere av sekvensene. Medregnet den siste sekvensen er det også redigerte klipp på slutten av sju av ti sekvenser. Grensemarkøren ”hender ned” finnes også etter mange av undertemaene innenfor hver sekvens, men da kan grensemarkøren være kortere, eller i noen tilfeller bare avslappede hender.

Den første ytringen eller funksjonelle enheten i sekvens I der temaet presenteres, er nærmest en ”topic sentence” som har gyldighet for hele teksten. Denne ytringen eller enheten fungerer som overordnet tema eller overskrift for hele teksten. Den andre funksjonelle enheten i sekvensen, ”beskrivelse av flytypen”, fungerer nærmest som en slags illustrasjon til teksten. I forhold til den første funksjonelle enheten i sekvensen er beskrivelsen av hva som kjennetegner flytypen F14 en utdyping av det overordnede temaet for teksten. Samtidig har beskrivelsen en selvstendig funksjon i forhold til resten av teksten, i det den er en ”bakgrunnsillustrasjon” for resten av teksten.

I en hierarkisk framstilling av de ti sekvensene jeg har delt teksten i, er sekvens I delt i to deler, som er plassert i hver sin rute i hierarkiet, for å få fram funksjonene til begge delene av sekvensen. Første del av sekvens I er presentasjonen av det overordnede temaet for hele teksten og har fått tilleggsbenevnningen lite romertall ”i”. Beskrivelsen av hva som kjennetegner flytypen er underordnet ”overskriften”, men har samtidig en illustrasjonsfunksjon i forhold til resten av teksten. Andre del av sekvens I er plassert i en ”assistent” rute til den første ruten. Beskrivelsen av flyet har fått lite romertall ”ii” for å indikere andre del av sekvens I. De neste ni sekvensene omhandler undertema som utdyper sekvens I (se figur 3).

Figur 3: Hierarkisk framstilling av ti sekvenser

Hver av sekvensene II – X begynner med en funksjonell enhet som presenterer temaet for sekvensen. Som vi skal se i næranalysene av disse sekvensene, inneholder den første funksjonelle enheten i hver av disse sekvensene enten et tematisert ledd, eller en spørsmålskonstruksjon som presenterer temaet for sekvensen.

I næranalysene vil vi også se at det er ulike semantiske referentbindinger mellom tegn i sekvens I og tegn i den funksjonelle enheten som innleder hver av de påfølgende sekvensene. Slike bindinger kan være identitet eller repetisjon (gjentakelse av tegnet F¹⁴), semantisk slektskap (FLY^{TUR}) eller inferens (FORMÅL, ulike flytyper har gjerne et formål), eller tegnet PEK-v som refererer til området i tegnrommet som er referansemerket for flytypen F14.

I forhold til presentasjonen av temaet for hele teksten i sekvens I har de første funksjonelle enhetene i hver av sekvensene II til X en utdypende funksjon, ved at de utdyper ulike sider ved hovedtemaet gjennom å presentere undertema. Lokalt innenfor sekvensen har den første funksjonelle enheten en temapresenterende funksjon, og den er vanligvis et utsagn eller et spørsmål.

En hierarkisk oversikt over den tematiske oppbyggingen av hele teksten finnes i figur 14 som av trykketekniske årsaker er blitt vedlegg 4.

4.3 Næranalyser av 10 sekvenser

Hittil har jeg forsøkt å gi et globalt overblikk over den tematiske oppbyggingen av hele teksten. I dette avsnittet går jeg nærmere inn på hver av de enkelte sekvensene fra I til X. Hovedfokuset er tematisk koherens, men med et blikk på både diskursmarkører og på hvilke funksjonelle roller funksjonelle enheter i en sekvens har. Målet er å se på den tematiske koherensen innenfor hver sekvens, men også på sammenhenger mellom funksjonelle enheter i ulike sekvenser.

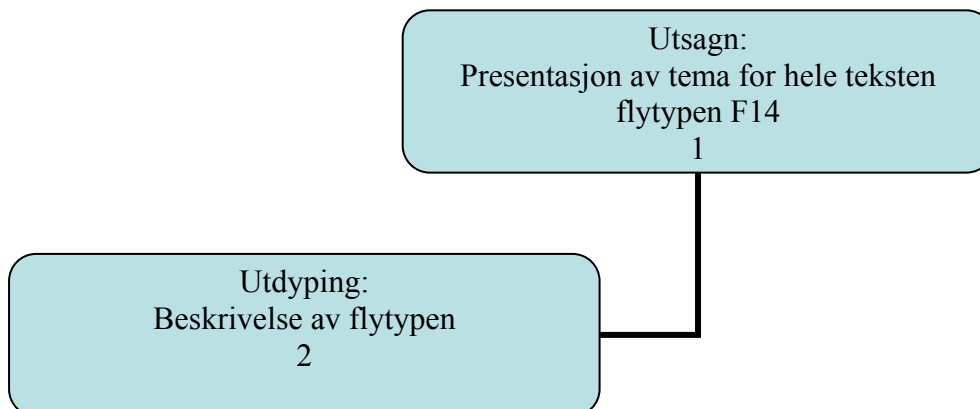
Hver analyse begynner med et utsnitt fra organisasjonskartet som viser den hierarkiske oppbyggingen av den aktuelle sekvensen. Til forskjell fra det store oversiktskartet (se figur 14, vedlegg 4), der bare stikkord til tema og nummer på funksjonell enhet står i hver rute, er den funksjonelle rollen til hver enhet tatt med her. Sekvensene er også transkribert. Konvensjonene jeg har brukt i transkripsjonene finnes i 3.7.2 Transkripsjonskonvensjoner (se s. 63ff eller vedlegg 3). I korte sekvenser står transkripsjonen samlet, i lengre sekvenser er transkripsjonen delt opp.

Der hvor jeg viser til tegn som eksempler på ulike bindinger i næranalysene av sekvensene, burde jeg strengt tatt ha skrevet "...tegnet som jeg har transkribert PEK-v" istedenfor "...tegnet PEK-v". Begrunnelsen for å velge den korte varianten er at mange av setningene er allerede lange og omstendelige nok.

Det kan være på sin plass med en kort oppsummering av hvordan sekvenser og funksjonelle enheter blir benevnt i analysene:

- Sekvenser er nummerert med store romertall fra I til X. Der det har vært nødvendig å dele transkripsjonene av en sekvens i mindre deler, er sekvensdelene nummerert med små romertall (i, ii, iii og så videre).
- Funksjonelle enheter er nummerert fortløpende med vanlige tall fra 1 til 66 både i den tematiske oversikten over teksten, og i transkripsjonen av teksten. Der det har vært nødvendig å benevne linjene i lange funksjonelle enheter, er små bokstaver tatt i bruk (a, b, c og så videre).

4.3.1 Sekvens I – Presentasjon av tema flytypen F14, og beskrivelse av flytypen

Figur 4: Sekvens I – Presentasjon av tema flytypen F14 og beskrivelse av flytypen

Analysen av sekvens I er delt i to deler. Her ser jeg på første del i den øverste ruten i figuren. Den første funksjonelle enheten i teksten er et utsagn som presenterer temaet for hele teksten. Det kan se ut som utsagnet fungerer som en overskrift for hele teksten. Det referensielle innholdet i denne sekvensen er at flytypen (det er snakk om) er F14 Tomcat.

FE	Transkripsjon – sekvens I, del i
1	$\overline{\text{PEK-v FLY}^{\text{TYPE}} \text{PEK-v}} \text{ VÆRE } \overline{\text{F}^{\text{14}}} \text{ T-O-M-C-A-T hn}$

Utsagnet begynner med et tematisert ledd som er en presentasjonskonstruksjon beskrevet for flere tegnspråk (Engberg-Pedersen 1991; Sutton-Spence og Woll 1999). Både før og etter tegnet FLY^TYPE i det tematiserte leddet finnes tegnet PEK-v som referansemerker et område av tegnrommet foran og litt til venstre for tegneren, for referenten flytypen F14. Vi skal se flere tilfeller av tegnet PEK-v i senere sekvenser av teksten. I denne sekvensen er tegnet PEK-v det eneste tilfellet av markert bruk av tegnrommet. Resten av utsagnet foregår i det umarkerte rommet foran tegneren.

En mulig non-manuell markør for ”det kommer mer informasjon” eller ”følg med, jeg er ikke helt ferdig ennå”, som jeg har transkribert ”mi” (en forkortelse for **mer** informasjon), ledsager slutten av tegnet F^14. Dersom benevnelsen på flytypen bare var F14, ville ett eller

noen nikk indikere at utsagnet var ferdig. Det kan se ut som det dype, fastholdte nikket indikerer at det kommer mer informasjon. Det kan tenkes at markøren er såpass markert som den er fordi det som kommer etterpå er fingerbokstavering, noe som ofte krever større oppmerksomhet av mottakeren enn vanlig tegnføring.

I andre del av sekvens I, beskriver tegneren kort hva som kjennetegner flytypen F14. Tentativt behandler jeg hele beskrivelsen som én funksjonell enhet fordi informasjonenheter mellom ulike grensemarkører er lite beskrevet for norsk tegnspråk. Denne problemstillingen gjelder også FE 52 i sekvens VIII og FE 63 i sekvens IX der tegneren gir svært ikoniske beskrivelser av henholdsvis takeoff fra og landing på et hangarskip.

Beskrivelsen av flytypen i FE 2 begynner med et tematisert ledd (tegnet FLY), og fortsetter med en systematisk gjennomgang av karakteristiske trekk ved flytypen. Beskrivelsen fokuserer delvis på flyets form (for eksempel SPISS-NESE) og delvis på funksjonene til enkelte flydeler (VINGE-UT-INN). Beskrivelsen slutter med hender ned og et redigert klipp. Hele beskrivelsen foregår i det umarkerte tegnrømmet foran tegneren.

FE	Transkripsjon - sekvens I, del ii
2a	$\frac{t}{h:FLY-----TO-h \quad hb:SITTEPLASS}$ $v:SPISS-NESE \quad v:COCKPIT \quad vf:SITTEPLASS$
b	$----- \quad FLYKROPP-BAKOVER \quad JETMOTOR-UNDER-BAKOVER$ $v:COCKPIT$
c	JETMOTOR-ÅPNING BLÅSE-UT-BAKOVER
d	FLYKROPP-BAKOVER VINGE-SKRÅ-UTOVER VINGE-UT-INN-x2
e	HØYDEROR-OPP-NED
f	VERTIKAL-FINNE hn klipp

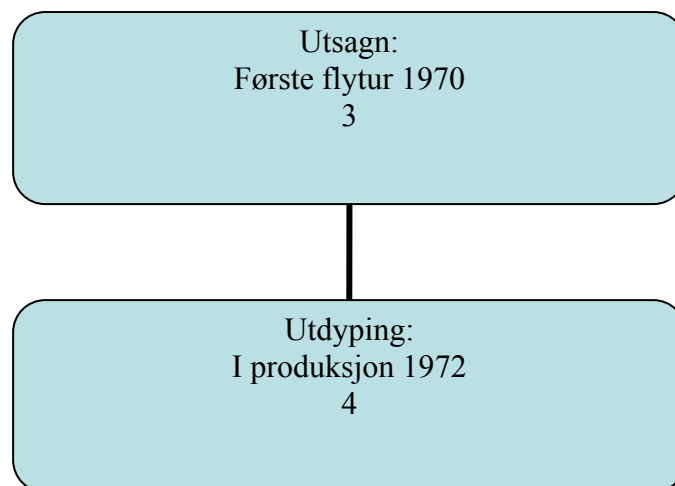
Det første tegnet tar opp temaet flytype fra første del av sekvensen. Referentparet FLY^TYPE – FLY kan muligens betraktes som en referentbinding av typen ellipse. Beskrivelsen av flyet etter det første tegnet FLY kan være eksempler på bindingstypen inferens. Vi vet at fly har flydeler. En alternativ tolkning er å betrakte tegnene for flydelene

som ko-spesifiseringer av flydeler. Etter å ha presentert tegnet for fly, ramser tegneren opp den spisse nesen, cockpit med to sitteplasser, formen på jetmotoren med luftinntak og eksos plassert under flykroppen, tilbake på oversiden av flykroppen som skrår utover og bakover og der vingene kan reguleres ut og inn, høyderorene som kan beveges opp og ned og de vertikale halefennene bakerst på flyet. I beskrivelsen av flyet begynner tegneren forfra og jobber seg bakover, og han beskriver faste ting før han beskriver bevegelige ting. Kanskje gjenspeiler strukturen i denne beskrivelsen, underliggende prinsipper for en umarkert eller ”default” beskrivelse av fly.

Flere av kjennetegnene ved flytypen som tegneren presenterer her, tar han opp igjen i senere sekvenser, for eksempel i tegnene SITTEPLASS (FE 2a) og VINGE-UT-INN (FE 2d).

4.3.2 Sekvens II – Historikk

Figur 5: Sekvens II – Historikk

Sekvens II om flytypens historikk er kort. Tematisk handler sekvensen om historiske opplysninger om den første flyturen til F14 og om når flytypen ble satt i produksjon. Jeg har delt sekvensen i to funksjonelle enheter og tilordnet dem rollene henholdsvis utsagn (FE 3), og utdyping (FE 4).

FE	Transkripsjon – sekvens II
3	$\frac{t}{\text{FØR PEK-v FØRSTE FLY}^{\text{TUR}} \text{ VÆRE } \frac{mi}{1970} \text{ kort hn}}$
4	$\text{TID-GÅ } \frac{t}{\text{PRODUKSJON}} \text{ 1972 hn}$

Det er to tydelige referentbindinger mellom sekvens I og II. Den ene bindingen er tegnet PEK-v (i henholdsvis FE 1 og FE 3), som refererer til området eller retningen i tegnrommet som er referansemerket for flytypen F14. Tegnet PEK-v er den eneste referansen til F14 i sekvensen, og den indikerer at opplysningene i resten av sekvensen gjelder flytypen F14. Den andre bindingen er det leksikalske sammensatte tegnet FLY^{TUR}, der det første tegnet FLY kan representere en repetisjon både av tegnet FLY i det sammensatte tegnet FLY^{TYPE} i FE 1, og tegnet FLY i FE 2.

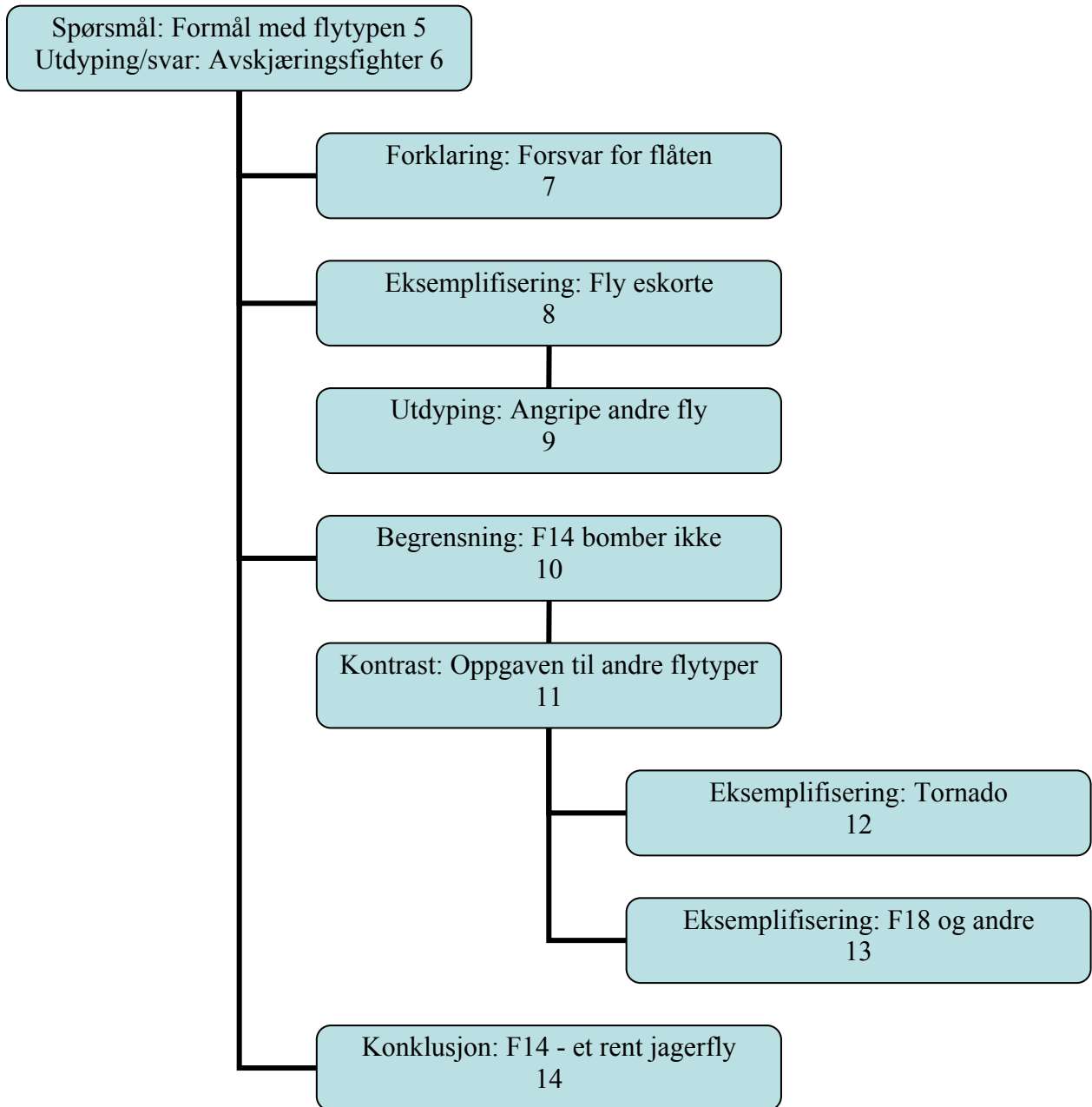
Innad i sekvensen er årstallene en referentbinding mellom de to funksjonelle enhetene. I en teknisk kontekst, vil det også være inferens mellom en første flytur og en flytype satt i produksjon.

Den første funksjonelle enheten i sekvensen, FE 3, innledes med et tematisert ledd som forteller at temaet er den første flyturen til F14. I slutten av FE 3 ledsages tegnet 1970 av den non-manuelle markøren jeg tentativt har kalt ”mi” som kan indikere at tegneren ikke er ferdig ennå og at det kommer mer informasjon. I FE 4 ledsages tegnet PRODUKSJON av en non-manuell markering som ligner på tematisering, og som jeg derfor har transkribert ”t”. I dette tilfellet indikerer det at en ny referent – produksjon – blir introdusert.

Bortsett fra tegnet PEK-v er resten av sekvensen tegnet i det umarkerte rommet foran tegneren.

Overgangen mellom sekvens II og sekvens III er hender ned, uten hvilende positur i overkroppen. Den knappe overgangen mellom sekvensene kunne være et argument for å betrakte sekvens II og sekvens III som en sekvens. Når jeg har valgt å betrakte dem som to sekvenser, er det ut fra tematikken i sekvensene.

4.3.3 Sekvens III – Formål med flytypen

Figur 6: Sekvens III – Formål med flytypen

Sekvens III er en av de lengre sekvensene i F14 teksten. Jeg har delt sekvensen i 10 funksjonelle enheter. Det overordnede temaet i sekvensen er formålet til flytypen F14. Temaet ”formål” presenteres i spørsmålsform i FE 5 (se transkripsjonen nedenfor). Hvorvidt svaret skal betraktes som en utdyping eller et utsagn kan diskuteres, men jeg har tentativt valgt å kalle svaret i FE 6, det vil si at F14 er en avskjæringsfighter for US Navy og US Marines, en

utdyping av formålet. FE 7 gir en forklaring på hva avskjæringsfighter vil si (forsvar for flåten), FE 8 (å fly eskorte) gir et annet eksempel på formålet med F14 fly som blir utdypet i FE 9 (å angripe andre fly)

I FE 10 der tegneren begrenser oppgavene til F14 ved å fortelle at den ikke bomber bakkemål, kan det diskuteres hvilken rolle som skal tilordnes enheten. I et lokalt perspektiv kan enheten betraktes som et utsagn som presenterer et nytt tema (F14 bomber ikke bakkemål). Når jeg tentativt har valgt å tilordne FE 10 rollen begrensning, er det med et blikk på sekvensen som helhet (formålet med F14 fly). FE 11 forteller til gjengjeld at andre flytyper har den oppgaven og gir eksemplene Tornado (FE 12) og F18 med flere (FE 13). Innholdet i hele sekvensen oppsummeres i FE 14, der tegneren konkluderer med at F14 er et rent jagerfly.

I følgende gjennomgang av referentbindinger og bruken av tegnrommet i sekvens III, er transkripsjonen av teksten delt i to.

FE	Transkripsjon – sekvens III, del i
5	<u>spm</u> PEK-v FORMÅL HVA
6	joo VÆRE AVSKJÆRINGS-h F-I-G-H-T-E-R FOR PEK-m U-S N-A-V-Y OG U-S M-A-R-I-N-E-S kort hn
7	<u>forkl</u> PEK-m BETY FORSVAR-h FOR FLÅTE-v SAMLING-v
8	<u>eks</u> - - - - - HVA-MER-MARKØR hb:FØLGE-v hbn:FLY-v vf:FØLGE-v vfø:FLY-v eskort-----
9	hbn:FLY-v ANGRİPE-h ANNEN-h FLY-h hn vfø:FLY-v -----

Som transkripsjonen av teksten viser, er det mange leksikalske tegn som refererer til militærfaglige forhold som gir grunnlag for semantisk slektskap og inferensbindinger. Et eksempel kan være inferensbinding mellom US Navy og US Marines i FE 6, og tegnet FLÅTE i FE 7. Tegnene FORSVAR-h i FE 7 og ANGRİPE-h i FE 9 kan være et eksempel på bindingstypen kontrast.

I FE 8 finnes det et sammensatt tegn der den orale komponenten i tegnet fungerer som en semantisk presisering. Tegnet betyr eskorte (som i å fly eskorte), og munnstillingen i tegnet er ”eskort”, men dratt ut og tilpasset det sammensatte tegnet:

hb:FØLGE-v^hbn:FLY-v
vf:FØLGE-v^vfø:FLY-v
es-----kort----

I likhet med mange av munnstillingene i denne teksten, understreker også denne munnstillingen, eskorte(e), det militærfaglige temaet i teksten. Grunnen til at jeg trekker fram tegnet her, er at en militærfaglig nyanse hadde blitt borte om jeg ikke hadde transkribert munnstillingen. Munnstillingen uttrykker en semantisk presisering som bidrar til den tematiske koherensen i sekvensen, men den kan også være et uttrykk for registermarkering, det vil si en språklig markering av at det snakkes om et (militærfly-)faglig tema.

Bruken av tegnrommet i sekvens III er langt mer sammensatt enn det vi hittil har sett i teksten. Som i begynnelsen av sekvens II refererer tegnet PEK-v i FE 5 (og i FE 10 og FE 14 i andre del av sekvensen, se transkripsjonen nedenfor) tilbake til området i tegnrommet som er referansemerket for F14. I tillegg er området rett foran tegneren (PEK-m) referansemerket for US Navy og US Marines i FE 6. (En mulig alternativ tolkning er at området er referansemerket for hele saksforholdet, det vil si å være avskjæringsfighter for US Navy og US Marines.) Tegneren refererer tilbake til området i starten av FE 7 (PEK-v BETY...).

Ellers er det en tydelig todeling av rommet i første del av sekvensen der venstre del av tegnrommet er referansemerket for F14 (PEK-v), flåten til US Navy og US Marines (FLÅTE-v SAMLING-v), og tegnet for å fly eskorte. Høyre del av tegnrommet er referansemerket for en implisitt ”fiende” gjennom tegnene AVSKJÆRINGS-h, FORSVAR-h og ANGRİPE-h ANNEN-h FLY-h. Det kan se ut som referansemerking av rommet brukes til å holde orden på hvilke referenter og informasjonen som hører sammen.

Grensemarkøren ”hender ned” er et ganske tydelig skille mellom første og annen del av sekvens III.

FE	Transkripsjon – sekvens III, del ii
10	$\frac{t}{\text{PEK-v BAKKE}^{\text{MÅL}} \text{ h:FLY-I-LUFTA} \text{ PEK-v}}$ $\frac{neg}{\text{v:BOMBE-BOMBE}}$
11	ANNEN-h FLY^TYPE-h PEK-h
12	$\frac{eks}{\text{VÆRE T-O-R-N-A-D-O}}$
13	$\frac{- - - - eks - - -}{\text{HVA-MER-MARKØR F}^{\text{18}} \text{ OSV DEN-GRUPPEN-h}}$
14	$\frac{t}{\text{PEK-v F}^{\text{14}} \text{ BARE REN JAGER-v FERDIG-MED-DET hn klipp}}$

Som i første del av sekvens III, er det flere leksikalske referanser til militærfaglige forhold i andre del av sekvensen også. Tegnene TORNADO og F18 er ko-spesifiseringer av flytyper som bomber bakkemål. Tegnet F¹⁴ i det tematiserte leddet i konklusjonen på slutten av sekvensen (FE 14) er et eksempel på identitetsbinding (til tegnet F¹⁴ i FE 1). Det er også første gang tegneren refererer til flytypen med benevnningen F14 siden presentasjonen av temaet i sekvens I. I mellomtida har han bare referert til flytypen med tegnet PEK-v som refererer til området i tegnrommet som er referansemerket for F14.

Kanskje denne eksplisitte referansen til F14 i et tematisert ledd er med på å indikere at den siste funksjonelle enheten er en konklusjon.

Det er en tydelig todeling av tegnrommet i andre del av sekvens III også. Igjen er venstre del av tegnrommet referansemerket for F14 (PEK-v i begynnelsen og slutten av FE 10, og i begynnelsen av FE 14) og for referenten jagerfly (JAGER-v⁴²) som flytypen F14 er et tilfelle av. Til forskjell fra første del av sekvensen, der høyre del av tegnrommet var referansemerket for referenter som implisitt hadde noe med fienden å gjøre, er høyre del av tegnrommet nå referansemerket for ”flytyper som bomber bakkemål”. Dette gjelder tegnene ANNEN-h FLY^TYPE-h PEK-h i FE 11, og tegnet som er glosset DEN-GRUPPEN-h i FE 13.

⁴² Tekstforfatteren sier at tegnet han har valgt for begrepet jagerfly (transkribert JAGER-v, men kunne like gjerne være transkribert JAKT-v), nok var en ”slip of the hand”, eller ubevisst valg av tegn i farten.

Hvor lenge en referansemerking av et område i tegnrommet varer er usikkert. I dette eksemplet gjør tegneren i hvert fall tre ting mellom den første bruken av tegnrommet i første del av sekvensen og den andre bruken av tegnrommet i andre del av sekvensen.

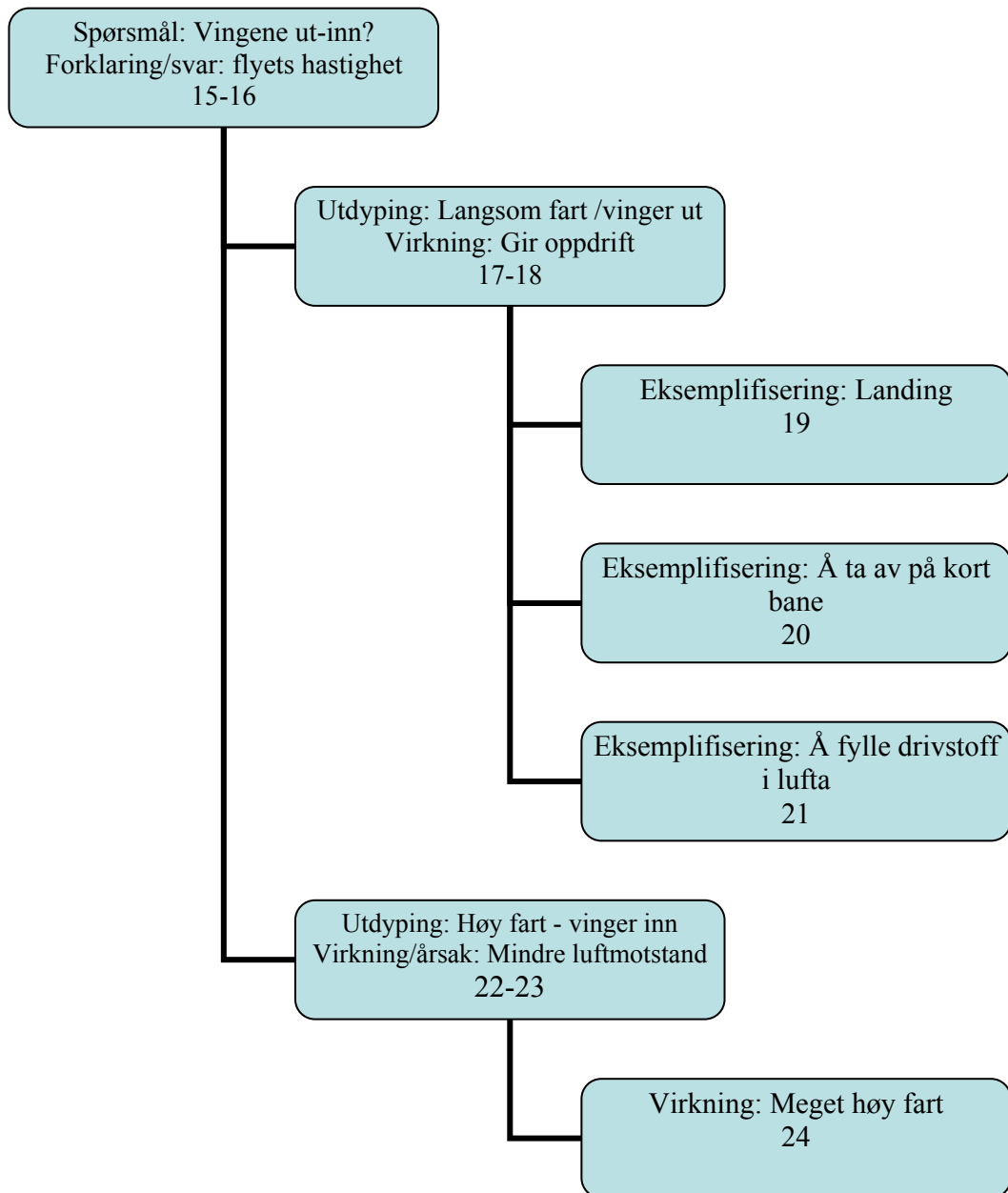
- Det er en grensemarkør (hender ned) mellom første og andre del av sekvensen.
- I det første tematiserte leddet i begynnelsen av andre del av sekvensen (FE10), refererer tegneren tilbake til området av tegnrommet referansemerket for F14 ved tegnet PEK-v.
- Gjennom to tematiserte ledd etter hverandre presenterer tegneren et nytt tema, bombing av bakkemål.

Til slutt i denne næranalysen av sekvens III vil jeg kort peke på noen non-manuelle markører og mulige tekstordningsfunksjoner til enkelte tegn. I denne sekvensen finnes et eksempel på en non-manuell markering som muligens indikerer en forklaring. I dette tilfellet ledsager den non-manuelle markeringen tegnene PEK-m BETY. I likhet med markering for tematisering er det hevede bryn i hvert fall i begynnelsen av eksemplet. Forskjellen i dette tilfellet er at markeringen inneholder flere dype nikk. Hvorvidt denne non-manuelle markeringen av forklaringer er representativ for tegnspråkbruken til denne og andre tegnere må undersøkes i et mye større materiale.

I sekvensen finnes også flere tilfeller av non-manuell markering av eksemplifisering som ligner på det Engberg-Pedersen beskriver for dansk tegnspråk (Engberg-Pedersen 1991). Ved to anledninger i sekvensen utfører tegneren et manuelt tegn eller en gest i tilknytning til eksemplifiseringen som jeg tentativt har kalt HVA-MER-MARKØR. Igjen er det umulig å si noe om utbredelsen eller funksjonen til tegnet eller gesten uten å undersøke et større materiale.

Andre aktuelle områder å undersøke er funksjonene til tegnene FOR (i FE 6) og VÆRE (i FE 5 og FE 12) som ser ut til å ha lokale bindingsfunksjoner i denne sekvensen. To tegn som muligens har diskursive funksjoner er tegnene DEN-GRUPPEN-h i FE13 (tegnet ser ut som han setter noe – flytyper som bomber bakkemål – til side), og FERDIG-MED-DET i FE 14 (et utbredt tegn som muligens har flere funksjoner på ulike tekstnivåer).

4.3.4 Sekvens IV – Vingenes egenskaper og flyets hastighet

Figur 7: Sekvens IV – Vingenes egenskaper og flyets hastighet

Temaet i sekvens IV er hvorfor vingene kan reguleres ut og inn. Temaet presenteres i spørsmålsform i FE 15 og besvares med en kort forklaring i FE 16: regulering av vingene henger sammen med flyets hastighet. Videre kommer to undertemaer, henholdsvis langsom fart (FE 17 til FE 21) og høy fart (FE 22 til FE 24). Tegneren gir eksempler på situasjoner der flyet har bruk for lav fart, ved landing (FE 19) og take-off (FE 20) på kort bane og ved lufttanking av drivstoff.

FE	Transkripsjon – sekvens IV
15	PEK-m VINGE-UT-INN-UT X-SPØRRETEGN VINGE-UT-INN-UT ^{spm}
16	JO HASTIGHET AVGJØR PEK-m
17	HVIS LANGSOM ^t AUTOMATISK VINGE-GLI-UT
18	SKYLD GOD LØFT
19	^{eks} ^t EKSEMPEL LANDING FLY-GÅ-INN-FOR-LANDING
20	og ^t TAKE-OFF KORT FLY-TA-AV-PÅ-RULLEBANE
21	^t BENSIN hbn:FLY-I-LUFTA-v----- hn vfø:FLY-I-LUFTA-v v:SLANGE-FRA-ØVRE-FLY-TIL-NEDRE-FLY-v hn
22	^t HOLDE-HØY-FART-x4 AUTOMATISK VINGE-TREKKE-INN-FORT-FRAMOVER
23	SKYLD MINDRE LUFT MOTSTAND
24	RESULTAT HØY FART FLY-MED-INNTRUKNE-VINGER-FLY-PÅ-SKRÅ-FORT-FRAM hn

Tegnet VINGE-UT-INN-UT i spørrekonstruksjonen som presenterer temaet for denne sekvensen (FE 15), er muligens et eksempel på en identitetsbinding til et bortimot identisk tegn i beskrivelsen av flyet i sekvens I (FE 2). Videre nedover i sekvensen er det semantisk slektskap mellom tegnet VINGE-UT-INN-UT i FE 15 og tegnene VINGE-GLI-UT i FE 17, VINGE-TREKKE-INN-FORT-FRAMOVER i FE 22 og FLY-MED-INNTRUKNE-VINGER-FLY-PÅ-SKRÅ-FORT-FRAM i FE 24.

Mellom tegnene VINGE-GLI-UT i FE 17 og VINGE-TREKKE-INN-FORT-FRAMOVER i FE 22, kan det være en binding av typen kontrast. Det kan også være kontrastbinding mellom tegnene LANGSOM i FE 17 og HOLDE-HØY-FARTx4 i FE 22, og mellom tegnene LANDING i FE 19 og TAKE-OFF i FE 20.

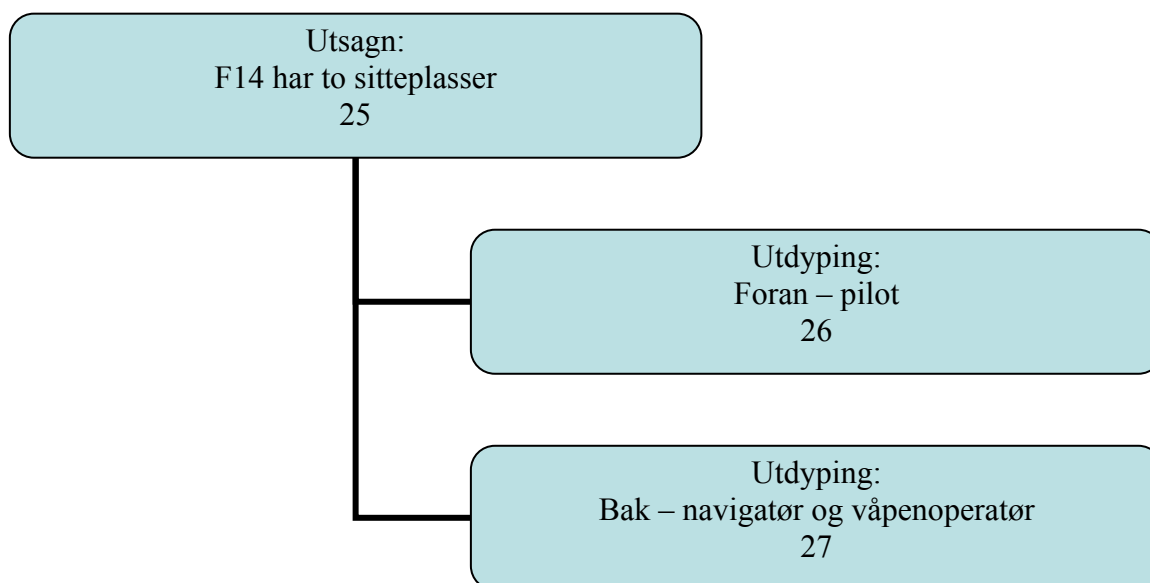
I all hovedsak foregår hele denne sekvensen i det umarkerte området av tegnrommet foran tegneren. Overføringen av drivstoff fra et fly til et annet i lufta (FE 21) er lokalisert litt høyere i rommet enn tegnføringen ellers, men det er det trolig ikoniske grunner til. Det skjer ingen referansemerking av området for flyene. Hvis tegnet PEK-m som peker på eller refererer til saksforholdet ”hvorfors vingene kan reguleres ut og inn” (i begynnelsen av FE 15 og i slutten av FE 16) er en referansemerking av området i tegnrommet foran tegneren for saksforholdet, så er det i hvert fall en svært kortvarig referansemerking av rommet.

Grensemarkøren ”hender ned” skiller undertemaet ”langsom fart” og undertemaet ”høy fart”. Begge undertemaene begynner med tematiserte ledd.

Situasjoner der flyet har bruk for lav fart i FE 19, FE 20 og FE 21 ledsages av non-manuell markering av eksemplifisering der tegneren beveger eller flytter overkroppen svakt fra side til side for hvert eksempel. Det er mulig at blikkretning og hodebevegelser også inngår i markering av eksempler, men det må undersøkes systematisk i et større materiale.

Det kan se ut som tegnet SKYLD (i FE 18 og i FE 23) kan brukes til å uttrykke både årsak og virkning i denne sekvensen. Ellers i teksten (sekvens VI, VIII og IX) innleder tegnet en årsak eller forklaring, mens i denne sekvensen kan det se ut som tegnet også innleder en virkning eller konsekvens.

4.3.5 Sekvens V – Besetning

Figur 8: Sekvens V – Besetning

Sekvens V er forholdsvis kort. Funksjonen til denne sekvensen i forhold til teksten som helhet er å gjøre rede for besetningen i flytypen, at det er to plasser i cockpiten og hvilke funksjoner som er knyttet til plassene. Jeg har delt sekvensen i tre funksjonelle enheter.

FE	Transkripsjon – sekvens V
25	$\frac{\quad t \quad}{F^{14} \text{ PEK-v ER-DER TO } \frac{\quad \text{mi}}{\text{hb:SITTEPLASS}}}$ vf:SITTEPLASS
26	$\frac{\quad t \quad}{\text{-----VÆRE PILOT hb:SITTEPLASS}}$ $\text{vf:SITTE-FORAN-----vf:SITTE-FORAN}$
27	$\frac{\quad t \quad}{\text{hb:SITTE-BAK VÆRE NAVIGASJON OG VÅPEN OPERATØR hb:SITTE-BAK hn klipp}}$ $\text{vf:SITTE-FORAN---vf:SITTE-FORAN}$

Sekvensen begynner med et tematisert ledd og slutter med hender ned og et redigeringsklipp. I det tematiserte leddet finnes både tegnet F¹⁴ (nok et eksempel på identitetsbinding til samme tegn i FE 1 og FE 14) og tegnet PEK-v som refererer til området i tegnrommet som er referansemerket for F14. Dette er første gang begge tegnene opptrer sammen i starten av en sekvens siden sekvens I. I mellomtiden har de opptrådt sammen én gang i et tematisert ledd på slutten av sekvens III. Det kan også være verdt å merke seg at

verken tegnet F¹⁴ eller tegnet PEK-v opptrer i sekvens IV. Sekvens IV og sekvens V er tegnet eller framført i sammenheng med grensemarkøren ”hender ned” mellom sekvensene.

Tegnene som refererer til to sitteplasser etter hverandre i FE 25, og som er transkribert

TO hb:SITTEPLASS
vf:SITTEPLASS

kan også være et eksempel på bindingstypen identitet til de samme tegnene i beskrivelsen av flytypen i sekvens I (FE 2).

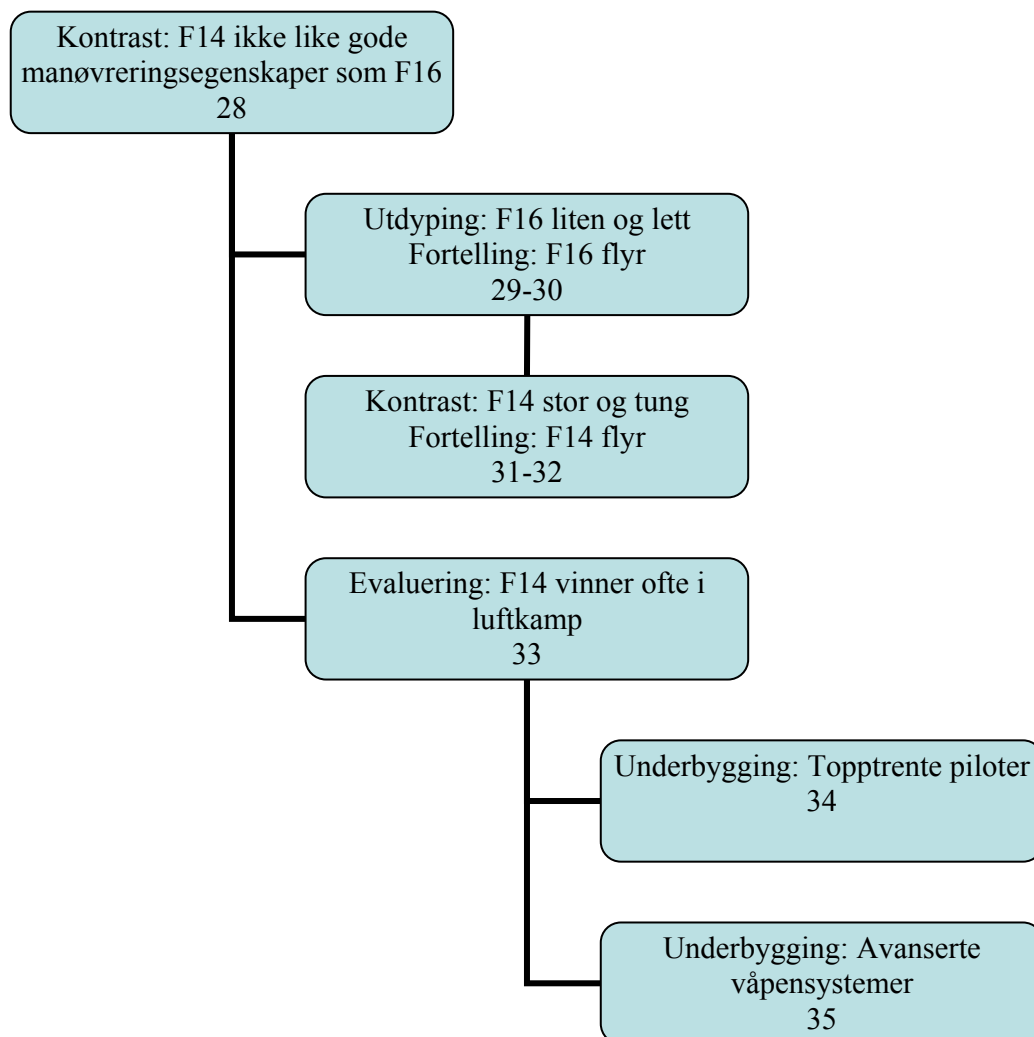
Den første funksjonelle enheten FE 25 slutter med den non-manuelle markøren ”dypt nikk” (notert ”mi”) som jeg mener signaliserer at det kommer mer informasjon, i dette tilfellet en spesifisering som utdyper den første funksjonelle enheten. De neste to funksjonelle enhetene FE 26 og FE 27 spesifiserer funksjonene til de to sitteplassene.

Både det første tegnet i FE 26 og det første tegnet i FE 27 ledsages av hevede bryn. Det kan se ut tegneren vil understreke at ”nå snakker jeg om den forreste plassen”, og ”nå snakker jeg om den bakerste plassen”. I disse to enhetene bruker tegneren både *bevegelsesintensitet* og *gjentakelse av tegn* til å ramme inn informasjonen om hvilken funksjon de ulike plassene har. Når han snakker om den forreste plassen, understreker han det gjennom å markere den plassen før og etter informasjonen om at det er piloten som sitter der, og tilsvarende markerer han den bakerste plassen før og etter han forteller at det er navigatør og våpenoperatør som har den plassen.

Gjennom store deler av FE 26 fastholder tegneren sitteplassen med venstre hånd mens han snakker om funksjonen til plassen med høyre hånd. Det kan se ut som dette er et eksempel på en fragmentbøye (Liddell, Vogt-Svendsen og Bergman 2007).

Bortsett fra tegnet PEK-v i det tematiserte leddet som innleder sekvensen, er resten av sekvensen tegnet i det umarkerte rommet foran tegneren.

4.3.6 Sekvens VI – Manøvreringsegenskaper

Figur 9: Sekvens VI – Manøvreringsegenskaper

Temaet i sekvens VI er en sammenligning av manøvreringsegenskapene til flytypene F14 og F16. Temaet presenteres i et nektende utsagn der begge flytypene er referert til, så jeg har tentativt tilordnet FE 28 den funksjonelle rollen kontrasterende utsagn. I FE 29 begynner en forklaring eller en utdyping av årsaken til at F14 fly ikke har like gode manøvreringsegenskaper som F16 fly, nemlig at F16 fly er små og lette. Jeg har tentativt tilordnet FE 29 den funksjonelle rollen utdyping selv om det også kan argumenteres for rollene forklaring og årsak. Den funksjonelle rollen tilordnet FE 30, der tegneren viser hvordan F16 fly flyr, er fortelling, men en mer presis betegnelse kunne være narrativ beskrivelse. Det samme forholdet gjelder FE 32 der tegneren viser hvordan F14 fly flyr. Jeg

kommer tilbake til disse to eksemplene i analysene av FE 52 (i sekvens VIII). I FE 31 forteller tegneren at F14 fly er store og tunge, et kontrasterende utsagn til FE 29 og FE 30 der F16 fly ble beskrevet som små og lette. I FE 33 som jeg tentativt har tilordnet rollen evaluering, gir tegneren uttrykk for at F14 fly likevel ofte vinner i luftkamp, og han underbygger evalueringen med å vise til topptrente piloter (FE 34) og avanserte våpensystemer (FE 35). Evalueringen i FE 33 er en sammenfattende evaluering av FE 28 til FE 32. Det kan diskuteres om evalueringen i FE 33 og underbyggingen i FE 34 og FE 35 bare gjelder sekvens VI, eller om de muligens har en konkluderende funksjon i forhold til flere sekvenser, for eksempel sekvens II til VI.

FE	Transkripsjon – sekvens VI
28	PEK-v FLY- <u>VENSTRE</u> FLY-HØYRE FLY- <u>VENSTRE</u> GOD SOM F ¹⁶ ^t <u>neg</u> PEK-h kort hn
29	SKYLD F ¹⁶ PEK-h LITEN LETT HURTIG PEK-h
30	FLY-LETT- <u>VENSTRE</u> FLY-LETT-HØYRE FLY-FORT-OG-LETT-RUNDT-OMKRING kort hn
31	F ¹⁴ ^t PEK-v STOR TUNG
32a	FLY-TUNGT- <u>VENSTRE</u> FLY-TUNGT-FRAM-OG-TILBAKE
b	FLY-TUNGT-HØYRE FLY-TUNGT- <u>VENSTRE</u> kort hn
33	MEN LUFT ^{KAMP} ^t PEK-v OFTE VINNE PEK-v
34	SKYLD TOPP ^{TRENE} ^{mi} PILOT
35	PLUSS AVANSERT VÅPEN ^{SYSTEM} hn klipp

Det er mange fraser som uttrykker hvordan ulike flytyper flyr i denne sekvensen. Kjernen i disse tegnene er en håndform som representerer fly. Bevegelsen i tegnene representerer ulike måter å fly på. Alle disse tegnene er semantisk beslektet. Blant disse beskrivende tegnene kan det se ut som det finnes bindingstyper som identitet (samme tegn eller frase gjentas flere ganger, for eksempel FLY-TUNGT-VENSTRE i FE 32a og FE 32b) og kontrast (for

eksempel mellom tegnene FLY-LETT-HØYRE i FE 30 og FLY-TUNGT-HØYRE i FE 32b). I denne sekvensen ser det ikke ut til at retningen på tegnene danner grunnlag for bindingstypen kontrast, fordi retningen på tegnene (FLY-VENSTRE og FLY-HØYRE) ikke er spesielt meningsbærende utover at flyene flyr i ulike retninger i rommet.

Det finnes flere eksempler på bindingstypen kontrast mellom tegnene LITEN og LETT i FE 29 og tegnene STOR og TUNG i FE 31. Tegnene F¹⁶ (i FE 29) og F¹⁴ (i FE 31) er ko-spesifiseringer av militære flytyper. Eksempler på inferensbindinger finner vi mellom tegnene LUFT⁴³^KAMP, VINNE, TOPP^TRENE PILOT, AVANSERT VÅPEN^SYSTEM.

Som i tidligere sekvenser er venstre del av tegnrommet referansemerket for F14 gjennom tegnet PEK-v i de tematiserte leddene i henholdsvis FE 28 og FE 31 og før og etter tegnene OFTE VINNE i FE 33. I denne sekvensen er høyre del av tegnrommet referansemerket for flytypen F16 gjennom tegnene F¹⁶ PEK-h i henholdsvis FE 28 og FE 29, og tegnet PEK-h refererer til tegnområdet på slutten av FE 29. Resten av sekvensen er tegnet i det umarkerte området av tegnrommet foran tegneren.

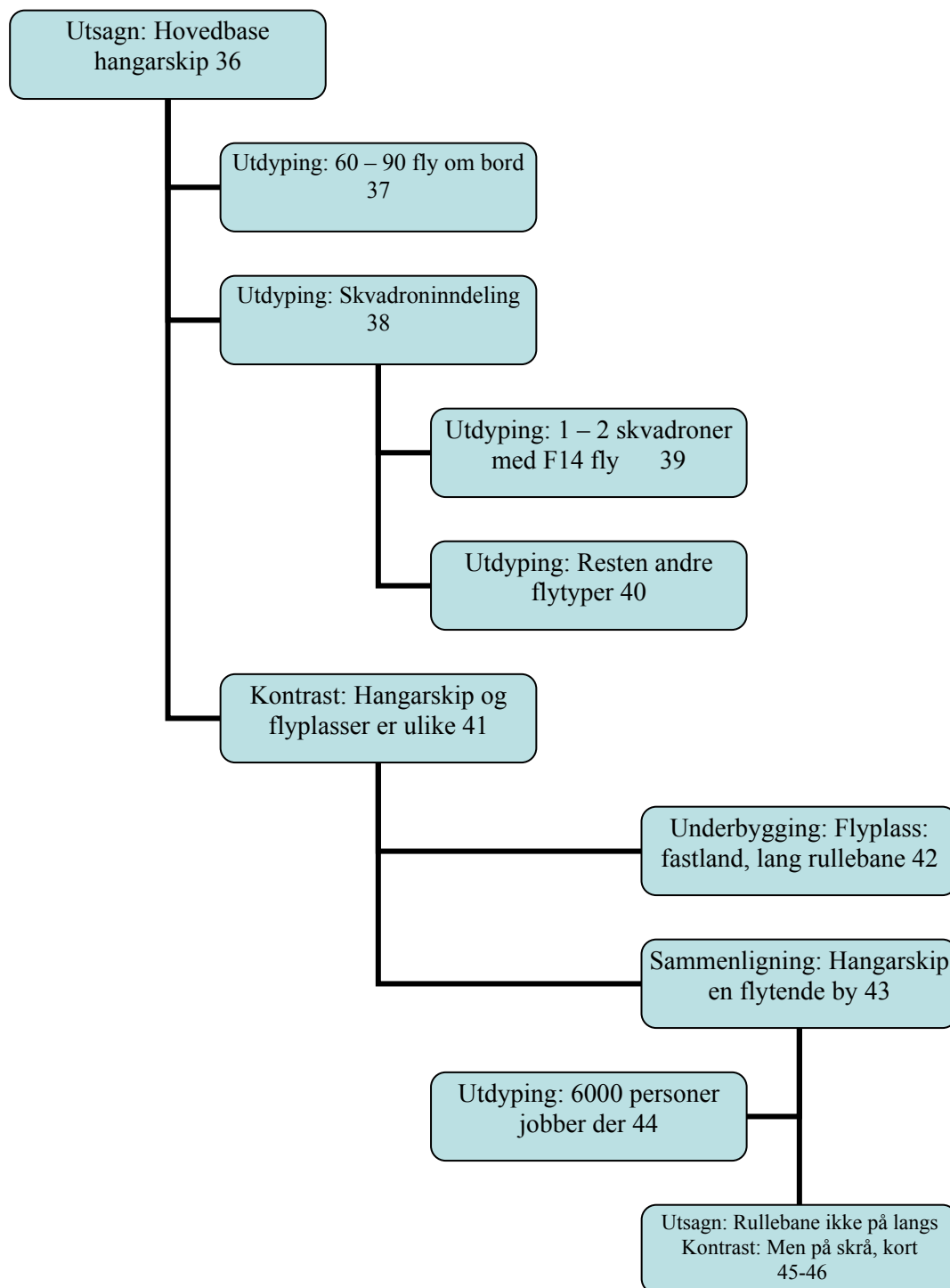
Grensemarkøren ”kort hender ned” finnes før forklaringen på manøvreringsegenskapene til F16 som innledes med den manuelle tekstmarkøren SKYLD som i denne konteksten innleder en årsaksforklaring (FE 29). ”Kort hender ned” finnes også før forklaringen på manøvreringsegenskapene til F14 (FE 31 og FE 32) og før evalueringen ”men i luftkamp vinner F14 likevel ofte” i FE 33. Både FE 31 og FE 33 innledes med tematiserte ledd.

I FE 34 ledsages (slutten på) tegnet PILOT av den non-manuelle markeringen ”mi” som jeg tentativt har beskrevet som ”det kommer mer informasjon”.

---

⁴³ Det kan diskuteres om tegnene LUFT⁴³^KAMP og VÅPEN^SYSTEM er sammensatte tegn, eller om de egentlig skulle vært transkribert LUFT KAMP og VÅPEN SYSTEM. Uttalen av de første tegnene LUFT og VÅPEN er noe tvetydig.

4.3.7 Sekvens VII – Hovedbase: hangarskip

Figur 10: Sekvens VII – Hovedbase: hangarskip

Mens de foregående sekvensene har fokusert på ulike sider ved selve flytypen F14, utvides perspektivet i sekvens VII til å introdusere temaet hangarskip som hovedbasen for F14 fly. I

forhold til det overordnede temaet flytypen F14 presenterer og utdyper sekvens VII en ny side ved flytypen, at den har hovedbase på hangarskip. I forhold til sekvensene VIII og IX gir sekvens VII en del nødvendig bakgrunnsinformasjon.

Etter at temaet presenteres i utsagnsform i FE 36, fortsetter første del av sekvens VII med generell bakgrunnsinformasjon om hvor mange fly det er på et hangarskip (FE 37), at de organiseres i skvadroner (FE 38), at en til to skvadroner består av F14 fly (FE 39) og at resten av skvadronene består av andre flytyper (FE 40). De fire funksjonelle enhetene som utgjør bakgrunnsinformasjon har alle tentativt blitt tilordnet den funksjonelle rollen utdyping, selv om flere av dem også er utsagnspreget i det de introduserer ny informasjon.

Den andre delen av sekvens VII handler om forskjellene mellom vanlige flyplasser og hangarskip. Temaet ”hangarskip og flyplasser er virkelig ulike” presenteres i FE 41 som jeg tentativt har tilordnet den funksjonelle rollen kontrasterende utsagn fordi tegneren introduserer begge referentene (hangarskip og flyplass) og påpeker at de er ulike. Det kan diskuteres om FE 41 heller skulle tilordnes rollen utsagn.

At hangarskip og flyplasser (i FE 41) er ulike, underbygges i FE 42 (flyplasser er på fastlandet og har lange rullebaner). I FE 43 sammenligner tegneren et hangarskip med en flytende by. Jeg har tentativt tilordnet FE 43 den funksjonelle rollen sammenligning, men det kan diskuteres om den ikke også fungerer som en underbygging av FE 41 (at flyplasser og hangarskip er ulike) og som en kontrast til FE 42 (flyplasser er på fastlandet).

I FE 44 forteller tegneren at rundt 6000 mennesker arbeider på et hangarskip. Jeg har tilordnet FE 44 den funksjonelle rollen utdyping. På mange måter virker FE 44 som en svært lokal utdyping da den bare henger sammen med den flytende byen i FE 43 og egentlig ikke bidrar til å belyse forskjellene mellom hangarskip og flyplasser. Samtidig har FE 44 noe av den samme funksjonen som flere av opplysningene i første del av sekvens VII, å gi generell bakgrunnsinformasjon.

I FE 45 og FE 46 er tegneren tilbake i temaet ”hangarskip og flyplasser er ulike”. Det kan diskuteres hvorvidt FE 45 (rullebanen ligger ikke i skipets lengderetning) skal tilordnes den funksjonelle rollen utdyping i forhold til temaet ”hangarskip og flyplasser er ulike” i FE 41. Jeg har tentativt valgt å tilordne FE 45 den funksjonelle rollen utsagn ut fra et lokalt perspektiv om at han introduserer et nytt tema, rullebanens plassering på hangarskipet. Jeg har tentativt tilordnet FE 46 den funksjonelle rollen kontrast (...men den ligger på skrå, og den er kort).

Introduksjonen av referentene hangarskip og flyplass åpner for inferensbindinger mellom nye knipper av semantisk beslektede tegn og begreper som FLY, SKVADRON og

FLY^TYPE og mellom BASE, HANGARSKIP, FLYPLASS og RULLEBANE. Mellom tegnene F^14 (FE 39) og FLY^TYPE (FE 40) kan det være en binding av typen hyperonymi. Gjentakelsene av tegnene HANGARSKIP og RULLEBANE kan være eksempler på bindingstypen identitet. Eksempler på bindingstypen kontrast kan være mellom tegnene FAST^LAND-h (FE 42) og FLYTENDE BY (FE 43), og mellom tegnene LANG-h (FE 42) og KORT (FE 46).

FE	Transkripsjon – sekvens VII, del i
36	$\frac{t}{F^14}$ PEK-v SITT-v HERMETEGN HOVED BASE VÆRE PEK-m $\frac{mi}{HANGARSKIP}$ H-A-N-G-A-R-S-K-I-P hn
37	$\frac{t}{ER-DER}$ PEK-m OMTRENT 60 TIL 90 FLY hn
38	$\frac{t}{ER-DER}$ PEK-m FLERE ULIKE SKVADRONx3 kort hn
39	$\frac{t}{EN-v}$ TO-v VÆRE F^14 SKVADRON-v hender avslappet
40	$\frac{t}{RESTEN-h}$ SKVADRONx2-h VÆRE ANNEN FLY^TYPEx2-h hn

I første del av sekvens VII er det et eksempel på den non-manuelle markøren jeg tentativt har beskrevet med en betydning eller en diskursiv funksjon i retning av ”det kommer mer informasjon” eller ”jeg er ikke ferdig ennå” og som jeg har transkribert ”mi”. Markøren ledsager (slutten på) tegnet HANGARSKIP like før tegneren fingerbokstaverer hangarskip (FE 36). Dette eksemplet ligner på tilsvarende eksempel i sekvens I (FE 1) der tegneren tegnet F14 og fingerbokstaverte Tomcat.

Alle de funksjonelle enhetene i første del av sekvens VII innledes med tematiserte ledd, og det er manuelle grensemarkører mellom alle enhetene (riktignok bare ”hender avslappet” på slutten av FE 39). Det kan se ut som det er god overensstemmelse mellom det referensielle innholdet, nesten enkeltstående eller løselig knyttede bakgrunnsopplysninger, og diskursmarkørene tematiserte ledd og manuelle grensemarkører.

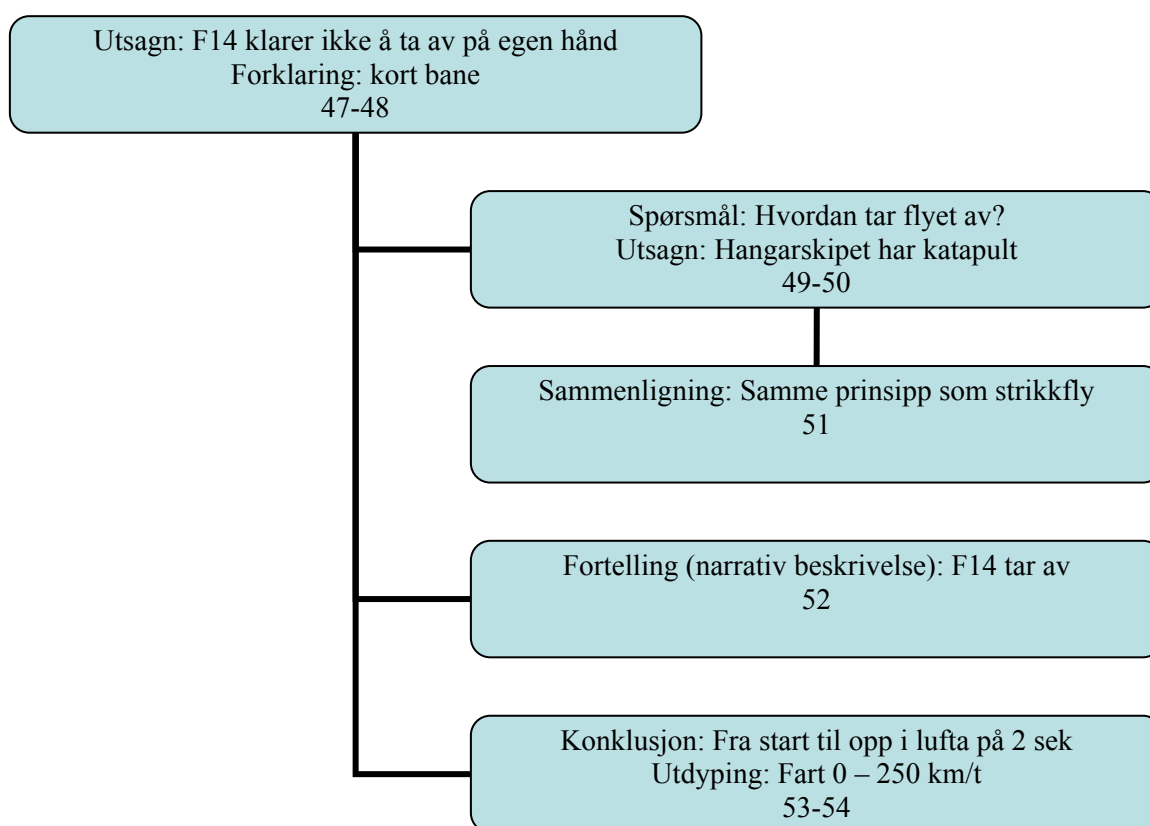
Bindingen mellom FE 36, FE 37 og FE 38 vises i bruken av rommet. Som tidligere i teksten er venstre del av tegnrommet referansemerket for F14 og entiteter som har med F14 å gjøre. Eksempler på dette er tegnene PEK-v og SITT-v i FE 36 og tegnene EN-v TO-v og SKVADRON-v i FE 39. Området i tegnrommet midt foran tegneren er muligens referansemerket for hangarskip ved tegnet PEK-m i FE 36. Tegnene ER-DER PEK-m som innleder FE 37 og FE 38 indikerer at informasjonene som kommer etterpå har med hangarskipet å gjøre. På slutten av første del av sekvens VII i FE 40 er høyre del av tegnrommet referansemerket for andre flytyper enn F14. Eksempler på dette er tegnene RESTEN-h SKVADRONx2-h og tegnet FLY^TYPEx2-h.

FE	Transkripsjon – sekvens VII, del ii
41	<u>t</u> HANGARSKIP PEK-m FLY^PLASS-h DE-TOh-m VIRKELIG FORSKJELLIG
42	<u>t</u> <u>mi</u> <u>mi</u> VANLIG FLY^PLASS PEK-h VÆRE FAST^LAND-h LANG-h RULLEBANE-h hn
43	<u>t</u> HANGARSKIP PEK-m SOM LITEN FLYTENDE BY hn
44	<u>mi</u> OMTRENT 6000 PERSONx2 JOBBE PEK-m hn
45	<u>t</u> <u>neg</u> h:RULLEBANE RETT-FRAM v:HANGARSKIP-----
46	h:RULLEBANE-PLASSERT-PÅ-SKRÅ KORT hn klipp v:HANGARSKIP-----

I andre del av sekvens VII er det også eksempler på den non-manuelle markøren som muligens indikerer at tegneren ikke er ferdig eller at det kommer mer informasjon. To av eksemplene, på slutten av FE 42 og FE 44 faller sammen med grensemarkøren ”hender ned”. Kanskje indikerer ”hender ned” at tegneren er ferdig med en informasjons- eller funksjonell enhet, samtidig som den non-manuelle markøren ”mi” indikerer at tegneren har noe annet å si om saken. Der den non-manuelle markøren ”mi” ledsager (slutten på) tegnet FAST^LAND i FE 42, kan det indikere at det ikke bare er fastland som kjennetegner vanlige flyplasser.

I andre del av sekvens VII er høyre del av tegnrommet referansemerket for vanlige flyplasser på fastlandet (ved tegnene PEK-h, FAST^LAND-h og LANG-h RULLEBANE-h i FE 42) mens området i tegnrommet midt foran tegneren fremdeles er referansemerket for hangarskipet (ved PEK-m i FE 41, FE 43 og FE 44). Denne referansemerkingen utnyttes i tegnet DE-TOh-m der tegnet beveges fra området til høyre (referansemerket for vanlige flyplasser) til området midt foran tegneren (referansemerket for hangarskip) i det tegneren konstaterer at de virkelig er forskjellige (FE 41).

4.3.8 Sekvens VIII – Å ta av fra kort rullebane

Figur 11: Sekvens VIII – Å ta av fra kort rullebane

I sekvens VII hvor tekstforfatteren presenterer en del bakgrunnsinformasjon om hangarskip, er et av poengene at rullebanen om bord på et hangarskip er kort. Dette poenget blir tatt opp her i sekvens VIII hvor tegneren begynner med å konstatere at F14 fly ikke klarer å ta av på egen hånd (i FE 47 som jeg tentativt har tilordnet den funksjonelle rollen utsagn). Jeg har tentativt definert FE 48 som en funksjonell enhet selv om den bare består av tegnene SKYLD KORT med utgangspunkt i at den gir en årsak eller forklaring på hvorfor ”F14 ikke klarer å ta

av selv” (FE 47), nemlig ”på grunn av den korte rullebanen”. Inntil videre har jeg tentativt tilordnet FE 48 den funksjonelle rollen forklaring.

I FE 49 som jeg har tilordnet den funksjonelle rollen spørsmål, spør tegneren hvordan flyet da faktisk tar av. Begynnelsen på svaret – hangarskip har dampdrevne katapulter – kommer i FE 50 som jeg tentativt har tilordnet den funksjonelle rollen utsagn. I FE 51 peker han på at samme prinsipp ligger til grunn for katapulten i FE 50 og strikkfly. Jeg har tentativt tilordnet FE 51 den funksjonelle rollen sammenligning.

FE 52 er en lang funksjonell enhet, og det kan diskuteres om den kan deles opp i mindre funksjonelle enheter i likhet med FE 2 og FE 63 i sekvens IX (se diskusjon under 4.3.1, s. 80). FE 52 er en trinnvis beskrivelse av hvordan F14 fly tar av fra et katapultspor på et hangarskip. Jeg har tentativt tilordnet denne enheten den funksjonelle rollen fortelling. Til slutt i sekvensen konkluderer tegneren med at det tar to sekunder fra flyet starter til det er oppe i lufta (FE 53 som jeg tentativt har tilordnet den funksjonelle rollen konklusjon), og han utdyper konklusjonen med å spesifisere farten ved start: 0 km/t og når flyet er oppe i lufta: 250 km/t.

Transkripsjonen av sekvens VIII er delt i tre deler.

FE	Transkripsjon – sekvens VIII, del i
47	$\frac{t}{F^{14} \text{ PEK-v}}$ $\frac{neg}{KLARE SELV TA-AV}$
48	SKYLD KORT hn
49	$\frac{spm}{HVORDAN TA-AV}$ jooo hender avslappet
50	$\frac{t}{\text{PEK-m HANGARSKIP PEK-m HA DAMP DREVET KATAPULT}}$
51	SAMME PRINSIPP SOM STRIKK [^] FLY SKYTE-MED-SPRETTERT FLY-AVGÅRDE hn

Sekvens VIII begynner med det samme tematiserte leddet F¹⁴ PEK-v (FE 47) som sekvens V og VII. Både tegnene og hele frasen eller leddet kan være eksempler på bindingstypen identitet. Innad i sekvens VIII er tegnet TA-AV i FE 47 og FE 49 et eksempel på bindingstypen identitet. Tegnene KATAPULT i FE 50 og STRIKK[^]FLY og SKYTE-MED-SPRETTERT i FE 51 kan neppe regnes som eksempler på bindingstypen synonymi, men det

er nærmere semantisk slektskap mellom de tre enn mange eksempler på inferensbindinger. Referentene katapult og sprettert kan muligens være ko-spesifiseringer av innretninger som kaster gjenstander med utgangspunkt i kraft som utløses ved å slippe en spent fjærlignende mekanisme.

Venstre del av tegnrommet er referansemerket for F14 ved tegnet PEK-v i FE 47. Området i tegnrommet midt foran tegneren er muligens referansemerket for (et) hangarskip ved tegnet PEK-m før og etter tegnet HANGARSKIP i FE 50. Resten av sekvens VIII blir tegnet i det umarkerte området av rommet foran tegneren.

Den andre delen av sekvens VIII er en detaljert, trinnvis og ikonisk beskrivelse av hvordan tegneren ser for seg at F14 fly tar av fra hangarskip (FE 52). Det kan se ut som tegneren her har brukt flere ikoniske trekk ved erfaringer som tekstordningsstrategi (Enkvist 1981). Enkvist nevner temporal, romlig, kausal og sosialt betinget ordning, der språkelementene i teksten er ordnet mest mulig lik tilsvarende referenter i den erfarte verden. En kognitiv lingvist vil muligens presisere at språkelementene er ordnet mest mulig lik våre mentale bilder eller forestillinger av referenter i den erfarte verden.

Prinsippene for tekstordningsstrategier beskrevet her for FE 52 gjelder også for FE 63 i sekvens IX der tegneren beskriver hvordan F14 fly lander på hangarskipet. I en redusert målestokk kan det se ut som prinsippene også gjelder beskrivelsene av hvordan F16 og F14 fly flyr i henholdsvis FE 30 og FE 32 i sekvens VI, og de gjelder muligens også enkeltfraser i enkelte funksjonelle enheter (som for eksempel beskrivelsen av lufttanking i FE 21 og beskrivelsen av hvordan flyet flyr veldig fort med inntrukne vinger i FE 24).

Den temporale ordningen gjenspeiles i at tegneren viser prosedyrene for takeoff og landing trinn for trinn i kronologisk rekkefølge. Den romlige ordningen gjenspeiles i den topografiske bruken av rommet som Liddell benevner ”depicting blend” (Liddell 2003). Vår oppfatning av det romlige forholdet mellom hendenes representasjon av referenter gjenspeiler det romlige forholdet mellom referentene i våre persiperte erfaringer eller indre bilder.

I tillegg til temporal og romlig ordning kan det se ut som beskrivelsene i FE 52 og FE 63 også er ordnet etter prinsipper for fysisk formlikhet. Det er formlikhet mellom referentform og håndform som velges for å representere referentene slik vi persiperer formene. Det er også kinestetisk formlikhet mellom referentenes bevegelser og hendenes bevegelser slik vi oppfatter dem. Slike tegn kaller Liddell for ikoniske verb (Liddell 2003). I terminologien til Erlenkamp er nesten alle tegnene i FE 52 og FE 63 substitutorer (Erlenkamp 2007). At et tegn er en substitutor vil si at håndformen i tegnet representerer referenten og at

håndformen som er valgt kan gjenspeile trekk ved formen til referenten (for eksempel et fly). Det kan se ut som tekstordningsstrategiene i beskrivelsene i FE 52 og FE 63 er mer ikoniske, narrative og filmatiske enn tekstordningsstrategiene ellers i teksten.

FE	Transkripsjon – sekvens VIII, del ii
52a	FRAMME-PÅ-SKIP h:SMALT-SPOR v:SMALT-SPOR ^t PEK-PÅ-HØYRE-SPOR
b	h:FLY-KJØRE-INN ----- ^t h:FLY-TIPPE-NED-FRAMME FESTE-I-SPOR v:BANE----- NESE^HJUL v:BANE-----
c	h:FLY----- v:PLATE-BAK-VIPPE-OPP
d	VINGER-GLI-UT
e	HØYDEROR-OPP-NEDx2
f	HALEFINNER-VIPPE-SIDELENG
g	EKSOS-BLÅSE-UT-BAKOVER-MER-OG-MER
h	h:FLY NESEHJUL-I-SPOR h:FLY-FORT-FRAMOVER v:BANE v:BANE-----
i	HØYDEROR-VIPPE-BRATT-OPP
j	h:FLY-TA-AV v:BANE-----
k	HØYDEROR-VIPPE-NED-IGJEN
l	FLY-FLYR-SKRÅTT-OPP
m	LANDINGSHJUL-TREKKE-OPP KLAFF LUKKE
n	FLY-FLYR-AVGÅRDE hn

Begynnelsen av beskrivelsen innledes med et tematisert ledd (FE 52a). I FE 52 b blir tegnet NESE^HJUL ledsaget av en non-manuell markør som ligner på en tematiseringsmarkør. Her indikerer trolig markøren at en ny referent – nesehjulet på flyet – blir presentert.

Mange av tegnene i FE 52 ligner på tegnene som ble brukt til å beskrive flytypen F14 i andre del av sekvens I. Slike tegn kan være eksempler på bindingstypene identitet eller modifisert identitet. Noen eksempler er tegnene VINGER-GLI-UT (FE 52d og FE 2d), HØYDEROR-OPP-NEDx2 (FE 52e og FE 2e), HALEFINNER-VIPPE-SIDELENG (FE 52f og FE 2f) og EKSOS-BLÅSE-UT-BAKOVER-MER-OG-MER (FE 52g og FE 2c).

FE	Transkripsjon – sekvens VIII, del iii
53	$\frac{\quad}{t}$ FLY-PÅ-DEKK START FLY-PÅ-DEKK-FORFLYTTE-FORT-TA-AV
54	FRA 0 TIL 250 KM TIME
53b	2 SEKUND hn klipp

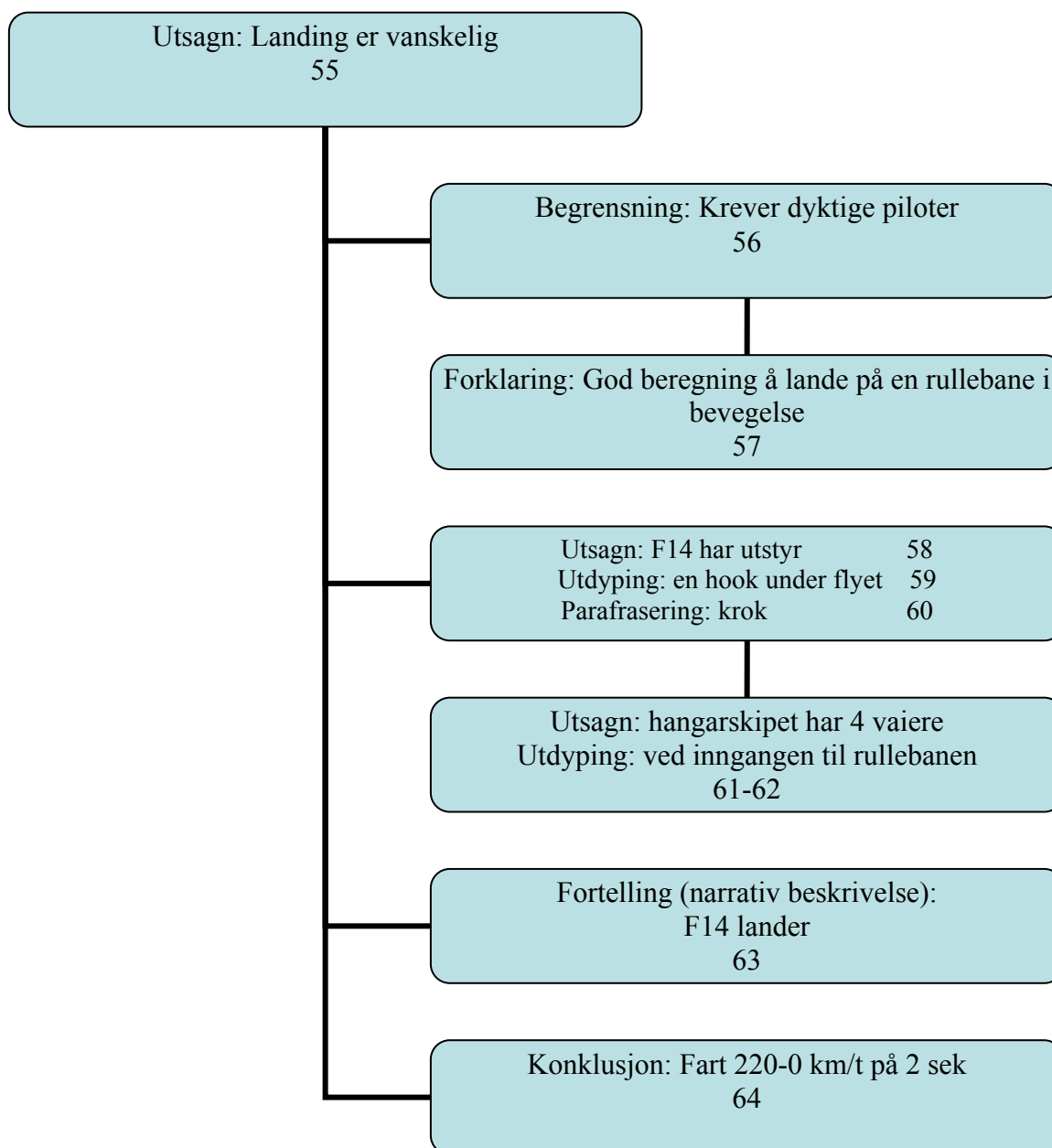
Etter beskrivelsen av hvordan F14 fly tar av fra et hangarskip, er siste del av sekvens VIII en oppsummering av sekvensen der tegneren forteller at det tar to sekunder fra takeoff starter til flyet er i lufta med en fart på 250 km/t. Beskrivelsen av takeoff avsluttes med grensemarkøren ”hender ned” og siste del av sekvens VIII innledes med et tematisert ledd.

Det er semantisk slektskap mellom tegnene FLY-PÅ-DEKK og FLY-PÅ-DEKK-FORFLYTTE-FORT-TA-AV i FE 53 som muligens ligner på bindingstypen modifisert identitet.

Tegneren bruker en strekning i tegnrommet fra et punkt eller et område litt til venstre for midten av tegnrommet til et punkt eller område litt til høyre for midten av tegnrommet for å representere spennet mellom eller fartsøkningen fra 0 til 250 kilometer i timen. Vi skal se at han bruker en annen tekstordningsstrategi på slutten av sekvens IX i FE 64 når han forteller at det tar to sekunder fra flyet lander med en fart på 220 km/t til det har bremsset helt opp.

4.3.9 Sekvens IX – Landing er vanskelig

Figur 12: Sekvens IX – Landing er vanskelig

Temaet i sekvens IX er ”det er vanskelig å lande et F14 fly på et hangarskip”. Jeg har tentativt tilordnet FE 55, der temaet presenteres, den funksjonelle rollen utsagn. FE 56 kan ses på som en kvalifisering eller begrensning: ”landing krever dyktige piloter” og FE 57 definerer eller forklarer hva den dyktigheten består i, at det krever god beregning å kunne lande på et bevegelig fartøy.

I FE 58 som jeg tentativt har tilordnet den funksjonelle rollen utsagn, introduserer tegneren undertemaet utstyr: ”F14 fly har utstyr”. At utstyret er en hook blir utdypet i FE 59 og parafasert med tegnet for krok i FE 60 før hooken blir lokativt plassert under flyet i FE 59b (det vil si at jeg tentativt oppfatter FE 59b som en fullføring eller videreføring av FE 59, og ikke som en selvstendig funksjonell enhet).

Temaet ”utstyr” fortsetter i FE 61 (tilordnet den funksjonelle rollen utsagn), men nå er det hangarskipet som er utstyrt med fire vaiere. I FE 62 (tilordnet den funksjonelle rollen utdyping) blir plasseringen av vaierne ved inngangen til rullebanen beskrevet.

I FE 63 (tilordnet den funksjonelle rollen fortelling) blir landingsprosedyren beskrevet på tilsvarende måte som prosedyren ved takeoff ble beskrevet i FE 52. I FE 64 (tentativt tilordnet den funksjonelle rollen konklusjon) avsluttes sekvens IX på tilsvarende måte som sekvens VIII med en oppsummering av hvor lang tid det tar fra flyet tar ned på rullebanen i en fart på 220 km/t til det stopper helt.

Transkripsjonen av sekvens IX er delt i fire deler.

FE	Transkripsjon – sekvens IX, del i
55	$\frac{t}{\text{PEK-m LANDING PEK-m VIRKELIG VANSKELIG PEK-m}}$
56	PEK-m STOR KREVE DYKTIG PILOT
57	SKYLD $\frac{t}{\text{h:RULLEBANE h:RULLEBANE-PÅ-SKRÅ-GLIR-MOT-HØYRE}}$ v:HANGARSKIP-----GLIR-MOT-HØYRE
	MÅ BEREGNE h:FLY-MOT-OG-TREFFE-BEVEGELIG-FARKOST-OG-LANDE hn v:HANGARSKIP-GLIR-MOT-HØYRE-----

I første del av sekvens IX er det semantisk slektskap mellom tegnene VANSKELIG i FE 55, KREVE og DYKTIG i FE 56 og BEREGNE i FE 57 som kan gi grunnlag for inferensbinding mellom tegnene.

Sekvens IX begynner med et tematisert ledd FE 55 der det er ”det å skulle lande” som blir tematisert. Et tegn som viser rullebanen på hangarskipet i FE 57 ledsages av en non-manuell markering som ligner på tematisering. Trolig indikerer markeringen at referenten gjenintrodueres i dette tilfellet. Referenten ble opprinnelig introdusert i FE 45 og FE 46 på slutten av sekvens VII. Gjentakelsen av tegnet kan være et eksempel på bindingstypen identitet. I FE 57 fortsetter tegnet i modifisert form som betyr at hangarskipet med rullebanen

er i bevegelse (implisitt at de flyter eller driver bortover havoverflaten). Dette kan være et eksempel på bindingstypen modifisert identitet.

I sekvens VII og sekvens VIII er området i tegnrømmet midt foran tegneren referansemerket for referenten hangarskip. I første del av sekvens IX er dette området i tegnrømmet referansemerket for landing i det tematiserte leddet PEK-m LANDING PEK-m (FE 55 og FE 56). Hangarskipet er implisitt til stede gjennom en inferensbinding i denne konteksten (landing på hovedbasen hangarskip). Et interessant spørsmål er om den tidligere referansemerkingen av dette området for hangarskipet fremdeles er gyldig.

FE	Transkripsjon – sekvens IX, del ii
58	$\frac{t}{F^{14} \text{ PEK-v HA UTSTYR}}$
59	VÆRE H-O-O-K
60	SI KROK
59b	h:FLY----- kort hn v:KROK-UNDER-FLY
61	$\frac{t}{\text{HANGARSKIP PEK-m ER-DER FIRE VAIERx3}}$
62	$\frac{t}{\text{h:RULLEBANE VED-START-RULLEBANE FIRE FIRE-VAIER-PÅ-TVERS hn}}$ v:HANGARSKIP-----

Temaet i andre del av sekvens IX er utstyret som skal til for å lande et F14 fly på et hangarskip. I denne konteksten kan hooken under flyet (FE 59) og vaierne ved inngangen til rullebanen på hangarskipet (FE 61 og FE 62) muligens være eksempler på bindingstypen hyponymi i forhold til hyperonymet utstyr. Hvorvidt de kan betraktes som ko-hyponymer er et annet spørsmål. Begge er riktignok eksempler på utstyr som skal til for å få til en landing, men de tilhører ulike kategorier av utstyr. Her er det et kompletterende eller utfyllende aspekt ved hooken og vaierne, det er lite gagn i det ene utstyret uten det andre. Hooken kan være et eksempel på spesifisering av utstyr som finnes på flyet, vaierne kan være en spesifisering av utstyr som finnes på hangarskipet.

Mellom omtalen av utstyret på flyet og utstyret på hangarskipet finnes grensemarkøren ”kort hender ned”. Begge omtalene innledes med tematiserte ledd.

Venstre del av rommet er referansemerket for F14 som tidligere i teksten (FE 58), et område midt foran tegneren er referansemerket for hangarskipet (FE 61).

FE	Transkripsjon – sekvens IX, del iii
63a	FLY-FLYR-I-BUE
b	VINGER-GLIR-UT
c	h:FLY-FLYR----- h:FLY-FLYR-MOT-v:SKIP v:EKSOS
d	KLAFF-ÅPNE LANDINGSHJUL-SENKE
e	KLAFF-ÅPNE LANDINGSHJUL-FORAN-SENKE
f	h:FLY-FLYR----- v:HOOK-BAK-UNDER-FLY-SENKE
g	h:FLY-FLYR-MOT-SIDEN-AV-SKIPET----- v:HANGARSKIP-PÅ-AVSTAND v:EKSOSx2 v:HANGARSKIP-NÆRMERE
h	HØYDEROR-REGULERE h:FLY-INN-MOT-LANDING-----FLY-VED-SKIP v:EKSOSx2 v:HANGARSKIP-NÆRMERE
i	HOOK-HEKTE-PÅ-VAIER h:FLY-BREMSE-HARDT v:HANGARSKIP-----
j	VAIER-STREKKE-HARDT h:FLY-RULLE-FRAMOVER-TIL-STOPP hn v:HANGARSKIP-----

Tredje del av sekvens IX er en ikonisk beskrivelse av hvordan F14 går inn for landing og lander på et hangarskip. I likhet med FE 2 og FE 52 kan det diskuteres om ikke også FE 63 burde vært delt i flere funksjonelle enheter. Begrunnelsen for å la være er den samme som tidligere. Forholdet mellom ulike typer grensemarkører og informasjonsenheter er lite beskrevet for norsk tegnspråk, noe som gjør inndelingen av ikoniske temporalt ordnede beskrivelser som FE 52 og FE 63 vanskelig. Tekstordingsstrategiene som tegneren har brukt i FE 63 er de samme som er beskrevet for FE 52 i sekvens VIII (se s. 102).

I likhet med FE 52 er det mange tegn i FE 63 som kan spores tilbake til beskrivelsen av flyet i FE 2. Eksempler er VINGER-GLIR-UT (FE 63b og FE 2b) og HØYDEROR-REGULERE (FE 63h og FE 2e) som kan være eksempler på bindingstypene identitet eller modifisert identitet. Tilsvarende bindingstyper er det mellom de samme tegnene i FE 52 og FE 63.

I FE 63 er det også tegn som kan spores tilbake til FE 52, men med motsatt betydning. I FE 63 åpnes klaffer og landingshjul senkes (FE 63d og FE 63e), mens landingshjulene blir trukket opp og klaffene lukkes i FE 52m.

FE	Transkripsjon – sekvens IX, del iv
64	<pre> FRA h:FLY-TA-NED-----^t 220 KM TIME v:HANGARSKIP PEK-h:FLY-I-LANDINGSØYEBLIKK h:FLY-BREMSE-HELT-NED NULL STOPP TO SEKUND hn v:HANGARSKIP----- </pre>

Det er mange likheter mellom siste del av sekvens IX (FE 64) og siste del av sekvens VIII (FE 53 og FE 54). Det kan se ut som de har lignende funksjoner (en oppsummering av sekvensen) og begge handler om fart og tid. Tegnene TO SEKUND i FE 54 og FE 64 kan være et eksempel på bindingstypen identitet.

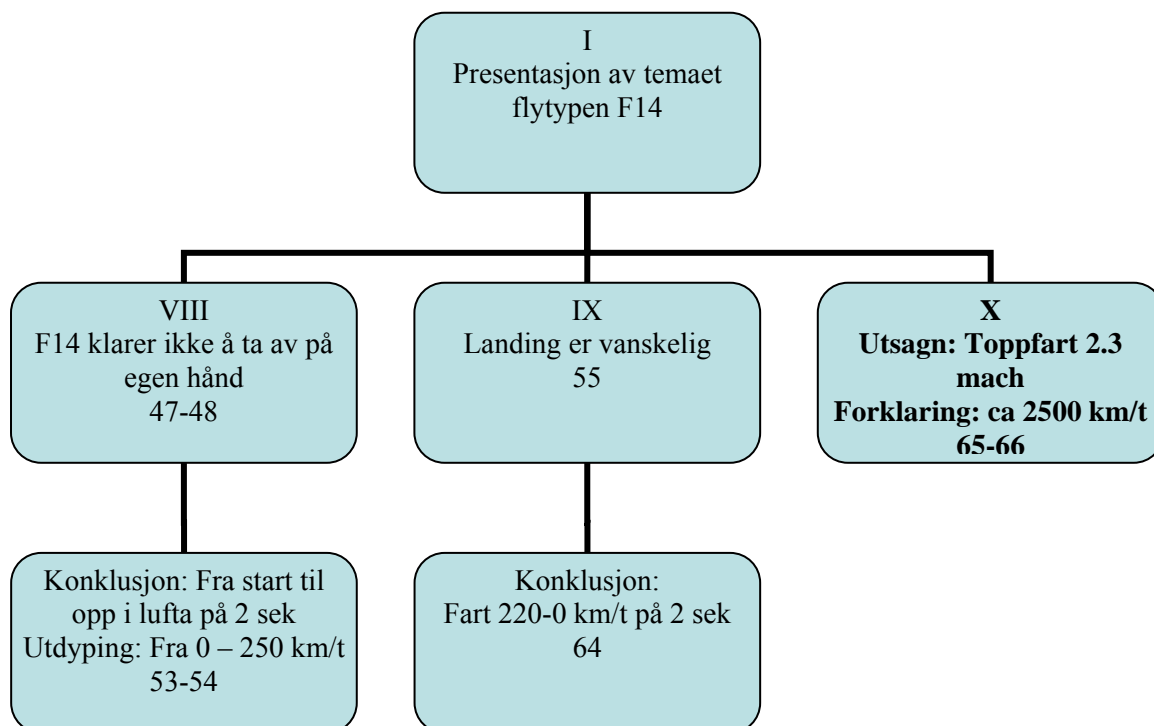
Samtidig beskriver det referensielle innholdet motsatte forhold som kan være eksempler på bindingstypen kontrast. I FE 53 og FE 54 er det ”fra takeoff starter til flyet letter” og fartsangivelsen er ”fra 0 til 250 km/t”. I FE 64 er det ”fra flyet tar ned på rullebanen til det stopper” og fartsangivelsen er ”fra 220 km/t til null”.

I FE 64 er fartsangivelsene plassert på samme sted i rommet som er referansemerket for flyet på tilsvarende tidspunkt. Dette er en annen måte å framstille et tidsspenn (to sekunder) mellom to fartsangivelser enn den måten tegneren bruker i FE 53 og FE 54.

Det er mulig at tegnet PEK-h der venstre hånd peker på høyre hånd som representerer flyet i det øyeblikket den tar ned på rullebanen, er et eksempel på en pekebøye. Funksjonen til PEK-h er å henlede oppmerksomheten vår på at i akkurat dette øyeblikket har flyet en fart på 220 km/t.

4.3.10 Sekvens X – Toppfart

Da en rute i organisasjonskartet ikke kan vises alene, viser jeg sekvens X med uthevet skrift i et utsnitt av kartet der jeg har tatt med den delen av sekvens I der temaet for hele teksten blir presentert, i tillegg til de første og siste rutene i henholdsvis sekvens VIII og sekvens IX. Dermed blir den tematiske sammenhengen mellom slutten på hver av disse sekvensene og sekvens X tydeliggjort.

Figur 13: Sekvens X – Toppfart

Sekvens X er kort og blir tegnet eller framført i sammenheng med sekvens IX med grensemarkøren ”hender ned” mellom sekvensene. Sekvensen begynner med et utsagn i FE 65 som både presenterer temaet for sekvensen ”toppfarten til F14” og hva den toppfarten er ”2,3 mach”. I den siste funksjonelle enheten i teksten forklarer tegneren at den farten tilsvarer ca 2500 kilometer i timen.

FE	Transkripsjon – sekvens X
65	$\frac{t}{F^{14}}$ PEK-V MAKS TOPP FART 2 KOMMA 3 $\frac{mi}{M-A-C-H}$
66	SI OMTRENT 2500 KM TIME hn

Gjentakelsen av tegnene KM TIME på slutten av alle de tre siste sekvensene (i henholdsvis FE 54, FE 64 og FE 66) er eksempler på identitetsbinding. Både mach og km/t er ko-spesifiseringer av måleenheter for fart. Tegnene MAKS og TOPP i FE 65 kan være et eksempel på bindingstypen synonymi.

Venstre del av tegnrommet er referansemerket for F14 i det tematiserte leddet F¹⁴ PEK-v som innleder sekvensen i FE 65 (og som for øvrig er et eksempel på identitetsbinding til samme frase tidligere i teksten i FE 25, FE 31, FE 36, FE 47 og FE 58). Resten av sekvensen blir tegnet i det umarkerte området av tegnrommet foran tegneren.

I FE 65 ledsages (slutten av) tegnet M-A-C-H av den non-manuelle markøren som jeg har notert ”mi” og som muligens indikerer ”det kommer mer informasjon”.

5.0 Drøfting

I dette kapitlet presenterer jeg metodiske betraktninger og forbehold om hvordan jeg har gått fram i analysene av materialet mitt. Videre presenterer jeg et utvalg av funnene mine som ser ut til å ha relevans for sakpreget tegnspråkbruk. Med utgangspunkt i analysene og funnene jeg har gjort i denne eksplorerende undersøkelsen, peker jeg på områder for videre forskning. Kapitlet – og oppgaven – rundes av med noen betraktninger omkring implikasjonene av forskning på sakprosa på norsk tegnspråk.

5.1 Metodiske betraktninger og forbehold

I denne eksplorerende undersøkelsen av tematisk koherens i en sakprosaetekst på norsk tegnspråk har jeg valgt en bred tilnærming til koherens som gjenspeiler en forståelse av koherens som et fenomen som finnes i, men som også sammenfiltrer ulike nivå i tekst og ulike lag av kommunikasjon. Hovedfokuset i analysen av teksten har vært på tematisk koherens slik den blir realisert i referensielle kjeder av tematisk innhold som igjen kan deles inn i overordnede og underordnede temaer. En hierarkisk inndeling av teksten i temaer har jeg forsøkt å synliggjøre ved hjelp av et organisasjonskart.

Den tematiske tilnærmingen til teksten har vært rammet inn av et blikk oppover i koherenslagene til diskursmarkørers tekstordnende funksjoner. Nedover i koherenslagene har den tematiske tilnærmingen vært understøttet av en tentativ inndeling av teksten i funksjonelle enheter som tentativt har blitt tilordnet funksjonelle roller. De funksjonelle rollene til tekstenhetene definert som funksjonelle enheter og diskursmarkørenes tekstordnende funksjoner har belyst det referensielle eller tematiske innholdet i teksten med perspektiver som ser ut over innholdet i større og mindre tekstenheter, og de har pekt på hvilken funksjon tekstenhetene kan ha i forhold til teksten som helhet. Det har vært en metodisk utfordring i å tilordne funksjonelle roller til funksjonelle enheter, fordi funksjonelle enheter kan ha ulike roller på ulike nivåer i teksten.

I en situasjon der norsk tegnspråk generelt er lite beskrevet og produksjonen av planlagt, mediert sakprosaetekst på norsk tegnspråk har kort tradisjon, har denne brede tilnærmingen til teksten vært en styrke på minst to måter. Når informasjonsenhetene mellom ulike grensemarkører er lite beskrevet for norsk tegnspråk, har det vært en styrke å skjele til mulige funksjoner ulike tekstenheter kunne ha i oppdelingen av teksten. Samtidig har en veksling mellom ”å zoome inn” og fordype seg i detaljer i teksten, og ”å zoome ut” og få et

overblikk over detaljenes forankring i helheten i teksten vært en måte å krysspeile antakelsene jeg har gjort om hva jeg har sett i analysene mine.

Faren ved en bred tilnærming er at en gaper over for mye og mister retningen og fokuset på det en analyserer og ikke får sagt ”noe om noe”. Ved å begrense materialet til én tekst kan noe av denne faren være redusert. Til gjengjeld vil funn fra et så begrenset materiale kun antyde et grunnlag for å danne hypoteser om hvordan koherens realiseres i sakpreget tegnspråktekst. Slike hypoteser vil måtte bekreftes eller avkreftes i studier av andre sakprosaetekster på norsk tegnspråk framført av andre tegnere, men kanskje også i nye studier av F14 teksten.

Analyse av tekst innebærer tolking av tekst. I analyser av skjønnlitterære tekster, arbeider vi ut fra en horisont av tolkningsmuligheter (Langer 1990). I analyser av sakprosaetekst leter vi etter – og forventer å finne – ”den entydige betydningen” av det referensielle innholdet i teksten i det minste. I arbeidet med å analysere F14 teksten har jeg fått større innsikt i og en annen forståelse for betydningen av bakgrunnskunnskaper om det teksten refererer til i den virkelige verden. Bakgrunnskunnskap om F14 fly har ikke bare hatt betydning for å *forstå* det referensielle innholdet i teksten, men tidvis også for bare det å *se* eller å *legge merke til* ulike fenomen i teksten.

Både med tanke på å tolke det referensielle innholdet i teksten og å tolke betydningen av ulike språktrekk i teksten, har to forhold vært begrensende. Det ene forholdet er at jeg som andrespråksbruker av norsk tegnspråk mangler den dype intuitive språkkompetansen som gjør førstespråksbrukere i stand til å se og til å tolke betydningen av små språklige signaler i en større tekstlig sammenheng. Det andre forholdet, som riktignok har blitt mindre begrensende i løpet av den tiden jeg har jobbet med teksten, har vært min mangel på kunnskap om alle sider ved F14 fly, fightere, regulerbare vinger, hangarskip og tekniske innretninger for å ta av og lande på korte rullebaner på bevegelige fartøy.

Tolkningene jeg har gjort i analysearbeidet av denne teksten må etterprøves av andre med andre typer kompetanse, og andre tilnæringsmåter.

5.2 Noen funn

Det kan se ut som strukturen i F14 teksten er relativt stram. Den tematisk koherensen i teksten gjenspeiles i referensielle kjeder hvor det finnes eksempler på bindingstyper som identitet, modifisert identitet, kontrast, inferens, ko-spesifisering og hyponymi.

Den tematiske koherensen i teksten realiseres også gjennom referansemerking av områder eller retninger i rommet for ulike referenter. Det kan se ut som venstre del av

tegnrommet konsekvent har vært referansemerket for hovedtemaet i teksten, flytypen F14 og for referenter som har hatt tilknytning til F14 fly på en eller annen måte (som skvadronene de tilhører). Referansemerking av høyre del av tegnrømmet har vekslet for ulike referenter underveis i teksten: fienden og fienden sine fly, andre flytyper enn F14 og landfaste flyplasser.

I den grad det er riktig å snakke om referansemerking av området midt foran tegneren for ulike referenter, kan det se ut som disse referentene i noe større grad er saksforholdet det snakkes om (forsvar for flåten, hangarskip som hovedbase, landing på hangarskip), og som referentene tilordnet områdene til venstre og til høyre i tegnrømmet inngår i. Dette er imidlertid en meget tentativ hypotese, og må undersøkes i et mye større materiale.

Jeg har tentativt identifisert to eksempler på bruk av bøyer som bidrar til koherens i teksten, en fragmentbøye i sekvens V, og en pekebøye i FE 64 i sekvens IX. I sekvens V er det også et eksempel på at tegneren bruker bevegelsesintensitet eller bevegelsestrykk for å understreke hvilke av de to plassene i flyet han refererer til.

Overordnede temaer i denne teksten presenteres ved utsagn som inneholder tematiserte ledd, eller ved spørrekonstruksjoner. Ett overordnet tema blir presentert med et kontrasterende utsagn som inneholder et tematisert ledd. Underordnede temaer presenteres ved utsagn, men også gjennom utdypinger og kontrasterende utsagn.

Jeg har tentativt identifisert en non-manuell markør i denne teksten som ser ut til å indikere ”det kommer mer informasjon”. Markøren er et dypt, fastholdt nikk som jeg har betegnet ”mi” i transkripsjonen. Markøren forekommer i hvert fall ni ganger i denne teksten. Det ser ut som markøren opptrer på ulike nivåer i denne teksten.

Det finnes ett tilfelle av en non-manuell markør (flere nikk med haken langt nede) som muligens indikerer ”nå kommer en forklaring” (FE 7 i sekvens III). Når jeg rapporterer denne ene observasjonen, er hensikten å henlede andres oppmerksomhet på non-manuell markering av forklaringer.

Det ser ut som det er tre tilfeller av non-manuell markering (notert ”eks” i transkripsjonen) av eksemplifisering som ligner på den non manuelle markeringen Engberg-Pedersen beskriver for danske tegnspråk. Markeringen består av små bevegelser fra side til side eller posisjonsskift i overkroppen, muligens ledsaget av hodebevegelser og endringer eller skift i blikkretningen underveis, men dette må undersøkes nærmere i et større materiale.

5.3 Noen områder for videre forskning

Et åpenbart område for nærmere undersøkelse er å beskrive forholdet mellom ulike grensemarkører og hvilke informasjonsenheter som finnes mellom de ulike grensemarkørene med henblikk på ulike teksttyper. Både tekstforfatteren selv og andre førstespråksbrukere kommenterer at det er ”mye nikking” i denne teksten bortsett fra de mer narrative og temporalt ordnede beskrivelsene av hvordan F14 fly tar og lander på hangarskip (henholdsvis FE 52 i sekvens VIII og FE 63 i sekvens IX).

Både i en lærerutdanningskontekst og i en tolkeutdanningskontekst er konvensjonene for bruken av rommet til å holde orden på referenter et svært aktuelt forskningsspørsmål. Ikke minst er faktorer som indikerer varigheten av og endringer i referansemerking av områder i tegnrommet for ulike referenter viktig kunnskap for tolker. Blant faktorer som bør undersøkes er samspillet mellom referansemerking av områder i tegnrommet for ulike referenter og ulike former for non-manuell markering av tekst.

I F14 teksten er et tilfelle av en munnstilling som ser ut til å uttrykke en semantisk presisering observert (”eskort” i FE 8 i sekvens III). Munnstillingen kan også være et uttrykk for registermarkering. Munnstillings funksjon i ulike teksttyper, sjangere og kontekster framstår som et aktuelt område for forskning blant annet med tanke på utdanning av tolker.

I denne teksten er flere tilfeller av en non-manuell markør observert som ser ut til å indikere ”det kommer mer informasjon”. Videre forskning på et større materiale vil kunne belyse om markøren forekommer hos flere tegnere, og om så er tilfellet, hvilken betydning og hvilke funksjoner markøren har på ulike tekstnivåer.

En rekke tegn er observert i F14 teksten, som ser ut til å ha tekstordnende eller diskursive funksjoner i teksten. Disse tegnene er transkribert: VÆRE, FOR, HVA-MER-MARKØR, SKYLD, MEN, JO og jooo (oral komponent ikke ledsaget av et manuelt tegn) og ER-DER. I denne oppgaven er tegnene bare registrert. Et interessant forskningsspørsmål i tilknytning til tegnet VÆRE er hvilke funksjoner tegnet har på ulike nivåer i teksten. Nok et spørsmål for videre undersøkelse er tegnet SKYLD som ser ut til å innlede både årsaksforklaringer og virkninger i den teksten. Det kunne også være interessant å undersøke funksjonen(e) til tegnet ER-DER nærmere, blant annet under hvilke betingelser tegnet kan innlede en setning eller ytring etter grensemarkøren ”hender ned”. Alle disse tegnene er eksempler på forskningsområder med aktualitet for utdanning av tolker og lærere.

5.4 Betydningen av forskning på sakprosa på norsk tegnspråk

At F14 teksten i det hele tatt finnes som et realisert tilfelle av planlagt og mediert sakpreget bruk av norsk tegnspråk skyldes flere forhold knyttet til utvikling av egnet og tilgjengelig teknologi, og til utviklingen av institusjonelle praksiser der utarbeiding av planlagte, medierte tegnspråktekster inngår.

Forskning på sakprosaetekster på norsk tegnspråk har implikasjoner for utdanning av tolker blant annet fordi sakpreget bruk av tegnspråk kjennetegner mange av de situasjonene der døve bruker tolk, ikke minst i utdanning og i arbeidslivet. Økt innsikt i koherensmekanismer i sakprosa på norsk tegnspråk kan bidra til økt kvalitet på tolkers formidling av informasjon til døve tegnspråkbrukere. Av vel så stor betydning er slik kunnskap for presisjon i tolkers formidling av informasjon fra døve tegnspråkbrukere til mottakere som ikke behersker tegnspråk.

Større kunnskap om tekstordningsstrategier i sakprosa på norsk tegnspråk kan også ha betydning for utdanning av lærere for døve barn. Det vil kunne bidra til å høyne kvaliteten på lærernes formidling av tematisk innhold i ulike fag til elevene og til å øke lærernes kompetanse i å veilede elevene i arbeid med å lage egne sakprosaetekster på norsk tegnspråk.

I hvilken grad tekstordningsstrategiene i F14 teksten er representative for sakprosa på norsk tegnspråk, eller om de er merket for teknisk domene, gjenstår å se. Det er ønskelig med mange flere sakprosaetekster på norsk tegnspråk og mer fagdebatt om tegnspråklige sakprosaetekster *på* norsk tegnspråk.

Litteratur- og referanseliste

- Agar, Michael og Jerry Hobbs (1982). Interpreting discourse: coherence and the analysis of ethnographic interviews. I: *Discourse Processes: A Multidisciplinary Journal*. Vol. 5, 1-32
- Amundsen, Guri (1998). *Bruken av tegnrommet i en sakprega tegnspråktekst: En eksplorerende undersøkelse*. Trondheim: NTNU, Institutt for anvendt språkvitenskap
- Amundsen, Guri (1999). *L97 og utvikling av læremidler på tegnspråk for døve elever*. Semesteroppgave i hovedfagsemne AVS302. Trondheim: NTNU, Institutt for anvendt språkvitenskap
- Amundsen, Guri (2002). *Sjanger i emning? En global sjangerorientert diskursanalyse av en sakpreget tegnspråktekst*. Semesteroppgave i hovedfagsemne AVS304. Trondheim: NTNU, Institutt for anvendt språkvitenskap
- Anderson, Per (1960). *Hovedlinjer i døveundervisningens historiske utvikling*. Oslo: S. Hammerstads boktrykkeri
- Berge, Kjell Lars (2001). Det vitenskapelige studiet av sakprosa: Om tekstvitenskapelige utfordringer og løsninger i norsk og svensk sakprosaforskning. I: Berge, Kjell Lars, Kjersti Breivega, Thore Roksvold og Johan L. Tønnesson. *Fire blikk på sakprosaen: Teori og praktisk analyse*. 9-71. Oslo: Norsk sakprosa/Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening
- Bergh, Grete (2004). *Norsk tegnspråk som offisielt språk*. Oslo: ABM-utvikling
- Bergman, Brita (1977). *Tecknad svenska*. Stockholm: Liber Läromedel/Utbildningsförlaget
- Bergman, Brita ([1991] 2001) Arbejspapper nr 2 om lokalisering. I: *Blandingskompendium for tolkeutdanningen 1. og 2. år. Tegnspråk*. 23-40. Oslo: Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Institutt for spesialpedagogikk/Unipub kompendier
- Beaugrande, Robert A. de (1997). The story of discourse analysis. I: van Dijk, Teun A. (red.). *Discourse as Structure and Process*. 35-62. London: Sage Publications
- Branson, Jan, Don Miller og I Gede Marsaja assistert av I Wayan Negara (1996). Everyone here speaks sign language, too: a deaf village in Bali, Indonesia. I: Lucas, Ceil (red.). *Multicultural Aspects of Sociolinguistics in Deaf Communities*. 39-57. Washington, D.C.: Gallaudet University Press
- Christie, Karen, Dorothy M. Wilkins, Betsy Hicks McDonald og Cindy Neuroth-Gimbrone (1999). GET-TO-THE-POINT: Academic bilingualism and discourse in American Sign Language and written English. I: Winston, Elisabeth (red.). *Storytelling and Conversation: Discourse in Deaf Communities*. 162-189. Washington, D.C.: Gallaudet University Press

- Engberg-Pedersen, Elisabeth (1991). *Lærebog i tegnsprogs grammatik*. København: Døves Center for Total Kommunikation
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (1993). *Space in Danish Sign Language: The Semantics and Morphosyntax of the Use of Space in a Visual Language*. Hamburg: Signum Verlag
- Enkvist, Nils Erik (1979). Coherence, pseudo-coherence, and non-coherence. I: Östman, Jan-Ola (red.). *Reports on Text Linguistics: Semantics and Cohesion*. 101-128. Åbo: Åbo Akademi
- Enkvist, Nils Erik (1981). Experiential iconocism in text strategy. I: Van Dijk, Teun A. og János Petöfi (red.). *Text: an interdisciplinary journal for the study of discourse*. Vol. 1-1. 97-111. The Hague: Mouton Publishers
- Enkvist, Nils Erik (1985). Introduction: Coherence, composition and text linguistics. I: Enkvist, Nils Erik (red.). *Coherence and Composition: A Symposium*. 11-26. Åbo: Åbo Akademi
- Erlenkamp, Sonja (2003). Informanter i tegnspråksforskning: problemer og utfordringer. I: Johannessen, Janne Bondi (red.). *På språkjakt – problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling*. 83-131. Oslo: Unipub forlag
- Erlenkamp, Sonja (2007). *Lærings- og utviklingsmateriale relatert til norsk tegnspråk (LURT)*. Hentet 10. mai 2007.
<http://tegentolk.alt.hist.no/pmwiki/pmwiki.php/Lurt/StartSide>
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget
- Groce, Nora Ellen (1985). *Everyone Here Spoke Sign Language: Hereditary Deafness on Martha's Vineyard*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Halliday, Michael A.K. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. 3.utg. Revidert av Christian M.I.M Matthiessen. London: Arnold
- Hansen, Aase Lyngvær (1994). *Levende bilder for døve*. Hovedoppgave i filmvitenskap. Trondheim: Universitetet i Trondheim, Institutt for drama, film og teater
- Haualand, Hilde (2002). *I endringens tegn: Virkelighetsforståelser og argumentasjon i døvebevegelsen*. Oslo: Unipub forlag
- Haualand, Hilde (2006). Et samfunn uten sted. I: Jørgensen, Sissel Redse og Rani Lill Anjum (red.). *Tegn som språk: en antologi om tegnspråk*. 17-32. Oslo: Gyldendal akademisk
- Johnsen, Egil Børre (1995). *Den andre litteraturen: Hva sakprosa er*. [Oslo]: Cappelen Akademisk Forlag
- Klima, Edward og Ursula Bellugi (1979). *The Signs of Language*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press

- Kyle, James G. og Bencie Woll (1985). *Sign Language: The Study of Deaf People and their Language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Källgren, G. (1979): *Innehåll i text*. Lund: Studentlitteratur
- Ladd, Paddy (2003). *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. Clevedon: Multilingual Matters
- Langer, Judith A. (1990). The process of understanding: Reading for literary and informational purposes. I: *Research in the Teaching of English*. Vol. 24, No. 3, 229-260.
- Langer, Judith A. (1992). Reading, writing, and genre development: Making connections. I: M.A. Doyle og J. Irwin (red.). *Reading and Writing Connections*. Newark DE: International Reading Association [Upaginert in-press kopi.]
- Lane, Harlan, Robert Hoffmeister og Ben Bahan (1996). *A Journey into the Deaf-World*. San Diego: DawnSignPress
- Liddell, Scott (2003). *Grammar, Gesture, and Meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Liddell, Scott, Marit Vogt-Svendsen og Brita Bergman (2007). A crosslinguistic comparison of buoys: Evidence from American, Norwegian and Swedish Sign Language. I: Vermeerbergen, Myriam, Lorraine Leeson og Onno Crasborn (red.). *Simultaneity in Signed Languages: Form and Function*. 187-215. Amsterdam: John Benjamins
- Lieber, Paula Ellen (1980). *Cohesion in ESL Students' Expository Writing: A Descriptive Study*. Ph.D., New York University. University Microfilms International
- Lindeberg, Ann-Charlotte (1985). Cohesion, coherence patterns, and EFL essay evaluation. I: Enkvist, Nils Erik (red.). *Coherence and Composition: A Symposium*. 67-92. Åbo: Åbo Akademi
- Lindeberg, Ann-Charlotte (1986). A functional role analysis of expository and argumentative student essays in EFL. I: Lindblad, Ishrat og Magnus Ljung (red.). *Proceedings from the Third Nordic Conference for English Studies*. Hässelby, Sept. 25-27, 1986. Vol. I. 175-190. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Malmquist, Ann Kristin og Nora Edwardsen Mosand (1996). *Se mitt språk! Språkbok – en innføring i norsk tegnspråk*. Bergen: Døves Forlag
- Padden, Carol og Tom Humphries (1988). *Deaf in America: Voices from a culture*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Paulsen, Cathrine Th. (2005). Norsk tegnspråk mer likt kinesisk enn norsk. *forskning.no*. Hentet 9.april 2007. <http://www.forskning.no/Artikler/2005/mai/1115970783.37>

- Peterson, Svein Arne (2006). Om å leve i et tospråklig samfunn. I: Jørgensen, Sissel Redse og Rani Lill Anjum (red.). *Tegn som språk: en antologi om tegnspråk*. 71-78. Oslo: Gyldendal akademisk
- Roy, Cynthia B. (1989). Features of discourse in an American Sign Language lecture. I: Lucas, C. (red.). *The Sociolinguistics of the Deaf Community*. 231-251. San Diego: Academic Press
- Rønning, Kjetil (2002). Aikon. Science fiction novelle. I: *Tegnspråk i videregående skole. Ressursvideo 1*. Trondheim: Møller kompetansesenter
- Rønning, Kjetil (2002). F14. En tegnspråktekst om F14 fly. I: *Ressurs for undervisning av døve elever i videregående skole*. Tegnspråkfaget: Webhefte 12. Hentet 13.mars 2007. http://hercules.tk2.no/moller/vgs/1_tegnspraak/materiell/materiell.html
- Rønning, Kjetil (2003). Den røde knappen. I: *1 2 3 4 Noveller på tegnspråk*. [DVD] Trondheim: Møller kompetansesenter
- Rønning, Kjetil (2000). Pippi leker med noen konstabler. I: Gulbrandsen, Letting og Nervik. *Felix Fabula 4 – Norsk for døve – Tegnspråk. Tema 1 og 2*. [VHS] Trondheim: Møller kompetansesenter
- Raanes, Eli (2006). *Å gripe inntrykk og uttrykk: Interaksjon og meningsdanning i døvblindes samtaler: en studie av et utvalg dialoger på taktilt norsk tegnspråk*. Avhandling for graden doctor artium. Institutt for språk og kommunikasjonsstudier. Det historisk-filosofiske fakultetet. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Trondheim: NTNU
- Schröder, Odd-Inge (1993). Introduction to the history of Norwegian Sign Language. I: Fischer, Renate og Harlan Lane (red.). *Looking back: a reader on the history of deaf communities and their sign languages*. 231- 248. Hamburg: Signum
- Schröder, Odd-Inge (1995). *Håndalfabetene*. Forelesningsnotat ved Universitetet i Oslo, Institutt for spesialpedagogikk.
- Schröder, Odd-Inge (2006). Likt og ulikt: Innføring i forskjeller mellom norsk og norsk tegnspråk. I: Jørgensen, Sissel Redse og Rani Lill Anjum (red.). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. 79-101. Oslo: Gyldendal akademisk
- Selvik, Kari-Anne (2006). *Spatial Paths Representing Time: A Cognitive Analysis of Temporal Expressions in Norwegian Sign Language*. Dissertation submitted for the degree of Philosophiae Doctor (Ph.D.). Department of Linguistics and Scandinavian Studies. Faculty of Humanities. University of Oslo. Oslo: University of Oslo, Faculty of Humanities/Unipub
- Skavlan, Sigvald (1875). *Throndhjems Døvstumme-Institut*. Throndhjem: Lie & Sundts Bogtrykkeri
- Skjølberg, Trygve (1989). *Andreas Christian Møller: Døvstummeinstituttet i Throndhjem og pionértiden i norsk døveundervisning*. Bergen: Døves Forlag A/S

- Skulstad, Aud Solbjørg (1997). *Established and Emerging Business Genres: Genre Analyses of Corporate Annual Reports and Corporate Environmental Reports*. Avhandling for graden doctor artium. Department of English. University of Bergen. Bergen: Universitetet i Bergen
- Sutton-Spence, Rachel og Bencie Woll (1999). *The Linguistics of British Sign Language: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press
- Svennevig, Jan (1993). Kontekstbegrepet i skrift/tale-forskningen. I: Fretheim, Thorstein, Lars Sigfred Evensen og Eva Sivertsen (red.). *Tekst i kontekst*. 189-202. Oslo: Novus Forlag
- Svennevig, Jan, Margareth Sandvik og Wenche Vagle (1995). *Tilnærminger til tekst: Modeller for språklig tekstanalyse*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)/ Cappelen Akademisk Forlag
- Svennevig, Jan (2001). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)/ Cappelen Akademisk Forlag
- Taub, Sarah F. (2001). *Language from the Body: Iconicity and Metaphor in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press
- Torvatn, Anne Charlotte (2003). *Tekststrukturen innvirkning på leseforståelsen: En studie av fire læreboktekster for ungdomstrinnet og sju elevers lesing av dem*. Avhandling for graden doctor artium. Institutt for språk og kommunikasjonsstudier. Det historisk-filosofiske fakultetet. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Trondheim: NTNU
- Valli, Clayton og Ceil Lucas (1995). *Linguistics of American Sign Language: An Introduction*. 2.utgave. Washington, D.C.: Gallaudet University Press
- Vagle, Wenche, Margareth Sandvik og Jan Svennevig (1993). *Tekst og kontekst: En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)/ Cappelen Akademisk Forlag
- Vogt-Svendsen, Marit (1983). *Norske døves tegnspråk: Noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter*. Trondheim: Tapir
- Vogt-Svendsen, Marit (1990). *Interrogative strukturer i norsk tegnspråk: En analyse av nonmanuelle komponenter i 86 spørsmål*. Avhandling for graden doctor artium. Det historisk-filosofiske fakultet. Den allmennvitenskapelige høgskolen. Universitetet i Trondheim. Trondheim: Universitet i Trondheim
- Vogt-Svendsen, Marit (2001). A comparison of mouth gestures and mouthings in Norwegian Sign Language. I: Braem, Penny Boyes og Rachel Sutton-Spence (red.). *The Hands*

are the head of the mouth : the mouth as articulator in sign languages. 9-39.
Hamburg: Signum Verlag

- Vogt-Svendsen, Marit og Brita Bergman (2007). Point buoys: the weak hand as a point of reference for time and space. I: Vermeerbergen, Myriam, Lorraine Leeson og Onno Crasborn (red.). *Simultaneity in Signed Languages: Form and Function*. 217-235. Amsterdam: John Benjamins
- Vonen, Arnfinn M. (1997). *1997: et merkeår i døveundervisningens historie*. Oslo: Skådalen kompetansesenter
- Vonen, Arnfinn M. (2006). Tegnspråk i et lingvistisk perspektiv. I: Jørgensen, Sissel Redse og Rani Lill Anjum (red.). *Tegn som språk: En antologi om tegnspråk*. 125-150. Oslo: Gyldendal akademisk
- Winston, Elisabeth A. (1991). Spatial referencing and cohesion in an American Sign Language text. I: *Sign Language Studies* 20:73. 397-410 [Upaginert CDrom versjon]
- Zwicky, Anja (1984). *Om tekstbinding i gode og dårlige skolestiler*. Hovedoppgave i norsk. Institutt for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo. Løvenstad: Prosjekt skolestil: Publikasjon nr. 3
- Øksnes, Hege (1999). *Koherens i elevtekster: En analyse av funksjonelle roller*. Hovedoppgave i nordisk språk. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Trondheim: NTNU

Vedlegg 1: Liebers kriterier for funksjonelle enheter

Summary (Lieber 1980: 93-96)

The following four criteria have been used in segmenting discourse segments exhibiting coordination; in each of the example sentences, the F-units are separated by double slashes (/):

- I. Full clauses joined by coordinating conjunctions or marks of punctuation constitute separate F-units (e.g., John broiled the steak, // and Bob made the salad).
- II. Clauses exhibiting gapping in a non-initial member constitute separate F-units (e.g., Nick prepared the main course, // and Tony the dessert).
- III. Clauses containing conjoined verbal structures will be segmented into more than one F-unit (e.g., He finished his work // and left immediately).
- IV. Conjoined nonverbal elements within a clause will be segmented into separate F-units when an overt marker indicating a change in rhetorical function is present (i.e., but, except, or an adverbial marker or prepositional phrase) (e.g., She is highly qualified // and therefore suitable for the position).

The following subordinate structures have been considered as F-units; again the units are separated by double slashes in the example sentences:

1. adverbial subordinate clauses and clause equivalents, with the exception of temporal and locative structures (e.g., They had to hire new teachers // because enrollment unexpectedly increased; they had to hire new teachers // (in order) to handle the expected increase in enrollment).
2. nonrestrictive relative clauses and sentence relatives (e.g., The set of F-units includes reduced non-restrictive relatives, // which are generally called appositives).
3. nonrestrictive appositives (i.e., reduced non-restrictive relative clauses) (e.g., The latest procedure can be found in Professor Wirth's new book, // Airport Management in Developing Countries).
4. Nonrestrictive appositives of exemplification, identification, and renaming (e.g., He's made all his arrangements with the new managing company, // namely, Walter and Samuels).
5. Absolute constructions related to adverbial clauses or nonrestrictive relatives (e.g., The day being sunny, // he decided to play golf; taking all things into consideration, // it would be best not to rent that apartment).

The following structures do not qualify as F-units; here the structures are underlined in the examples:

1. nominal clauses or clause equivalents, and adjective complements (e.g., John thought (that) Mary would come to the party; everyone was pleased to see him).
2. BE complements with because or because of (e.g., That was because he cheated on the exam).
3. correlative comparative structures or result clauses and restrictive manner clauses (e.g., John is as tall as Bill (is); It moves so quickly that most people can't see it; She prepares chicken exactly as my mother did).
4. Temporal and locative clauses (When he got home, he found that everyone had left).

Vedlegg 2: Transkripsjonskonvensjoner

Ulike språk bruker ulike betegnelser for hvordan tegnspråklige ytringer noteres skriftlig. I skandinaviske språk bruker vi begrepet *transkripsjon* nærmest som fellesbetegnelse for alle former for notasjon av tegn (Engberg-Pedersen 1991). På engelsk refererer man ofte til *glossing* av tegn (Sutton-Spence og Woll 1999) på det nivået F14 teksten er transkribert eller glosset.

Konvensjonene brukt i transkribering av tegnspråkteksten F14 tar utgangspunkt i Engberg-Pedersen (1991) og Sutton-Spence og Woll (1999). Enkelte symboler er føyd til etter behov.

Alle transkripsjonene er gjort med skriftfonten Courier New i skriftstørrelse 10. Courier New har faste avstander slik at det er lettere å koordinere transkripsjonen der det er bruk for flere linjer. Avhengig av hva slags språklige trekk som er til stede i teksten og som har konsekvenser for oppfatningen av koherensen i teksten, er teksten transkribert med en, to eller tre linjer (se nedenfor for eksempler). Linjer stablet opp på hverandre indikerer simultanitet eller samtidighet.

Linjedelingen i transkripsjonen (uavhengig av om transkripsjonen er en enkeltlinje eller en stabel av linjer) tilsvarer ”informasjonsenheter”. Langt på vei, tilsvarer disse informasjonsenhetene funksjonelle enheter. Det er alltid minst en grensemarkør på slutten av hver linje. Bare manuelle grensemarkører er transkribert.

Manuelle tegn

Tegnene er glosset med norske benevninger som omtrentlig tilsvarer noe av betydningen til hvert enkelt tegn. De norske benevningene er skrevet med versaler:

COCKPIT

I en del tilfeller, er det noenlunde samsvar mellom den norske benevningen på tegnet, og munnstillingen på tegnet, i det munnstillingen ligner på uttalen av det norske ordet:

JO HASTIGHET AVGJØR

Leksikalske tegn er stort sett glosset med norske ord i grunnform. I enkelte sammensatte klassifikatorverb eller ikoniske verb er enkelte norske ord bøydd primært for å unngå tvetydighet, noen ganger for å få fram betydningen eller bedre lesbarheten:

FLY-FLYR

Sammensatte tegn har ”^” mellom tegnene:

FLY^TYPE

Der det er nødvendig med flere ord for å gjengi noenlunde betydning av et tegn, er det satt bindestrek mellom de norske benevningene:

FLY-GÅ-INN-FOR-LANDING

Bokstavering er glosset med versaler med bindestrek mellom bokstavene:

T-O-M-C-A-T

Når et tegn gjentas, indikeres det med ”x”, og antall ganger:

HOLDE-HØY-FART-x4

Alle former for peking er glosset:

PEK

For å indikere at tegn er referansemerket for områder eller retninger i rommet, er det føyd til en liten bokstav etter den norske benevningen på tegnet som forteller hvor i rommet referansemerkingen er. I denne teksten er inndelingen av rommet avgrenset til: venstre (-v), midt foran (-m) og høyre (-h). All tegnføring ellers foregår i det umarkerte tegnrommet like foran tegneren.

PEK-m BETY FORSVAR-h FOR FLÅTE-v SAMLING-v

To små bokstaver med bindestrek mellom bokstavene etter den norske benevningen på tegnet, indikerer bevegelse i tegnet fra det ene området i rommet til det andre. I dette eksemplet er det bevegelse i tegnet fra en referent tidligere referansemerket til høyre og en annen referent tidligere referansemerket i midten:

DE-TOh-m

Der det er et poeng å skille mellom tegn(deler) som utføres av høyre hånd og tegn(deler) som utføres av venstre hånd, indikeres dette med bokstavene h og v foran benevningen på tegnet. Benevningene for hendene stables opp på hverandre, hvilket indikerer samtidighet eller simultanitet:

h: FLY
v: BANE

Der det er et poeng å lokalisere eller referansemerke hendenes plassering i rommet *i forhold til hverandre* gjøres det med bokstavene f (foran), b (bak), ø (øverst) og n (nederst) *foran* benevningen på tegnet og *etter* bokstavene h og v som indikerer høyre og venstre hånd:

hb: FØLGE-v   hbn: FLY-v
vf: FØLGE-v   vfø: FLY-v

Der tegneren fastholder et tegn på en hånd mens den andre hånden gjør andre tegn indikeres det med stiplede linjer:

hbn: FLY-v ANGRIFE-h ANNEN-h FLY-h
vfø: FLY-v -----

I en sekvens er bevegelsesintensitet markert med uthevet skrift:

-----VÆRE PILOT hb: SITTEPLASS
vf: SITTE-FORAN-----vf: SITTE-FORAN

Redigerte klipp i teksten, og manuelle grensemarkører der tegneren tar ned hendene eller hviler hendene, indikeres ved:

hn klipp	(hender ned og klipp)
hn	(hender ned)
kort hn	(hender ned i kort tid)
hender avslappet	(hender hviler uten å senkes i fanget)

Orale komponenter

I denne oppgaven er orale komponenter nesten ikke transkribert. De få gangene det er gjort er enten når den orale komponenten *ikke* ledsages av et manuelt tegn, eller at den orale komponenten tilfører tegnet en semantisk nyanse som har betydning for å se tegnets plass i en leksikalsk kjede.

I akkurat denne teksten er de få tilfellene som finnes, eksempler på munnstillinger som ligner på, og har sin etymologiske opprinnelse i, norske ord. Disse orale komponentene er gjengitt med de norske ordene de ligner på, og er notert med små bokstaver:

joo VÆRE AVSKJÆRINGS-h F-I-G-H-T-E-R (joo er ikke ledsaget av et manuelt tegn)

Når den orale komponenten tilføyer semantiske nyanser til et tegn, er den notert med små bokstaver under tegnet:

hb:FØLGE-v hbn:FLY-v
vf:FØLGE-v vfø:FLY-v
eskort

Non-manuelle markører for setnings- eller ytringstyper

Det finnes ingen fullstendig oversikt over hvilke non-manuelle markører som kan eller må ledsage ulike ytrings- eller setningstyper på norsk tegnspråk. Oversikten nedenfor tar utgangspunkt i hva som er beskrevet for andre tegnspråk, og bearbeidet for hva som er observert i denne teksten.

Der setninger/ytringer/fraser ledsages av non-manuelle markører som indikerer negasjon, tematisering eller topikaliserings, (retoriske) spørsmål, forklaring, eksemplifisering og ”det kommer mer informasjon”, blir det notert på en linje over de tegnene det gjelder.

Negasjon vil si at manuelle tegn ledsages eller etterfølges av et nektende hoderist som betyr at det som sies med manuelle tegn skal oppfattes motsatt, eller at det ikke er tilfelle.

neg
KLARE SELV TA-AV

Tematisering eller *topikaliserings* vil si at manuelle tegn ledsages av en eller flere non-manuelle markører som indikerer at et tema introduseres. Slike non-manuelle markører kan være hevede bryn, et nikk eller hode ned/hake ned eller inn, oppsperrede øyne.

t
PEK-m HANGARSKIP PEK-m

Spørrekonstruksjoner som kanskje er retoriske eller ikke (se diskusjonen i teorikapitlet), men som i hvert fall brukes for å introdusere nye tema i denne teksten, vil si at manuelle tegn ledsages av en eller flere non-manuelle markører som hevede eller sammentrunkne bryn, hode/hake opp, svak hoderist og mysende øyne.

spm
PEK-v FORMÅL HVA

Forklaring vil si at manuelle tegn ledsages først og fremst av hevede bryn og flere dype nikk, eller nikk med haken langt nede.

forkl
PEK-m BETY FORSVAR-h FOR FLÅTE-v SAMLING-v

Eksemplifisering i denne teksten markeres med hevede bryn og hodet litt på skakke til en side. Selve eksemplene ledsages ofte også av små bevegelser fra side til side i hodet og eller i overkroppen som markeres med bindestreker etter ”eks” over de aktuelle manuelle tegnene.

eks
HVA-MER-MARKØR

”Det kommer mer informasjon” markeres med et dypt eller fastholdt nikk.

t mi
PEK-v FLY^TYPE PEK-v VÆRE F^14 T-O-M-C-A-T hn

Vedlegg 3: Transkripsjon av F14 teksten

Sekvens I

FE	Transkripsjon
1	<u> </u> t <u> </u> mi PEK-v FLY^TYPE PEK-v VÆRE F^14 T-O-M-C-A-T hn
2a	<u> </u> t h:FLY-----TO-h hb:SITTEPLASS v:SPISS-NESE v:COCKPIT vf:SITTEPLASS
b	----- FLYKROPP-BAKOVER JETMOTOR-UNDER-BAKOVER v:COCKPIT
c	JETMOTOR-ÅPNING BLÅSE-UT-BAKOVER
d	FLYKROPP-BAKOVER VINGE-SKRÅ-UTOVER VINGE-UT-INN-x2
e	HØYDEROR-OPP-NED
f	VERTIKAL-FINNE hn klipp

Sekvens II

FE	Transkripsjon
3	<u> </u> t <u> </u> mi FØR PEK-v FØRSTE FLY^TUR VÆRE 1970 kort hn
4	TID-GÅ <u> </u> t PRODUKSJON 1972 hn

Sekvens III

FE	Transkripsjon
5	<u>spm</u> PEK-v FORMÅL HVA
6	joo VÆRE AVSKJÆRINGS-h F-I-G-H-T-E-R FOR PEK-m U-S N-A-V-Y OG U-S M-A-R-I-N-E-S kort hn
7	<u>forkl</u> PEK-m BETY FORSVAR-h FOR FLÅTE-v SAMLING-v
8	<u>eks</u> - - - - - HVA-MER-MARKØR hb:FØLGE-v^hbn:FLY-v vf:FØLGE-v^vfø:FLY-v es-----kort----
9	hbn:FLY-v ANGRİPE-h ANNEN-h FLY-h hn vfø:FLY-v -----
10	<u>t</u> <u>t</u> <u>neg</u> PEK-v BAKKE^MÅL h:FLY-I-LUFTA PEK-v v:BOMBE-BOMBE
11	ANNEN-h FLY^TYPE-h PEK-h
12	<u>eks</u> - - - - - VÆRE T-O-R-N-A-D-O
13	- - - - - <u>eks</u> - - - - - HVA-MER-MARKØR F^18 OSV DEN-GRUPPEN-h
14	<u>t</u> PEK-v F^14 BARE REN JAGER-v FERDIG-MED-DET hn klipp

Sekvens IV

FE	Transkripsjon
15	<u>spm</u> PEK-m VINGE-UT-INN-UT X-SPØRRETEGN VINGE-UT-INN-UT
16	JO HASTIGHET AVGJØR PEK-m
17	<u>t</u> HVIS LANGSOM AUTOMATISK VINGE-GLI-UT
18	SKYLD GOD LØFT
19	<u>eks</u> <u>t</u> - - - - - EKSEMPEL LANDING FLY-GÅ-INN-FOR-LANDING
20	<u>t</u> - - - - - og TAKE-OFF KORT FLY-TA-AV-PÅ-RULLEBANE
21	<u>t</u> - - - - - BENSIN hbn:FLY-I-LUFTA-v----- hn vf:FLY-I-LUFTA-v v:SLANGE-FRA-ØVRE-FLY-TIL-NEDRE-FLY-v hn
22	<u>t</u> HOLDE-HØY-FART-x4 AUTOMATISK VINGE-TREKKE-INN-FORT-FRAMOVER
23	SKYLD MINDRE LUFT MOTSTAND
24	RESULTAT HØY FART FLY-MED-INNTRUKNE-VINGER-FLY-PÅ-SKRÅ-FORT-FRAM hn

Sekvens V

FE	Transkripsjon
25	<u>t</u> <u>mi</u> F^14 PEK-v ER-DER TO hb:SITTEPLASS vf:SITTEPLASS
26	<u>t</u> -----VÆRE PILOT hb:SITTEPLASS vf:SITTE-FORAN-----vf:SITTE-FORAN
27	<u>t</u> hb:SITTE-BAK VÆRE NAVIGASJON OG VÅPEN OPERATØR hb:SITTE-BAK hn klipp vf:SITTE-FORAN--- vf:SITTE-FORAN

Sekvens VI

FE	Transkripsjon
28	PEK-v FLY- <u>VENSTRE</u> FLY-HØYRE FLY- <u>VENSTRE</u> GOD SOM F ¹⁶ <u>t</u> <u>neg</u> PEK-h kort hn
29	SKYLD F ¹⁶ PEK-h LITEN LETT HURTIG PEK-h
30	FLY-LETT- <u>VENSTRE</u> FLY-LETT-HØYRE FLY-FORT-OG-LETT-RUNDT-OMKRING kort hn
31	F ¹⁴ <u>t</u> PEK-v STOR TUNG
32	FLY-TUNGT- <u>VENSTRE</u> FLY-TUNGT-FRAM-OG-TILBAKE FLY-TUNGT-HØYRE FLY-TUNGT- <u>VENSTRE</u> kort hn
33	MEN LUFT ^{KAMP} <u>t</u> PEK-v OFTE VINNE PEK-v
34	SKYLD TOPP ^{TRENE} <u>mi</u> PILOT
35	PLUSS AVANSERT VÅPEN ^{SYSTEM} hn klipp

Sekvens VII

FE	Transkripsjon
36	<u>t</u> F^14 PEK-v SITT-v HERMETEGN HOVED BASE VÆRE PEK-m HANGARSKIP <u>mi</u> H-A-N-G-A-R-S-K-I-P hn
37	<u>t</u> ER-DER PEK-m OMTRENT 60 TIL 90 FLY hn
38	<u>t</u> ER-DER PEK-m FLERE ULIKE SKVADRONx3 kort hn
39	<u>t</u> EN-v TO-v VÆRE F^14 SKVADRON-v hender avslappet
40	<u>t</u> RESTEN-h SKVADRONx2-h VÆRE ANNEN FLY^TYPEx2-h hn
41	<u>t</u> HANGARSKIP PEK-m FLY^PLASS-h DE-TOh-m VIRKELIG FORSKJELLIG
42	<u>t</u> <u>mi</u> <u>mi</u> VANLIG FLY^PLASS PEK-h VÆRE FAST^LAND-h LANG-h RULLEBANE-h hn
43	<u>t</u> HANGARSKIP PEK-m SOM LITEN FLYTENDE BY hn
44	<u>mi</u> OMTRENT 6000 PERSONx2 JOBBE PEK-m hn
45	<u>t</u> <u>neg</u> h:RULLEBANE RETT-FRAM v:HANGARSKIP-----
46	<u>mi</u> h:RULLEBANE-PLASSERT-PÅ-SKRÅ KORT hn klipp v:HANGARSKIP-----

Sekvens VIII

FE	Transkripsjon
47	$\frac{t}{F^{14} \text{ PEK-v}}$ $\frac{neg}{KLARE SELV TA-AV}$
48	SKYLD KORT hn
49	$\frac{spm}{HVORDAN TA-AV}$ jooo hender avslappet
50	$\frac{t}{PEK-m \text{ HANGARSKIP PEK-m HA DAMP DREVET KATAPULT}}$
51	SAMME PRINSIPP SOM STRIKK^FLY SKYTE-MED-SPRETTERT FLY-AVGÅRDE hn
52a	$\frac{t}{FRAMME-PÅ-SKIP h:SMALT-SPOR v:SMALT-SPOR PEK-PÅ-HØYRE-SPOR}$
b	h:FLY-KJØRE-INN $\frac{t}{-----}$ h:FLY-TIPPE-NED-FRAMME FESTE-I-SPOR v:BANE----- NESE^HJUL v:BANE-----
c	h:FLY----- v:PLATE-BAK-VIPPE-OPP
d	VINGER-GLI-UT
e	HØYDEROR-OPP-NEDx2
f	HALEFINNER-VIPPE-SIDELENG
g	EKSOS-BLÅSE-UT-BAKOVER-MER-OG-MER
h	h:FLY NESEHJUL-I-SPOR h:FLY-FORT-FRAMOVER v:BANE v:BANE-----
i	HØYDEROR-VIPPE-BRATT-OPP
j	h:FLY-TA-AV v:BANE-----
k	HØYDEROR-VIPPE-NED-IGJEN
l	FLY-FLYR-SKRÅTT-OPP

m	LANDINGSHJUL-TREKKE-OPP KLAFF LUKKE
n	FLY-FLYR-AVGÅRDE hn
53	<u>t</u> FLY-PÅ-DEKK START FLY-PÅ-DEKK-FORFLYTTE-FORT-TA-AV
54	FRA 0 TIL 250 KM TIME
53b	2 SEKUND hn klipp

Sekvens IX

FE	Transkripsjon
55	<u>t</u> PEK-m LANDING PEK-m VIRKELIG VANSKELIG PEK-m
56	PEK-m STOR KREVE DYKTIG PILOT
57	SKYLD <u>t</u> h:RULLEBANE h:RULLEBANE-PÅ-SKRÅ-GLIR-MOT-HØYRE v:HANGARSKIP-----GLIR-MOT-HØYRE
	MÅ BEREGNE h:FLY-MOT-OG-TREFFE-BEVEGELIG-FARKOST-OG-LANDE hn v:HANGARSKIP-GLIR-MOT-HØYRE-----
58	<u>t</u> F^14 PEK-v HA UTSTYR
59	VÆRE H-O-O-K
60	SI KROK
59b	h:FLY----- kort hn v:KROK-UNDER-FLY
61	<u>t</u> HANGARSKIP PEK-m ER-DER FIRE VAIERx3
62	<u>t</u> h:RULLEBANE VED-START-RULLEBANE FIRE FIRE-VAIER-PÅ-TVERS hn v:HANGARSKIP-----

63a	FLY-FLYR-I-BUE
b	VINGER-GLIR-UT
c	h:FLY-FLYR----- h:FLY-FLYR-MOT-v:SKIP v:EKSOS
d	KLAFF-ÅPNE LANDINGSHJUL-SENKE
e	KLAFF-ÅPNE LANDINGSHJUL-FORAN-SENKE
f	h:FLY-FLYR----- v:HOOK-BAK-UNDER-FLY-SENKE
g	h:FLY-FLYR-MOT-SIDEN-AV-SKIPET----- v:HANGARSKIP-PÅ-AVSTAND v:EKSOSx2 v:HANGARSKIP-NÆRMERE
h	HØYDEROR-REGULERE h:FLY-INN-MOT-LANDING-----FLY-VED-SKIP v:EKSOSx2 v:HANGARSKIP-NÆRMERE
i	HOOK-HEKTE-PÅ-VAIER h:FLY-BREMSE-HARDT v:HANGARSKIP-----
j	VAIER-STREKKE-HARDT h:FLY-RULLE-FRAMOVER-TIL-STOPP hn v:HANGARSKIP-----
64	$\frac{t}{\text{FRA h:FLY-TA-NED-----}} \quad 220 \text{ KM TIME}$ v:HANGARSKIP PEK-h:FLY-I-LANDINGSØYEBLIKK h:FLY-BREMSE-HELT-NED NULL STOPP TO SEKUND hn v:HANGARSKIP-----

Sekvens X

FE	Transkripsjon
65	$\frac{t}{F^{14} \text{ PEK-v}} \text{ MAKS TOPP FART 2 KOMMA 3 } \frac{mi}{M-A-C-H}$
66	SI OMTRENT 2500 KM TIME hn

Figur 14: Hierarkisk oppbygging av F14 teksten

Vedlegg 4: Hierarkisk oppbygging av teksten i temaer og undertemaer

